AHMED DÜRRİ EFENDİ'NİN İRAN SEFARETNAMESİ

Ayhan ÜRKÜNDAĞ

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. H. Mustafa ERAVCI

Afyon
2006

AHMED DÜRRİ EFENDİ'NİN
İRAN SEFARETNAMESİ

Ayhan ÜRKÜNDAĞ

Yüksek Lisans Tezi

Tarih Anabilim Dalı
Danışman: Doç. Dr. H. Mustafa ERAVCI

Afyon
Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Eylül 2006

İÇİNDEKİLER…………………………………………………………………......…Sayfa

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AHMED DÜRRİ EFENDİ'NİN HAYATI VE NÜSHALARIN HUSUSİYETLERİ

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SEFARETNAME-İ DÜRRİ EFENDİ'NİN MAHİYETİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

ÖNSÖZ

Osmanlı elçilerinin gittikleri yabancı ülkelerdeki gözlemlerini ve buralarda yaptıkları faaliyetleri anlatan sefaretnameler Osmanlı Diplomasi Tarihi için önemli kaynak eserlerdir. Son zamanlarda ülkemizde araştırmacılar sefaretnameler üzerine bir hayli çalışmalar yapmışlardır. Çalışmamızın konusu olan ve Ahmed Dürri Efendi'nin İran elçiliği sırasında kaleme aldığı sefaretnamesi de bunlardan biri olup Osmanlı-İran ilişkilerine ışık tutacak bilgileri içeren önemli bir eserdir.

XVIII. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti batıda yaptığı savaşlara son vererek bir barış dönemine girmiştir. Bu sırada Safevi Devleti'nde iç karışıklıkların başlaması üzerine bu ülkede iç durumu tetkik etmek için Ahmed Dürri Efendi Osmanlı Devleti tarafından İran'a elçi olarak gönderilmiştir. İşte Ahmed Dürri Efendi bu elçiliği sırasında İran'da yapmış olduğu diplomatik faaliyetleri ve gözlemlerini anlatan bir sefaretname kaleme almıştır. Biz elimizde bulunan sefaretnamenin çeşitli yazma nüshalarını da inceleyerek, sefaretnamenin içindeki bilgiler ışığında Safeviler'in son zamanlarında Osmanlı-İran ilişkilerini incelemeye çalıştık.

Bu çalışmam sırasında bana yol göstererek yardımlarını esirgemeyen Hocam Doç. Dr. H. Mustafa Eravcı'ya sonsuz şükranlarımı sunarım.

Ayhan Ürkündağ

ÖZET

Osmanlı İmparatorluğu ve Safevi İran'ı arasındaki ilişkiler, XVI. yüzyılda başlayıp, XVIII. yüzyılın ilk yarısında Safeviler'in çöküşüne kadar devam etmiştir. Bu ilişkiler genellikle karşılıklı çatışma şeklinde olmuştur.

Safeviler ile Osmanlılar arasındaki yaşanan çatışmaların en önemli sebebi Doğu Anadolu topraklarında kimin hakimiyet kuracağı ile alakadır. XVIII. yüzyılın ilk yarısına kadar devam eden bu ilişkiler sırasında iki devlet arasında bazı zamanlarda karşılıklı elçiler gönderilmiştir. Bu elçilerden biri de Osmanlı İmparatorluğu tarafından İran'a gönderilen Ahmed Dürri Efendi'dir.

Ahmed Dürri Efendi, zamanının önemli bir devlet adamı olmasının yanı sıra önemli bir şairdir. XVIII. yüzyılın başlarında İran'da meydana gelen iç çatışmalar Osmanlı İmparatorluğu'nun yönünü bu devlete çevirmesine neden olmuştur. İşte Dürri Efendi İran'da yaşanan olayları öğrenmek için 1721 yılında İran'a gitti. İran'da Şah Hüseyin ile görüştükten sonra İran'ın sosyal ve politik koşullarını inceledi. İstanbul'a döndükten sonra hazırlamış olduğu sefaretnamesini, III. Ahmed'e sundu.

Ahmed Dürri Efendi'nin İran Sefaretnamesi Safeviler'in son zamanları hakkında bilgiler içermesi nedeni ile çok önemli bir eserdir. Ahmed Dürri Efendi'nin İran Sefaretnamesi'nin elimizde 7 farklı nüshası vardır. Bu Yüksek Lisans Tez'inde ben, bu sefaretnamenin orijinal nüshasını bulmaya ve incelemeye çalıştım.

ABSTRACT

Diplomatic relations between Ottoman Empire and Safavid persia at the beganing in the 16 th century and lasted until the collagse of the Safavids in the first half of the 18 th century.These relations were generally mutual battles.

The most important reason of the battles between Safavids and the ottomans was about the control of East Anatolia. These two states sent ambassadors to each other during the relations which lasted until the first half of the 18 th century. Ahmed Dürri Efendi was one of these ambassadors who was sent to Persia by the Ottoman Empire.

Ahmed Durri Efendi was an important statesmen at that time and he was also an important poet. The inner conflicts in Persia which occured at the beginning of the 18 th century cavsed the Otttoman Empire to head for Persia. Dürri Efendi went to Iran in 1721 obtain information. After he had negotiated with Şah Hüseyin in Iran he examined the social and political conditons of Iran. After his returning to İstanbul he prepared his sefaretname and submitted it to III. Ahmed.

Ahmed Dürri Efendi’s sefaretname is a very important work because it contains information about the last days of Safavids. There are seven different copies of this sefaratname. In this master thesis, I tried to find and examine the original copy of this sefaratname.

ÖZGEÇMİŞ

Ayhan ÜRKÜNDAĞ
Tarih Anabilim Dalı
Yüksek Lisans

Eğitim

Lisans: 2001 Afyon Kocatepe Üniversitesi, Uşak Eğitim Fakültesi, Tarih Öğretmenliği Bölümü

Lise: 1997 Alaşehir Orgeneral Kenan Evren Endüstri Meslek Lisesi, Metal İşleri Bölümü

İş/İstihdam

Tarih Öğretmeni, Milli Eğitim Bakanlığı

Kişisel Bilgiler

Doğum Yeri ve yılı: Alaşehir/ Manisa, 15 Şubat 1979 Cinsiyet: Erkek

Yabancı Dil

İngilizce

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
Haz.	: Hazırlayan
İ.A.	: İslam Ansiklopedisi
İ.Ü.E.F.	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
M.E.B.	: Milli Eğitim Bakanlığı
OTAM	: Osmanlı Tarihi Araştırma Merkezi
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Yay.	: Yayınları
YKY	: Yapım KrediYayınları
YTY	: Yeni Türkiye Yayınları

GİRİŞ

Devletler, tarih sahnesine çıktıkları ilk devirlerden itibaren çeşitli nedenlerden dolayı birbirlerine elçi göndermişlerdir. Diplomasi ismi verilen bu faaliyetler, devletlerin birbiriyle karşılıklı olarak ilişki kurmalarına yardımcı olan vasıtaların başında yer almıştır[1].

Türk tarihinin en büyük devletlerinden biri olan Osmanlı Devleti, altı asır boyunca Anadolu, Ortadoğu, Balkanlar ve Avrupa topraklarında siyasi olayların belirlenmesinde etkin bir rol oynamıştır. Bu yüzden Osmanlı Diplomasi Tarihi'nin incelenmesi ile elde edilecek sonuçlar sayesinde, gerek Osmanlı Devleti tarihi gerekse bu bölgelerde kurulmuş olan diğer devletlerin tarihlerinin aydınlatılmasında önemli sonuçların ortaya konacağı şüphesizdir.

Osmanlı Diplomasi Tarihi incelediğinde görülecektir ki Osmanlı Devleti sürekli elçilikler kuruluncaya kadar tek yanlı ve geçici diplomasi uygulamıştır. Bu tür diplomaside elçiler, belirli bir amacı veya bir görevi gerçekleştirmek için ülke dışına gönderilir ve görevleri sona erdiğinde ise tekrar ülkelerine geri dönerlerdi[2].

Osmanlı Devleti'nin daimi elçilikler kuruncaya kadar tek yanlı diplomasi izlemesinin sebepleri şu şekilde açıklanabilir: Osmanlı Devleti'nin hiçbir Avrupalı hıristiyan devleti kendisiyle eşit görmemesi ve bunu bir ilke olarak devam ettirmesi ve koruması[3], bunun devletin gücü ve üstünlüğünün bir göstergesi olduğuna inanılması[4], bunun yanında Osmanlı tüccarları ve dini kurumlarının dış ülkelerde yaygın faaliyetlerde bulunmaması[5] ayrıca bu diplomasi sayesinde Avrupalı devletlerin politik ve diplomatik tuzaklarına düşmeyerek, serbest hareket imkanı bulmuş olmasıdır[6]. Osmanlı Devleti, diğer devletler hakkında bilgi ihtiyacını kendisine tâbi olan Eflak Voyvodalığı, Kırım Hanlığı, Raguza Cumhuriyeti ve

---

[1] Hüner TUNCER, *Eski ve Yeni Diplomasi*, Ümit Yayıncılık, Ankara 1995, s. 9.

[2] Hadiye TUNCER-Hüner TUNCER, *Osmanlı Diplomasisi ve Sefaretnameler*, Ümit Yayıncılık, Ankara 1998, s. 9.

[3] Ali İbrahim SAVAŞ, "Genel Hatlarıyla Osmanlı Diplomasisi", *Osmanlı Özel Sayısı I*, YTY, Ankara 2000, s. 489.

[4] Hadiye TUNCER-Hüner TUNCER, *a.g.e.*, s. 18.

[5] İlber ORTAYLI, "Osmanlı Diplomasisi ve Dışişleri Örgütü", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C. I, İletişim Yay., İstanbul 2000, s. 278.; Osmanlı Devleti egemenlik anlayışına göre hıristiyan ülkeleri *dar'ül cihad* veya *diyar-ı küfr* olarak görüldüğü için buralarda bir müslümanın uzun süre kalması hoş görülmezdi. Ayrıca padişahlar ve sadrazamlar yabancı elçileri küçümserdi. Bundan dolayı Osmanlı Devleti XIX. yüzyılın sonlarına kadar hiçbir batı başkentine daimi elçilik yerleştirmemiştir. Cahit BİLİM, "Tercüme Odası", *OTAM*, Yıl I, S. I, Haziran 1994, s. 29.

[6] Mehmet İPŞİRLİ, "Elçi", *İ.A.*, C. I, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1995, s. 9.

Erdel Krallığı aracılığı ile öğrenmektedir. Bunun yanında İstanbul'da bulunan yabancı elçilerin tercümanları ile yakın temaslar da olan Divan-ı Hümayun ve Babıâli tercümanları, sınır komşusu illerin valileri[7] ve ticaret amacıyla Avrupa'da bulunan Osmanlı tüccarlarının gördükleri ve duydukları olayları hükümete sundukları raporlardır[8]. Osmanlı Devleti'nin yabancı ülkelerle ilgili diğer bir kaynağı ise Osmanlı seyyahlarının ve esirlerinin yazdıkları hatıralar ve seyahatnamelerdir[9].

Osmanlı Devleti, kuruluşundan itibaren askeri ve siyasi gücünün büyümesine paralel olarak dış ilişkileri de o oranda gelişip, büyümüş, gerek komşuları olan Müslüman-Türk Devletleri[10] gerekse sınır komşusu olan hıristiyan Bizans Devleti ile askeri mücadelelerin yanında diplomatik ilişkilerde bulunduğu tespit edilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin yabancı devletlere ilk defa ne zaman elçi gönderdiği bilinmemekle birlikte Osmanlılar'ın Bizans sınırında varlığını hissettirdikleri andan itibaren Bizanslı'lar ile diplomatik faaliyetlerde bulunduğu bilinmektedir. Özellikle Orhan Bey zamanında Osmanlılar'ın Balkan topraklarına geçmeleriyle Bizanslı asilzadeler ile işbirliği yaptıkları görülmektedir. Bizans Devleti de Osmanlı hükümdarlarının yanında elçi bulundururlardı[11].

Osmanlı Devleti Diplomasi Tarihi'nin aydınlatılmasında yararlanılan kaynakların arasında sefaretnameler önemli bir yer tutmaktatır. Osmanlı Devleti'nin yabancı ülkelere gönderdikleri elçilerin kaleme aldıkları mektup, risale, seyahatname, takrir ve havadisnamelere sefaretname ismi verilir[12].

Osmanlı Devleti, padişahın cülusunu bildirmek, kazanılan zaferleri duyurmak, Avrupa'lı kral ve imparatorlarının taç giymelerini tebrik etmek için, barış şartlarını görüşmek, imzalanan barış anlaşmalarının tasdikli metnini göndermek, hediyeler götürmek, padişahın bir mektubunu iletmek, barış yapmak veya mevcut barışı yenilemek, vergi istemek, taç giyme törenine katılmak, antlaşma şartlarına uyulmadığı durumlarda şikayette bulunmak,

---

[7] Kemal GİRGİN, *Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz (Teşkilat ve Protokol)*, TTK Yay., Ankara 1994, *s*. 40.

[8] Ercüment KURAN, *Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri 1793–1821,* Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara 1988, s. 9.

[9] Hasan KORKUT, "Osmanlı Sefaretnâmeleri Hakkında Yapılan Araştırmalar", *Literatür Dergisi*, C. I, S. 2, Bilim ve Sanat Vakfı Yay., İstanbul 2003, s. 492.

[10] Bu devletler Karakoyunlu, Akkoyunlu, Karamanlılar, Timurlular, Candaroğulları, Germiyanoğulları, Memluklüler gibi. İPŞİRLİ, a.g.m., s. 8.

[11] SAVAŞ, a.g.m., s. 489.

[12] Belkıs ALTUNİŞ-GÜRSOY, "Sefaretnameler", *Türkler,* C. XII, YTY, Ankara 2002, s. 582.

arabuluculuk etmek, diğer devletlerin Osmanlılar hakkındaki görüşlerini anlamak, Osmanlı Devleti'ne taraftar kazanmak, gidilen devleti üçüncü bir devlet aleyhine savaşa teşvik etmek, Osmanlı Devleti'nin alacaklarını toplamak, iyi dostluk ilişkileri kurmak gibi nedenlerden dolayı diğer ülkelere elçiler göndermekteydi[13]. Geçici olarak gönderilen bu elçilere "sefir" ismi de verilmektedir[14]. Ancak Osmanlı tarihine ait kaynaklarda sefir sözü yerine daha çok "elçi" tabiri kullanılmaktadır[15].

Osmanlı Diplomasi Tarihi'nin en önemli kaynaklarından olan sefaretnameler; edebi tür açısından seyahat günlüğü, hatırat ve muhtevaları sadece politik yazılardan oluşanlar olmak üzere iki kısımda değerlendirilebilir. Muhtevaları politik yazılardan oluşan sefaretnameler, daha ziyade gönderildikleri ülkenin sosyal, iktisadi ve askeri yapısı hakkında bilgi verdiklerinden, bu eserlerde sefaret yolculuğu, elçi olarak gönderildikleri ülkelerde edindikleri intibalar ve sefaretle alakalı görüşme ve ziyaretler hakkında malumat bulunmamaktadır. Hatırat ve seyahat günlüğü şeklinde yazılan sefaretnamelerde ise, Osmanlı elçisinin göreve tayinini, gidecekleri ülkenin hükümdarına teslim edecekleri hediye ve mektupların teslim alınışını, İstanbul'dan ayrılışlarından geri dönünceye kadar olan yolculuklarını, gittikleri ülkelerde yaptıkları ziyaretler, görüşmeler, edindikleri fikirleri tafsilatlı bir şekilde anlatılır. Bu yüzden sefaretnameler kültür ve diplomasi tarihi açısından zengin bilgilere sahip olan vazgeçilemez kaynaklar içersinde yer alırlar[16]. Ahmed Dürri Efendi'nin İran Sefaretnamesi, yukarıdaki her iki edebi türü kapsayan bir eserdir.

Sefaretnameler, Osmanlı Devleti ile diğer devletlerin siyasi ve diplomatik ilişkilerinin açıklığa kavuşturulmasında, o dönemde yaşanan olayların siyasi, sosyal coğrafi ve kültür yönünden aydınlatılma ve değerlendirilmesinde önemli bir yere sahiptir. Kısaca bu önemli eserler Osmanlı Diplomasi Tarihi'nin vazgeçilmez kaynaklardır. Bugüne kadar Osmanlı sefaretnameleri hakkında yapılan çalışmalar arasında en kapsamlı çalışma Faik Reşit Unat'ın yazdığı *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri* adlı eseridir[17]. Unat, bu eserinde 41 tane

[13] İPŞİRLİ, a.g.m., s. 9. ; ALTUNİŞ-GÜRSOY, a.g.m., s. 582.

[14] Faik Reşit UNAT, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, Yayına Haz.; Bekir Sıtkı Baykal, TTK Yay., 3. baskı, Ankara 1992, s. 1.

[15] UNAT, *a.g.e.*, s. 14.

[16] Ali İbrahim SAVAŞ, "Osmanlı Elçilerin Resm-i Kabul Protokolleri", *Tarih İncelemeleri Dergisi,* Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İzmir 1996, s. 111.

[17] Bu eserdeki bazı bilgi hatalarını görmek için Bkz. Taha TOROS, "Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnamelere Dair", *Hayat Tarih Mecmuası*, Yıl 5, S. 7, Ankara 1969, s. 10–12.

sefaretname olduğu belirtirken, Ali İbrahim Savaş sefaretnamelerin sayısının 45 olduğu belirtir.

İncelemiş olduğumuz Ahmed Dürri Efendi'nin İran Sefaretnamesi, siyasi içerikli bilgileri muhteva eden bir sefaretnamedir. Osmanlı Devleti tarafından İran'a gönderilen elçilerin sefaretnameleri arasında en erken tarihli İran sefaretnamesi olmasından dolayı çok değerli bir kaynaktır. Bu sefaretname Osmanlı Devleti'nin doğudaki en büyük rakibi olan Safevi Devleti'nin yıkılmadan önceki son günleri hakkında önemli bilgiler içermektedir. Ayrıca Osmanlı'nın Safevi Devleti'nin son zamanlarında bu sefaretnameden elde edilen bilgiler sayesinde İran'a karşı izleyeceği tutumu belirlemesinde önemli bir etken olması sebebiyle de Osmanlı-Safevi siyasi tarihinin aydınlatılmasında önemli bir eserdir.

Çalışmamızın konusunu oluşturan Ahmed Dürri Efendi'nin İran Sefaretnamesi dört bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde; Safevi Devleti'nin ortaya çıkışı, Safevi Devleti'nin Osmanlı topraklarındaki emelleri ve Osmanlı Devleti'nin Safeviler'e karşı aldığı tedbirler, iki devlet arasında yapılan savaşların sebepleri ve sonuçları, Safevi Devleti'nin yıkılışı hakkında özet bir bilgi verildi.

İkinci bölümde; Ahmed Dürri Efendi'nin hayatı ve XVIII. yüzyılda İran'a giden Osmanlı elçilerinin isimleri ne zaman ve niçin İran'a gittikleri, bu elçiler içerisinde sefaretnamesi bulunan üç elçi ve bunların sefaretnameleri hakkında bilgi verildi.

Üçüncü bölümde; İran Sefaretnamesi'nin yazma nüshaları arasındaki fiziki farklar hakkında bilgi verildi. Ayrıca yazma nüshaların karşılaştırılması sonucunda hangi nüshanın hangisinden kopye edildiğini gösteren bir şema çizildi.

Dördüncü bölümde; İran Sefaretnamesi'nden elde edilen bilgiler doğrultusunda Ahmed Dürri Efendi'nin İran'a varışı, burada gerek İran devlet adamları gerekse Şah Hüseyin ile yaptığı görüşmeler ve İran'ın iç durumu hakkında bilgi verildi.

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI-SAFEVİ İLİŞKİLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

I. Safevi Devleti'nin Kökenleri

XVI. yüzyılın başlarında Şah İsmail tarafından kurulan, Doğu Anadolu, Azerbaycan ve Batı İran'ı kapsayan ve daha sonra da Horasan'a doğru genişleyen Safevi Devleti'ni kuran

ve onu ayakta tutan halk Anadolu'dan giden Türkler'dir[18]. İran topraklarında Safevi Devleti'nden önce de bazı Türk Devletleri'nin hâkimiyet kurduğu bilinmektedir. Bunlar sırası ile Gazneliler[19], Büyük Selçuklular[20] ve Harzemşahlılar'dır[21].

Ancak, XIII. yüzyılın başlarında bütün Asya'da görülmemiş yıkıntılara ve değişikliklere sebep olan Moğol akınları karşısında Harzemşahlar Devleti çökünce (1220) Türkistan, Afganistan gibi İran da Moğolların eline geçmekten kurtulamamıştır. Böylece İran toprakları Türkler'in hâkimiyetinden çıkmıştır. Çingiz'in daha sağlığında iken Türk geleneğine uygun olarak imparatorluğunu dört oğlu arasında paylaştırdı. Bu paylaşımdan İran bölgesi Hülagüoğulları (İlhanlılar)'ın payına düşmüştür[22].

İran'daki Moğol varlığına Timur'un (1370–1405)[23] son vermesiyle İran, Timurlular'ın hâkimiyeti altına girmiştir. Ancak 1405 yılında Timur'un çıktığı Çin seferinde ölmesi ile İran'ın siyasi birliği yeniden bozulmuştur[24]. Siyasi birlik, bir Türkmen aşireti olan Karakoyunlular[25] tarafından İran şehirlerinin bir bir ele geçirilmesi ile yeniden sağlanmıştır. Böylece İran topraklarında Moğollar'ın işgali neticesinde kaybolan Türk hâkimiyeti yeniden kuruldu.

---

[18] Behset KARACA, " Safevi Devleti'nin Ortaya Çıkışı ve II. Bayezid Dönemi Osmanlı- Safevi İlişkileri", *Türkler*, C.IX, YTY, Ankara 2002, s. 409; Ayrıca geniş bilgi için Bkz. Faruk SÜMER, *Safevi Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü,* TTK Yay., Ankara 1992.

[19] Gazneliler hakkında geniş bilgi için Bkz. Erdoğan MERÇİL, *Gazneliler Devleti Tarihi*, TTK Yay., Ankara 1998.

[20] Büyük Selçuklu'lar hakkında geniş bilgi için Bkz. Osman TURAN, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti,* 5. baskı, Boğaziçi Yay., İstanbul 1996.

[21] Harzemşahlılar hakkında geniş bigi için Bkz. İbrahim KAFESOĞLU, *Harzemşahlar Devleti Tarihi*, Ankara 1956.

[22] Abdurrahman ATEŞ, *Avşarlı Nadir Şah ve Döneminde Osmanlı-İran Mücadeleleri*, Basılmamış Doktora Tezi, Isparta 2001, s. 5; İlhanlılar hakkında geniş bilgi için Bkz. Bertold SPULER, *İran Moğolları*, çev. Cemal Köprülü, 2. baskı, TTK Yay. , Ankara 1987.

[23] Timur ve kurmuş olduğu Devlet hakkında geniş bilgi için Bkz. İsmail AKA, *Timur ve Devleti*, TTK Yay., Ankara 1991.; Yaşar YÜCEL, *Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri ve Sonuçları (1393-1402)*, TTK Yay., Ankara 1989.

[24] Osman Gazi ÖZGÜDENLİ, " İran (Fetihden Safeviler'e Kadar)" *İ. A.*, C. XII, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2000, s. 399 ; Yılmaz KARADENİZ, *İran'da Sömürgecilik Mücadelesi Ve Kaçar Hanedanı (1795–1925),* Bakış Yay., İstanbul 2006, s. 31.

[25] Karakoyonlular hakkında geniş bilgi için Bkz. İsmail AKA, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti (Kara Koyunlular Devleti),* TTK Yay., Ankara 2001.

Karakoyunlu hükümdarı Şah Cihan'ın, Akkoyunlu[26] Hükümdarı Uzun Hasan'a mağlup olup 1467'de öldürülmesinden sonra Karakoyunlu toprakları Akkoyunlular'ın eline geçmiştir[27]. Uzun Hasan'ın Türkmen Devleti, 1473 yılında Fatih Sultan Mehmet ile yaptığı Otlukbeli savaşını kaybedince hızla dağılma sürecine girmiş, Akkoyunlu Devleti'nin yıkılmasıyla XVI. asrın başlarında İran'daki Türk idaresi yeniden el değiştirerek askeri yapısı ve dini anlayışı ile tam bir Türkmen devleti olan Safeviler'e geçmiştir[28].

Safeviler, İran'da başlangıçta bir tarikat temsilcisi iken, sonradan burada güçlü bir siyasi birlik kurmuş olan hanedandır. Bu hanedan adını, Safeviyye tarikatı lideri Şeyh Safiyüddin İshak (1252–1334)'dan almıştır[29]. Safeviler, Şeyh Safiyüddin döneminde seyyidlik iddiaları yok iken, Şeyh Cüneyd (1447–1460)'den itibaren kendilerini Hz. Ali'nin torunlarından sayarak seyyidlik iddiasında bulunmuşlar[30], bir de secere ortaya çıkarmışlardır[31]. Fakat bunların peygamber soyu ile hiçbir ilgilerinin olmadığı ve seyyidlik ile

---

[26] Akkoyunlu' hakkında geniş bilgi için Bkz. J. E. WOODS, *Akkoyunlular,* çev. Sibel Özbudun, İstanbul 1993; Faruk SÜMER, " Akkoyunlular" , *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, S. 40, (Şubat 1986), s. 1–38; Peter B. GOLDEN, *Türk Halkları Tarihine Giriş*, çev. Osman Karatay, Karam Yay., Ankara 2002, s. 305–310.

[27] ÖZGÜDENLİ, a.g.m., s. 399.

[28] KARACA, a.g.m., s. 409.

[29] Remzi KILIÇ, *Kanuni Sultan Süleyman Devri Osmanlı-İran Münasebetleri (1520–1566),* Basılmamış Doktora Tezi, Kayseri 1994, s. 3; Walther HINZ, *Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd (XV. Yüzyılda İran'ın Milli Bir Devlet Haline Yükselişi,* çev. Tevfik Bıyıklıoğlu, TTK Yay., Ankara 1992, s. 5; Şeyh Safiyiddin, tutulan özel hocalar sayesinde o zaman tutulan bütün ilmlerini öğrenmişti. Zekâsı sayesinde daha babası zamanında büyük bir ün kazanmıştı. Babasından sonrada onun postuna oturmuştu. Ziya ŞAKİR, *Mezhepler Tarihi*, Maarif Kitabhanesi, İstanbul 1961, s.71; Bazı Avrupa Tarihleri, ona "Sofi" demişlerse de bu yanlıştır. Saadeddin Nüzhet ERGUN, *Hatâi Divânı*, Maarif Kitabevi, İstanbul 1956, s. 3; Safeviler kökenleri hakkında geniş bilgi için Bkz. Mirza ABBASLI, "Safevilerin Kökenine Dair", *Belleten,* C. XC, no: 158, Nisan 1970, s. 288–329; Şeyh Safiyüddin'in kökeni için Ahmet Kesrevi İran kökenli olduğunu, Zeki Veli Togan babasının Kürt olduğunu, Azeri araştırmacısı Mirza Abbaslı'nın ise "Piri Türk" olduğunu iddia etmektedirler. Oktay EFENDİZADE, "Safevi Devleti'nin Kuruluşunda Azeri Türklerinin Rolüne Dair", *XI. Türk Tarih Kongresi,* C. II, 5-9 Eylül 1989, s. 814-815; Tahsin YAZICI, "Safeviler", *İ.A.,*C. X, M.E.B. Yay. İstanbul 1980, s. 53; Ayrıca Safeviler'in menşei için Bkz. H. Mustafa ERAVCI, "Safevi Hanedanı", *Türkler,* C. VI, YTY, Ankara 2002, s. 882–883.

[30] KILIÇ, *a.g.t.*, s. 3. ; Safeviler'in gerçekten Ali nesline mensup olmalarına İranlılar'ın inanmalarının sebebi İran'ın başka itikattaki (Sünni) düşmanları, batıda Osmanlılar'a ve doğuda Özbekler'e karşı mücadelelerinde bu sülaleye bir kuvvet vermesinde aranmalıdır. HINZ, *a.g.e.*, s. 6.

[31] Ali b. Ebu Talip- İmam Hüseyin- İmam Zeynal Abidin- İmam Muhammed Bâkır - İmam Cafer Sadık – İmam Musa Kazım - Seyyid Ebul Kasım Hamza – Seyyid Ebul kasım Muhammed – Seyyid Muhammed Arabi – Seyyid Ahmed – Seyyid İsmail – Seyyid Muhammed – Seyyid Cafer – Seyyid İbrahim – Seyyid Muhammed-Hasan – Muhammed – Şerefşah – Muhammed – Firuzşah-ı Zerrin Külah – Ivaz ul hafız (El-Havvas) –

alakalarının bulunmadığı, Firuz Şah adlı Sincar'lı bir şahsın neslinden geldikleri ifade edilmektedir. Şeyh Safiyüddin İshak'ın atası Firuz Şah X. yüzyılda Azerbeycan ve Erran bölgesine yapılan göçler sırasında Hazar Denizi'nin güneybatı kıyılarına yakın Erdebil'e gelmiş ve şehrin yakınında bir yere yerleşmiştir[32].

Şeyh Safiyüddin'den sonra hanedanın başına oğlu Sadreddin Musa (1334–1392), Erdebil Tarikatı'nın başına geçmiştir. Sadreddin Musa'nın ölümünden sonra ise tarikatın başına Hoca Ali (1392–1429) gelmiştir[33]. Hoca Ali zamanında tarikat açıkça Şii'liğe meyil etmeğe başlamıştır[34]. Bu dönemde Timur'un Ankara Savaşı sonrasında Anadolu'dan topladığı 30 bin esiri Hoca Ali'nin isteği üzerine serbest bırakması ve bu kişilerin bir şükran borcu olarak Safevi Tarikatı'na bağlanarak büyük çoğunluğunun propaganda maksadıyla Anadoluya geri dönmesi[35] tarikatın Anadolu'da etkinliğinin artması açısından önemlidir. Safevi postuna oturan bu zatların şöhretleri, Bursa'da oturan Osmanlı padişahlarının sarayına kadar varmıştı ki, buradan her yıl Erdebil'e "*Çerağ Akçesi*" adı altında para ve kıymetli hediyeler gönderilmiştir[36].

Hoca Ali'den sonra tarikatın başına Şeyh İbrahim (1429–1447) gelmiştir. Şeyh İbrahim'den sonra, Şeyh Cüneyd (1447–1460) tarikatın başına gelmiştir. Şeyh Cüneyd zamanında tarikat tamamen Şii karakteri kazanarak, siyasi gayeler taşıyan bir teşekkül hâline gelir. O, bir devlet kurmayı amaçladı. Bu amaçla da Safevi tarikatını ilk militanlaştıran ve kendisine ilk sultan dedirten de o olmuştur. Şeyh Cüneyd, tarikat meselesi yüzünden amcası Cafer ile araları açılınca Anadolu'ya gitti. Ancak Şii inançlı olduğu anlaşılınca Osmanlı hükümdarı II. Murat (1421–1451) tarafından Osmanlı topraklarında kalmasına izin verilmedi[37]. Burada tutunamayacağını anlayan Şeyh Cüneyd Akkoyunlu hükümdarı Uzun

---

Muhammed (El Hâfız) – Şeyh Salahuddin Raşid – Kutbüddin – Seyyid Salih – Şeyh Emin Üddin Cebrail – Şeyh Safiyüd din Ebul Feth İshak, şeklinde bir secere oluşturmuşlardır. HINZ, *a.g.e.,* s. 109.

[32] SÜMER,*Anadolu Türklerinin Rolü…,* s. 1; Şeyh Safiyüddin, Erdebil şehrini kendisine merkez olarak seçmiştir. Erdebil şehri, Azerbeycan'da tarihi ticaret yolları üzerinde kurulmuş, halkı Sünni (Hanbelî-Şafi) mezhebinden olan bir Türk şehridir. Mirza BALA, "Erdebil", *İ.A.*, M.E.B. Yay., C. IV, İstanbul 1977, s. 28

[33] KILIÇ, *a.g.t.*, s. 4–5.

[34] Mehmet SARAY, *Türk-İran İlişkileri,* Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1999, s. 14 ; Saffet SARIKAYA, "Dini ve Siyasi Bakımdam Osmanlı-İran Münasebetleri", *Türk Kültürü,* S. 363, (Temmuz 1993), s. 409.

[35] Yusuf KÜÇÜKDAĞ, " Osmanlı Devleti'nin Şah İsmail'in Anadolu'yu Şiileştirme Çalışmalarını Engellemeye Yönelik Önlemleri", *Osmanlı*, C. I, YTY, Ankara 2000, s. 270.

[36] Hınz, *a.g.e.*, s. 7.

[37] KARACA, a.g.m., s. 409–410.

Hasan'ın (1453–1478) yanına gitti. Burada, Uzun Hasan'ın kız kardeşi ile evlenerek, Şii propagandası yaparak taraftarlarının sayısını artırmağa çalıştı. Uzun Hasan'ın, koyu bir sünni olduğu hâlde, kızkardeşini Şeyh Cüneyd'le evlendirmesi ve onu himaye etmesindeki amacı Karakoyunlu tehlikesine karşı Şeyh'in çok sayıdaki müritlerinden faydalanmak olabilir[38]. Şeyh Cünyed'in ölümünden sonra Şeyh Haydar (1460–1488) tarikatın başına geldi. Şeyh Haydar'ın on iki dilimli "Kızıl Tac" giymeye başlamasıyla müritleri de başlarına kızıl sarık sarmaya başladılar. Artık bundan sonra Safevi şahlarına bağlı olanlara sünniler tarafından "kızıl-baş" denilmeye başlanıldı[39]. Şeyh Haydar'dan sonra başa büyük oğlu Ali (1488–1493) geldi. Fakat Akkoyunlu hükümdarı Sultan Rüstem, müritlerin devamlı artmasından endişelenerek, Şeyh Ali üzerine kuvvetlerini yollayarak onları dağıttı. Bu esnada Ali öldürülmüş, kardeşi İsmail bir grub müridi ile kaçmayı başarmıştı[40].

II. XVIII. Yüzyıl'a Kadar Osmanlı-Safevi İlişkileri

Safevi Devleti'ni kuran Türkmenlerin desteği ile 1501'de Akkoyunlular'a karşı kazandığı zaferden sonra Tebriz'de tahta çıkan Şah İsmail (1500–1524) kısa sürede İran'ın tamamında hâkimiyetini sağladı. Böylece, Şah İsmail tarafından kurulmuş olan Safeviler sayesinde İran coğrafyası, islam tarihinde ilk defa müstakil bir siyasi kimliğe kavuşmuştur [41].

---

[38] Adel ALLOUCHE, *Osmanlı-Safevi İlişkileri (Kökenleri ve Gelişimi),* Anka Yay., İstanbul 2001, s. 54-55.; John Andrev BOYLE, "İran'ın Milli Bir Devlet Olarak Gelişmesi", *Belleten*, çev. Berrin U. Yurdadoğ, , S. 156, Ekim 1975, s. 653–654; Şeyh Cüneyd, Osmanlı topraklarında ikamet etmek için II. Murat'tan izin isteyince, II. Murad, Veziri Halil Paşaya sordu, *"Şeyh'in Kurdbeli'nde ikamet etmesine ne dersin?".* Vezir Halil Paşa'da "*Padişahım, bana göre yedi derviş bir postta oturabilirler, fakat iki hükümdar bir tahta sığmaz*" diye cevapladı. Enver Behnan ŞAPOLYA, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi,* Elit Kitabevi, İstanbul 2004, s. 393–394.

[39] Abdulbaki GÖLPINARLI, "Kızılbaş", *İ.A*., C. X, M.E.B. Yay., İstanbul 1998, s. 54.; M. KUNT, " Osmanlı Doğu Siyaseti", *Türkiye Tarihi*, C. II, Yayın Yönt. Sina AKŞİN, Cem Yayınevi, 6. baskı, İstanbul 2000, s. 106; Bekir KÜTÜKOĞLU, *Osmanlı-İran Münasebetleri (1578–1590),* İ.Ü.E.F. Matbaası, İstanbul 1962, s. 1; Halil İNALCIK, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300–1600),* YKY, 3. baskı, İstanbul 2003, s. 202; Saim SAVAŞ, "Osmanlı-Safevi Mücadelesinin Toplumsal Sonuçları", *Türkler*, C. VII, YTY, Ankara 2002, s. 907.

[40] HINZ, *a.g.e*, s. 82. ; İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, *Osmanlı Tarihi*, TTK, Yay., C. II, Ankara 1983, s. 277. İsmail bu sırada altı yaşındadır. Erdebil'e kaçırılan İsmail burada Ebe adında bir kadın tarafından saklanır. Ancak bulunma ihtimaline karşı buradan da Gilan'a kaçırılır. Burada altı yıldan fazla kalan İsmail'e çoğu Anadolu ve Azerbeycanlı olan Türkmenler tarafından ziyaretler yapılmıştır. KARACA, a.g.m., s. 411.

[41]Ayrıntılı bilgi için Bkz. SÜMER, *Anadolu Türklerinin Rolü…*, s. 43-56; İsmail Safa ÜSTÜN, " İran (Safeviler'den Günümüze Kadar)", *İ. A*., C. XII, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2000, s. 400; İsmail tahta geçtiğinde 14 yaşında idi. Müritleri tarafından "Şah" diye çağrıldığı için de Şah ünvanını almştır. ERAVCI, a.g.m., s. 885.;

Şah İsmail'in öncülüğünde İran'da böyle bir gücün ortaya çıkması Sünni olan Osmanlı, Özbek ve Memlüklüler'i rahatsız etmiştir[42]. Özellikle, Şah İsmail'in Orta Anadolu bölgesinde yaptığı yoğun Şia propagandası sonucunda Osmanlı Devleti'nin iç bütünlüğü tehlikeye düşmüştü[43]. Türkmenler'in Şah İsmail'e bağlanmasının sebeplerinin başında Osmanlı Devleti'nin göçebelerin kendi ekonomik faaliyetlerini ve hayat sahalarını daraltması, onların aşiret hukukuna ve adetlerine önem vermemesi ve Türkmenler'in Osmanlı rejimini bir baskı unsura olarak görmeleri yer alır. Ayrıca, merkezi idareyi temsil eden kadıları ve kulları düşmanları olarak görüyorlardı. Sünni İslamiyeti temsil eden rejime karşı, islamiyetin kendi kabile âdetlerine ve Şamanist inanışlarına uygun şeklini telkin eden heteredoks derviş tarikatlarına bağlanıyorlardı[44].

II. Bayezid döneminde Osmanlı Devleti ile Safeviler arasında bir çatışma meydana gelmemesine rağmen[45], Şah İsmail'in Anadolu'daki etkinliğini artırtığı görülmektedir. Mesela, II. Bayezid'in (1481–1512) Arnavutluk seferi dönüşünde Işık adında bir kızılbaşın kendisine suikast yapmak üzere iken öldürülmesi, propagandaların yeniçeri askerlerine ve bazı devlet adamlarına kadar ulaşması, propaganda faaliyetlerinin ne kadar genişlediğini göstermektedir. Safeviler, bu dönemde Anadolu'daki etkileri göstermesi açısından somut bir örnek; 1511 yılında Tekeli bölgesinde çıkan Şah Kulu İsyanı'dır[46].

---

[42] KARACA, a.g.m., s. 412.

[43]ERAVCI, *a.g.m.*, s. 886.

[44] Halil İNALCIK, *Osmanlı Uygarlığı*, Kültür Bakanlığı Yay., C. I, Yayına Haz.: Halil İnalcık, Günsel Renda, Ankara 2004, s. 100.

[45] II. Bayezid Safeviler'le çatışmak için uygun bir zamanı beklemek gibi pasif fakat taviz vermeyen bir siyaset izlemeye çalışmıştır. Feridun M. EMECEN, "Osmanlı Devleti'nin Şark Meselesi'nin Ortaya Çıkışı ve ilk Münasebetler ve İç Yansımalar", *Tarihten Günümüze Türk-İran İlişkileri Sempozyumu*, TTK Yay., Ankara 2003, s. 42.

[46] KARACA, a.g.m, s. 413; Osmanlı Hükümdarları, her yıl "Çerağ akçesi" gönderirlerdi. II. Bayezid Şah Kulu isyan etmeden önce ona her yıl altı-yedi bin akçe sadaka verirdi. Bunlar, 1492 yılında meczup bir dervişin II. Bayezid'e karşı suikast girişimine kadar, Osmanlı Padişahlarının Erdebil merkezli Safevi Tarikatı mensuplarına ve onları Anadolu'daki temsilcilerine sempati ile baktıkları hatta diğer tarikatlara olduğu gibi onlara da bir takım mali destek te bulundukları söylenebilir. Ancak, bu suikast girişimi ve Safeviler'in siyasi amaçlarının açığa çıkmasından sonra Anadolu'daki kızılbaşlar geniş bir takibata alınmıştır. Saim SAVAŞ, a.g.m., s. 912; Şah Kulu İsyanı sırasında 15.000 kadar bir Tekelü topluluğu İran'a göç etmiştir. İsmail AKA, "Anadolu'dan İran'a Göçler", *Tarihten Günümüze Türk-İran İlişkileri Sempozyumu,* TTK Yay., Ankara 2003, s. 61; Osmanlı Devleti'nden İran'a Türkmen göçleri hakkında geniş bilgi için Bkz. aynı eser, s. 57-63.

II. Bayezid'in ölümünden sonra Osmanlı Devleti'nin başına Yavuz Sultan Selim (1512–1520) geçti. O, başa geçer geçmez, Safevi propagandacılığa karşı tedbirler almağa başladı. Aynı zamanda Anadolu'da Safevi taraftarları olan yaklaşık 40 bin kişiyi hapsetti. Bunların bir çoğunu sürgüne göderdi ve öldürdü[47]. Bu arada Yavuz, İran'a karşı yapılacak bir sefer için kamuoyu oluşturmak için devrin ileri gelen âlimlerinden fetvalar aldı. Ancak dönemin Şeyhülislam'ı Zenbilli Ali Efendi'nin bu konuda fetva vermemiş olması da oldukça ilginçtir[48].

Yavuz Sultan Selim 1514'te yapılan Çaldıran savaşını el tüfekleri ve topçu gücü sayesinde Şah İsmail karşısında büyük bir zaferle kazandı[49]. Bu yenilgi, Şah İsmail'in yenilmezliğine olan inancı yıktı. Mürşid-i kamil kabul edilen Şah İsmail ile müritleri arasındaki ilişki değişti[50]. Çaldıran yenilgisi, dinamik olan Şii hareketini duraklattı[51]. Ayrıca bu yenilgiden sonra, Safevi hanedanına destek veren, Türkmen aşiretleri kendi aralarında bir güç mücadelesine girdikleri gibi bürokrasiyi ellerinde bulunduran Farslılarla da çekişmeye başladılar[52]. Yenilgiden sonra Şah İsmail sefere çıkmadığı gibi devlet işlerine de çok az zaman ayırdı.[53].

Şah İsmail'in ölümünden sonra Türkmen aşiretleri birbirleriyle çatışmaya başladı. Bu iç savaşı kazanan I. Tahmasb (1524–1576) babasının yerine tahta geçti[54]. Başlangıçta otorite kuramamasına rağmen, 940 (1533–34) senesinde devletin gerçek yöneticisi durumundaki Hüseyin Han Şamlu'yu idam ettirerek, yönetimi ele geçirdi[55].

---

[47] ERAVCI, *a.g.m.*, s. 886.

[48] Mustafa EKİNCİ, "Yavuz Sultan Selim Döneminde Osmanlı-Safevi İlişkileri", *Türkler*, C. IX, YTY, Ankara 2002, s. 449.

[49] ERAVCI, *a.g.m.*, s. 886.

[50] ERAVCI, *a.g.m.*, s. 886 ; Ayrıca Bkz. M.C. Şehabeddin TEKİNDAĞ, "Yeni Kaynakve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi", *Tarih Dergisi*, İ.Ü.E.F., C. XVII, S. 22, İstanbul 1968, s. 65-70.; Remzi KILIÇ, *XVI.ve XVII. Yüzyıllarda Osmnalı –İran Siyasi Antlaşmaları*, Tez Yay., İstanbul 2002, s. 23-24 ; Yaşar YÜCEL, Ali SEVİM, *Klasik Dönemin Üç Hükümdarı Fatih Yavuz Kanuni,* TTK Yay., Ankara 1991. s . 121–122.

[51] İNALCIK, *Klasik Çağ…*, s. 203.

[52] KARADENİZ, *a.g.e.*, s. 33.

[53] ERAVCI, *a.g.m.*, s. 886.

[54] Şah Tahmasb hakkında daha geniş bilgi için Bkz. Okaty EFENDİYEV, "Şah Tahmasb'ın Şahsiyetine Dair", *Türkler*, C. VII, YTY, Ankara 2002, s. 920–924.

[55] ÜSTÜN, a.g.m., s. 400.

Sultan Süleyman (1520–1566) padişahlığın ilk dönemlerinde yönünü batıya çevirmiş ve Macar meselesinin belli bir seviyeye getirmeğe çalışırken içeride, Bozok bölgesinde büyük bir isyan çıkmıştı. Bu isyanın görünen sebebi yoğun Safevi propagandasıydı. Aslında isyanın gerçek nedenleri, ekonomik ve sosyal sıkıntılardı. Safevi propagandası bu huzursuz grupların üzerinde oldukça etkili olmuş, patlamaya hazır bu grupları harekete geçirmişti[56]. Sultan Süleyman'ın, Revan ve Doğu Anadolu'yu Osmanlı kontrolüne alarak, İran'ı Doğu Anadolu ve Gürcistan'a bağlayan geçitler üzerinde hâkimiyeti pekiştirmek ve aralarında Bağdat'ın da bulunduğu Irak-ı Arab'ını zapt ederek, Fars denizine doğru güney yönünde genişlemek[57] için yaptığı üç büyük İran seferi (Irakeyn[58], Tebriz ve Nahçıvan) Safevi hanedanlığını mahvetmiştir. Bunun sonucunda iki ülke arasında Amasya Antlaşması (1555) imzaladı[59]. Bu antlaşmayla Osmalılar'la Safeviler arasında 37 yıldan beri aralıksız devam eden savaşa son verildi. Antlaşmaya göre, başkent Tebriz dâhil olmak üzre, Azerbaycan, Doğu Anadolu ve Irak Osmanlı sınırları içinde kalmıştır. Amasya Antlaşması, Şah I. Tahmasb'ın 1576'da ölümü dolasıyla İran'da iç karışıklıkların baş gösterdiği zamana kadar, 25 yıl yürürlükte kalmıştır[60].

I. Tahmasb'ın yerine kimin geçeceğini seçmeden ölmesi, bir taht kavgasına neden olmuştu. Gürcü anneden doğma Haydar Mirza'yı Gürcüler ve Ustaclu kabilesi desteklerken, Türkmen anneden doğma İsmail'i ise kızılbaşların çoğu, Türkmen ümerası ve Çerkezler desteklemekteydi. Taht mücadelesinin sonunda rakibini bertaraf eden II. Şah İsmail (1576–

---

[56] Feridun EMECEN, "Sultan Süleyman Çağı ve Cihan Devleti", *Genel Türk Tarihi,* C. VI, YTY, Ankara 2002, s. 26.

[57]ALLOUCHE, *a.g.e.,* s. 150.

[58] Irakeyn seferi hakkında daha geniş bilgi için Bkz. M.Tayyib GÖKBİLGİN, " Arz ve Raporlarına Göre İbrahim Paşa'nın Irakeyn Seferindeki İlk Tedbirleri", *Belleten*, C. XXI, S. 29, Ankara 1957, s. 449–482.

[59] ÜSTÜN, a.g.m., s. 400.; 1555 yılı kışını Sultan Süleyman Amasya'da geçirdi. Bahar ayında Safevi elçisi barış yapmak için buraya geldi. 1 Haziran 1555 tarihinde Amasya Antlaşması imzalandı. Osmanlı-Safevi devletleri arasındaki yapılan ilk anlaşmadır. Bu anlaşma daha sonra yapılacak olan anlaşmaların temelini oluşturdu. EMECEN," Sultan Süleyman Çağı…", s. 28; İranlı tarihçiler, bu barış anlaşmasını öneren kişinin Sultan Süleyman olduğunu yazmaktadır. Bkz. Hoseın MIRJAFARI, "İranlı Tarihçilerin Bakış Açısıyla Kanuni Sultan Süleyman'ın Siyaseti ve Kişiliği", *Osmanlı,* C. IX, YTY, Ankara 2000, s. 370; Sultan Süleyman'ın İran üzerine yaptığı Nahçıvan Seferi ve Amasya Antlaşması sonucunda Osmanlı Devleti'ne dâhil olan topraklar hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz. M. Fahrettin KIRZIOĞLU, *Osmanlılar'ın Kafkas Ellerini Fethi (1451–1590),* Sevinç Matbaası, Ankara 1976, s. 205–249.

[60] YÜCEL- SEVİM, *a.g.e.*, s. 181. Bu barışı Şehzade Bayezid ve oğularının Safevilere sığınması tehlikeye düşürse de, Bayezid'in Kanuni'ye teslim edilmesi ile iki devlet arasındaki barış devam etmiştir. YAZICI, a.g.m., s. 55.

1578) tahta oturdu. II. Şah İsmail kısa süren hükümdarlık döneminde radikal değişiklikler yaparak, devlet yönetiminde çok etkili olan Şii ulemayı ve Kızılbaş aşiretlerini yönetimden uzaklaştırdı. Osmanlı ve Özbek saldırılarını önlemek için Sünnilik ile Şiiliği bütünleştirici reformlar gerçekleştirdi. Ayrıca Doğu Anadolu bölgesindeki Safevi propagandasına yoğunluk vererek bölge halkını kendi yanına çekmeye çalışmıştır[61]. Şah'ın Sünnilere karşı olan iyi davranışları Şii aşiretlerin ondan nefret etmelerine neden oldu. Sonunda Şah'ın esrar bağımlılığı değerlendiren muhalifler onu zehirletmek suretiyle öldürdüler (24 Kasım 1577). Onun yerine âmâ olan kardeşi Muhammed Hudabende'yi başa geçirdiler. Onun zamanında Türkmenler ile Farslılar devlet yönetime sahip olabilmek için birbirleriyle mücadele ederken, Kafkas menşeli kesimlerin devlet yönetimindeki etkileri hızlanmıştır[62].

Bu sırada Osmanlı Devleti'nin başında III. Murad (1574–1595) bulunmaktaydı. Bu dönemde Osmanlı Devleti Amasya barışının korunmasına büyük önem vermekteydi. Ancak İran'dan geçen Türk kervanlarının yağmalanması, sınır güvenliğini bozan olaylar ve Safeviler'in Anadolu halkı üzerindeki tahrikleri neticesinde iki ülke arasındaki ilişkileri gerginleştirdi. III. Murad bu nedenlerden dolayı Sokullu Mehmed Paşa'nın karşı çıkmasına rağmen İran'a karşı savaşa karar verdi. 1578 yılında başlayan ve uzun süre devam eden savaşlarda Osmanlı orduları başarılı olacaktır[63]. Bu zamanda İran'ın içerisinde kızılbaş emirler mevki mücadelesinde idiler. İşte bu zorluklar Şah Abbas'ı (1578–1629) Osmanlılar ile barış yapmaya zorladı[64]. Osmanlı Devleti de savaşlara son verme taraftarıydı. Çünkü yıllardır süren savaşlar hazineyi sıkıntıya sokmuş, fethedilen ülkeler ve şehirler de hazinenin yükünü daha da artırmıştı. Ayrıca asker arasında da hoşnutsuzluk baş göstermişti[65]. Yapılan Ferhat Paşa Anlaşması (1590) ile Şah Abbas ülkesinin önemli bir bölümünü oluşturan Azerbaycan, Karabağ, Gence, Gürcistan ve Luristan'ın bir bölümünü Osmanlılar'a vermek zorunda kaldı[66].

---

[61] ERAVCI, a.g.m., s. 887-888.; II. Şah İsmail Doğu Anadolu bölgesindeki yaptığı faaliyetler hakkında geniş bilgi için Bkz. H. Mustafa ERAVCI, " II. Şah İsmail Dönemi'nde Doğu Anadolu'da Safevi Tehdidi", *Fırat Üniversitesi Türkiye'nin Güvenliği Sempozyumu*, Elazığ 17-19 Ekim 2001.

[62] ERAVCI, a.g.m., s. 888.; bu dönem

[63] H. Mustafa ERAVCI, " III. Murad ", *Manisalı Padişahlar*, Manisa Valiliği Yay., Manisa 1999, s. 213-214; Osmanlı ordusunun Lala Mustafa Paşa komutasındaki 1578 yılında başlayan bu sefer hakkında geniş bilgi için Bkz. H. Mustafa ERAVCI, *Mustafa Âli's Nusret-nâme*, Basılmamış Doktora Tezi, Edinburgh 1998.

[64] ERAVCI, " Safevi Hanedanı", s. 888–889.

[65] Mücteba İLGÜREL, " Zirveden Dönüş: II. Selim'den III. Mehmed'e", *Genel Türk Tarihi,* C. VI, YTY, Ankara 2002, s. 56

[66] ERAVCI, " Safevi Hanedanı", s. 889.

I. Abbas ilk dönemlerinde, Safevi Devleti'nin idare vasıflarını terk ederek, yeni baştan yapılandırmaya gitti. Şah'a mahsus olan milis (Şah seven) kuvvetler kurdu. Ordu da Avrupai tarzda topçu bölükleri oluşturarak, orduyu kuvvetlendirdi[67]. Ayrıca ihtida etmiş Gürcülerden oluşan gulamlar birliği teşkil etti. I.Tahmasb döneminde başlanılan bu düzenlemenin amacı Türkmenler'in devlet üzerindeki üstünlüğünü ve etkisini ortadan kaldırmaktı. O, Eyalet valilikleri ve yüksek mevkilerine bu gulamları tayin etti [68].

Şah I. Abbas'ın tahta çıkmasından on yıl sonra Safevi ordularının başına Ermeni asıllı Allahverdi Han[69] getirildi. Şah I. Abbas döneminden itibaren Safevi devleti, Osmanlılara karşı Avrupa'lı devletler ile ittifak yolları aramıştı. Şah Abbas, 1599'da Avrupa'ya elçiler göndererek Osmanlılara karşı askeri ve ekonomik görüşmeler başlattı. Şah, onlara doğuda Rus ve Gürcüler'le Osmanlı karşıtı bir ittifak kurmak istediğini ve Avrupa'nın hıristiyan krallarını bir haçlı ordusu kurmaya ikna etmeye çalıştığını bildirdi. Osmanlı İmparatorluğu iç karışıklıkların sarstığı bir zamanda[70], Şah Abbas, yeni oluşturduğu ordusu ile birlikte doğuda Özbeklere batı da Osmanlılara karşı zaferler kazandı. 1598'de Özbekler'den Herat'ı geri aldı. 1603'te Osmanlılar ile Safeviler arasında başlayan savaş 1612 yılına kadar devam etmiştir. Savaş sonunda Aras nehrinin iki devlet arasında sınır olarak kabul edilmesi ile 1555'te ki Amasya Antlaşması'ndaki sınırlara geri dönülmüştür[71].

Şah Abbas döneminde sadece askeri alanda değil güzel sanatlar alanında da önemli gelişmeler sağlanmıştır. Başkenti Kazvin'den Isfahan'a taşımıştır. Isfahan dünyanın en güzel ve en kalabalık şehirlerinden biri hâline gelmiştir. İranlılar, Isfahan için dünyanın yarısı

---

[67] J.H. KRAMERS, "İran (Tarih ve Etnografik Bakış)", *İ.A.*, M.E.B. Yay., C. V/II, İstanbul 1968, s. 1024; Ordu da bir topçu birliğinin kurulmasını İngiliz asilzadelerinden Sherley kardeşler tavsiye etmişlerdir. KILIÇ, *XVI ve XVII. Yüzyıllarda…*, s.149

[68] Fernand GRENARD, *Asya'nın Yükselişi ve Düşüşü,* çev. Osman Yüksel, M.E.B. Yay., İstanbul 1992, s. 113; Şah Abbas, bir ilki gerçekleştirerek, Osmanlı Devleti'ndeki Yeniçeri Ocağına benzeyen, ilk daimi orduyu kurdu. ERAVCI, "Safevi Hanedanı", s. 889.; Şah Abbas'ın Osmanlı Devleti'ndeki Kapıkulu teşkilatına benzeyen "Gulaman-ı Hassa-i Şerife" adlı ordu kurmuştu.. Bu ordu, Gürcü, Ermeni, Çerkez vs. menşe'li çoğu hıristiyan aile çocukları iken Şii tebiyesi ile yetiştirilmiş, Şah'a bağlı kuvvetlerdi. Sayıları on iki bin olan bu kuvvetler tüfekle teçhiz edilmiş, maaşları üç ayda bir Şah'ın hazinesinden karşılanmaktaydı. Kumandanlarına "Kullar Ağası " denilmiştir. ATEŞ, *a.g.t.*, s. 10.

[69] KILIÇ, *XVI ve XVII. Yüzyıllarda…,* s. 149.

[70] İNALCIK, *Klasik Çağ...*, s. 47-48; Şah Abbas, ittifak için Avrupa'ya gönderdiği elçilik heyetinden istediği neticeyi alamamıştır. SARAY, *a.g.e.*, s. 47.

[71] ÜSTÜN, a.g.m., s. 400 ; KILIÇ, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda…* , s. 150–151.

anlamına gelen "*nısf-ı cihân*" tabirini kullanıyorlardı. Aynı dönemde ekonomik alanda canlanma sağlanarak, Avrupa ülkeleri ile diplomatik ilişkiler kurulmuştur[72].

Şah Abbas zamanında yapılan reformlar sayesinde kazanılan askeri başarılar, Şah İsmail tarafından atılan temelleri güçlendiridi. Bu sayede Safevi hanedanı Abbas'dan sonra yetenekli hükümdarlar çıkarmamasına rağmen onun ölümünden yüz yıl sonrasına kadar devlet barış içinde ve müreffeh olarak devam etti[73].

Şah Abbas'ın ölümünden sonra yerine torunu Sam Mirza, "Şah I. Safi" unvanını alarak İran tahtına oturdu. Şah I. Safi (1629–1642) rakiplerine karşı yaptığı işkencelerle zalim bir hükümdar görüntüsü vermekteydi. O, ezeli düşmanları olan Osmanlılar'a ve Özbekler'e savaş açtı. Ancak başarılı olamadı[74].

Bu sırada Osmanlı tahtında Sultan IV. Murad (1623–1640) bulunmaktaydı[75]. Sultan IV. Murad, başa geçtikten sonra en önemli hedeflerinden biri Şah Abbas tarafından 1623 yılında Osmanlılar'ın elinden alınan Bağdat'ı yeniden ele geçirmek oldu. Bağdat'ı almak için Osmanlılar 1624 ve 1630 yıllarında iki ayrı girişimde bulunmalarına rağmen başarısız oldular[76]. Sultan IV. Murad, 1635 yılında başlattığı Revan Seferi sonucunda Revan Kalesini ele geçirdiyse de Safeviler, kısa bir süre sonra kaleyi tekrar Osmanlılar'ın elinden aldı[77]. 1638 yılında Sultan IV. Murad, Bağdat Seferi sonucunda Bağdat'ı yeniden ele geçirerek İran'ı barışa zorladı[78].

---

[72] ÜSTÜN, a.g.m., s.40; GRENARD, *a.g.e*, s. 111; Şah Abbas'ın kurmuş olduğu sağlam yönetim ve huzurlu iç şartlardan dolayı tüccarlar büyük servetler kazandılar. Bazıları sonraki on yıllarda yaygın ticaretlerini gözetmek için Batı Avrupa'da ve Çin'de temsilciler bulundurabilecek durumdaydılar. Bkz. M.G. S. HODGSON, *İslam'ın Serüveni*, çev. Metin Karabaşoğlu, İz Yayıncılık, İstanbul 1993, s. 43.

[73] BOYLE, a.g.m., s. 655.

[74] ERAVCI, " Safevi Hanedanı", s. 889.

[75] KILIÇ, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda…*, s. 175.

[76] Vecih KEVSERANİ, *Osmanlı ve Safevilerde Din-Devlet İlişkisi*, çev. Muhlis Canyürek, Denge Yay., İstanbul 1992, s. 67.

[77] KILIÇ, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda…,* s. 189. bu sefer sırasında IV. Murad, yönetici ve asker kesiminden (kadılar dahil) uygunsuz hareket ettiği düşündüğü kişileri idam ettirtmiştir. Bkz. Mehmet ÖZ, " II. Viyana Seferine Kadar XVII. Yüzyıl ", *Genel Türk Tarihi,* C. VI, YTY, Ankara 2002, s. 98.

[78] SARIKAYA, a.g.m., s. 416.

İki devlet arasında 17 Mayıs 1639 tarihinde Kasr-ı Şirin Antlaşması[79] imzalandı. Bu anlaşmayla, Revan ve Azerbaycan İran'da kalırken; Bağdat, Musul, Şehrizor, Van ve Diyarbakır kesin olarak Osmanlılar'da kaldı[80]. 1578'de Osmanlı ordusunun Azerbaycan'a girmesi ile başlayıp 60 yıl çeşitli aralıklarla devam eden savaş her iki devlete de bir şey kazandırmadan, iki ülkenin iyice yorulması ile sonuçlandı[81]. Kasr-ı Şirin Antlaşması'nın imzalanmasından sonraki yıllarda Osmanlı ile İranlılar arasındaki ilişkilerin dostane ve barışçı bir şekilde devam ettiği görülmektedir[82]. Anlaşma neticesinde, XVIII. yüzyılın ilk yirmi senesine kadar olan dönemde, devletler arasında dikkati çekecek önemli bir olay meydana gelmemiştir[83]. Ayrıca Kasr-ı Şirin Antlaşması daha sonraki yıllarda İran ile Türkiye arasında çıkan sınır anlaşmazlıkların çözümünde göz önünde bulundurulmuştur. Ayrıca bu antlaşma ile çizilen Türkiye-İran sınırının[84] büyük oranda bugün devam etmesi açısından da önemlidir.

Bu anlaşma neticesinde, yaklaşık 150 yıldan beri devam eden Osmanlı-Safevi savaşları sona ermişti. Yapılan savaşlar sonucunda, defalarca yenilen Safeviler, Doğu Anadolu topraklarından vazgeçti. Osmanlı Devleti, Safeviler'i ortadan kaldıramadı. Coğrafi Keşifler sonucu önemini kaybetmiş olan İpek Yolu, uzun süren savaşlar sonrası önemini tamamen kaybetti. Osmanlı Devleti'nin Türkistan'la ilişkileri yıllarca süren savaşlar sonunda bozuldu. Aynı zamanda Safevi Devleti'nin Avrupa ile ilişkilerine set de çekti. Bu durum da gerek Safevilerin gerekse bölgedeki diğer halkların gelişmesini olumsuz yönde etkiledi[85].

Safi'den sonra Safevi Devleti'nin başına oğlu II. Abbas (1642–1666) geçti. II. Abbas, dedesi gibi yetenekli bir hükümdar olmasına rağmen, dini liderlerin güçlerine karşı etkisizdi.

---

[79] Kasr-ı Şirin Antlaşması'nın başlıca maddeleri, a) Bağdat vilayetinde Bedre, Cessan, Mendeli ile Derne-Derteng'e kadar uzayan sahralar ve havalide yaşayan Câf aşiretinin bazı kabileleri ve yerleşme merkezleri Osmanlı sınırları içinde kalacak; b) İran Devleti Kars, Ahıska, Van, Şehrizor, ile Bağdat ve Basra sınırına saldırmayacak; c) Van ve Kars'ın doğu sınırlarına yakın kaleler yıkılıp orası boş tampon bir arazi olarak kalacak; d) İran, Sünniliği ve Sünnileri kötüleyici bir siyaset ve propaganda da bulunmayacak; Tebberra fiiline izin vermeyecek. SARAY, *a.g.e.*, s. 56.

[80] KILIÇ, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda…,* s. 195.

[81] Metin KUNT, "Siyasi Tarih (1600–1789)", *Türkiye Tarihi*, C. III, Cem Yayınevi, 6. baskı, İstanbul 2000, s. 24.

[82] KEVSERANİ, *a.g.e*, s. 69; Bundan sonra her iki ülke de uzun süreli savaşlara girmekten kaçındılar ama Osmanlılar, batı ve kuzeyde meşgul oldukları zamanlarda, doğuda potansiyel bir tehdidin var olduğunu asla göz ardı etmediler., ÖZ, a.g.m., s. 98.

[83] Münir AKTEPE, *1720–1724 Osmanlı-İran Münasebetleri Ve Silahşör Kemani Mustafa Ağa'nın Revan Fetihnamesi*, İ.Ü.E.F. Yay., İstanbul 1970, s. 1.

[84] KILIÇ, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda…*, s. 195–196.

[85] Nesib NESİBLİ, " Osmanlı-Safevi Savaşları Mezhepleri ve Azerbeycan", *Türkler,* C. VI, Ankara 2002, s. 897.

Ayrıca, hıristiyanlar ibadetlerini yapmakta özgür iken, musevilere bu özgürlük kısıtlıydı. Bu durum da dedesinin ortaya koymuş olduğu dini tolerans politikalarını yıktı. II. Abbas döneminde devlet yönetiminde harem, etkisini gittikçe artırdı. Toprak sisteminin bozulması ile Safevilerin askeri gücü zayıfladı. II. Abbas'ın ölümü ile yerine Şah Süleyman (1666–1694) tahta oturdu. Şah Süleyman, devlet işlerine ilgisiz ve alkolikti[86].

III. III. Ahmed Dönemi Osmanlı-Safevi İlişkileri

Kasr-ı Şirin Antlaşması sonrasında Osmanlı-İran ilişkileri XVIII. yüzyılın başlarına kadar barış içerisinde devam etmiştir[87]. XVIII. yüzyılın başlarına gelindiğinde Safevi Devleti'nin başında Sultan Şah Hüseyin (1694–1722) bulunmaktaydı. Sultan Hüseyin'in devlet işlerinde yeteneksiz olması, vaktinin çoğunu haremde içki ve kadınlarla geçirmesi sebebiyle, devlet işlerini ve yönetimini din adamları yapmaktaydı. Bu dönemde Şii olmayanlara karşı baskılar arttı[88]. Şii olmayanların takip edilmesi, halk arasında huzursuzluğa neden oldu[89]. Vezirlerin rüşvet karşılığında sık sık görevlileri yerlerinden alıp başkalarını atamaları, ağır vergiler, şiddet ve zulmün artması ülkenin her tarafında ayaklanmaların çıkmasına sebep oldu[90].

İran'da bu iş karışıklık olurken aynı dönemde Osmanlı Devleti'nin tahtına III. Ahmed (1703–1730) oturmuştur. III. Ahmed, II. Mustafa'nın Edirne Vak'ası sonucu tahtan indirilmesiyle Edirne'de Osmanlı tahtına geçti. Hükümdarlığının ilk yıllarında Edirne'deki isyana müteakip asiler tarafından devlet yönetimine getirilen kişiler tarafından devlet işleri yürütülmekteydi. Padişah İstanbul'a geldikten sonra asilerin iktidara getirmiş olduğu devlet adamlarını çeşitli yollar ile işbaşından uzaklaştırarak otoritesini sağlamlaştırmıştır[91].

Bu sırada devam eden İran'daki iç isyanlardan en önemlisi, XVII. yüzyılın ortasından beri İran'ın himayesinde bulunan Efganlılar (Gılzaylar)'ın[92] çıkarmış olduğu isyandır. Efganlılar, Şah Hüseyin ile ihtilafa düşmeleri üzerine başlarında bulunan Mir Veys (Mir

---

[86] ERAVCI, " Safevi Hanedanı", s. 889–890.

[87] İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı-İran Münasebetleri", *Türkler*, YTY, C. XII, Ankara 2002, s. 512.

[88] ERAVCI, " Safevi Hanedanı", s. 890.

[89] YAZICI, a.g.m., s. 56.

[90] Tofiq Teyyuboğlu MUSTAFAZADE, "Safevi Hanedan'ın Son Yılları", çev. Bilgehan A. Gökdağ, *Türkler,* C. VII, YTY, Ankara 2002, s. 925

[91] Enver Ziya KARAL, "Ahmed III", *İ.A.,* M.E.B. Yay., C. I, İstanbul 1961, s. 165.

[92] Gılzaylar'ın menşe'i hakkında bilgi içib bkz. ATEŞ, *a.g.t.*, s. 15.

Üveys) Şah'a karşı isyan etmişti[93]. Safeviler'in, Mir Üveys üzerine göndermiş olduğu askerlerin başarısız olmalarından dolayı, Mir Üveys Kandahar'da bağımsızlığını ilan etmiştir.[94]

1715 yılında Mir Üveys'in ölmesi üzerine yerine kardeşi Abdülaziz geçmiştir. Abdüaziz'in izlemiş olduğu politika yüzünden Safeviler'in hâkimiyeti altına girmekten korkan kabilenin ileri gelenleri Mir Üveys'in büyük oğlu olan Mir Mahmud'u amcasına karşı kışkırtmışlar ve onun amcası Abdülaziz öldürmesini sağlamışlardır. Abdülaziz'in öldürülmesinden sonra Mir Mahmud Gılzayların başına geçmiştir[95].

Mir Mahmud, zengin ganimet vaad ederek Afgan olmayan kabileleri de kendi yanına çekerek 1722 yılında Safevi Devleti'nin başşehri olan Isfahan'a büyük bir askeri harekât düzenledi. Şah'ın ordusunu mağlub ederek, sekiz aylık bir kuşatmadan sonra 23 Ekim 1722 tarihinde Isfahan'ı ele geçirdi. Böylece, Safevi hanedanlığına son darbeyi indiren Mir Mahmud Şah taht-ı tacına sahip olmuştur[96].

Safevi Devleti'nde bu gelişmeler yaşanırken, Nevşehirli Damat İbrahim[97] Paşa'nın sadrazam olması, 1718 yılında Avusturya ile imzalanan Pasarofça Antlaşması neticesinde Osmanlı Devleti Avrupa'daki sınırlarını güvence altına almıştı[98].

---

[93] Carl BROCKELMANM, *İslam Ulusları ve Devletleri Tarihi*, çev. Neşet Çağatay, TTK Yay., 2. baskı, Ankara 2002, s. 277.; İran'ın baskılarına rağmen Hanefi olarak kalan Afganlılar Kandahar'a yerleşmiştir. Mir Üveys'in de bu Afganlılar'ın reislerinden biridir. Mir Üveys, İran hâkimiyetine karşı Delhi Sultanı'yla ilişkiye geçmişti. Bu liderin, hacca gittiği ve oradan da şiayla savaşmayı caiz gören fetvalarla döndüğü zikredilir. KEVSERANİ, *a.g.e.*, s. 68–69.

[94] YAZICI, a.g.m., s. 56.

[95] ATEŞ, *a.g.t.*, s. 23.

[96] MUSTAFAZADE, a.g.m., s. 926 ; Efganlılar, İsfahan'a ele geçirince, Bağdat valisi Ahmet Paşa Şah Hüseyin'i istemiş, Efganlılar da Şah'ın başını keserek Bağdat'a yollamışlardır. AHMET CEVDET PAŞA, *Tarih-i Cevdet*, C. I, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1976, s. 98.

[97] İbrahim Paşa, Nevşehir'de dünyaya geldi, Kızkardeşini göremek için İstanbul'a geldiğinde sarayda işe başladı. Yetenekleri sayesinde yükselerek Edirne'de bulunan Şehzade Ahmed'in yanına yazıcı halifesi olarak geldi. Kısa zamanda onun yakınlarından oldu. Edirne Vak'asına müteakip Şehzade Padişah olunca İstanbul'a gelerek Darüssade Ağalığı yazıcılığında 6 sene kaldı. Rakiplerin entrikaları neticesinde saraydan uzaklaştırıldı. Birkaç sene sonra Harameyn Muhasebeciliğine tayin olundu. Damad (Şehid) Ali Paşa'nın Mora Seferine iştirak etmiştir. Şehid Ali Paşa'nın dul kalan eşi Fatıma Sultan ile evlenmiştir. İbrahim Paşa, 6 Mayıs 1718 tarihinde sadrazam olmuştur. Bu görevinde 30 Eylül 1730 tarihinde idam edilinceye kadar kalmıştır. Bkz. Münir AKTEPE, "Nevşehirli İbrahim Paşa", *İ.A.,* M.E.B., C. IX, İstanbul 1964, s. 234-239.

[98] M. Alaaddin YALÇINKAYA, "XVIII. Yüzyıl: Islahat, Değişim ve Diplomasi Dönemi (1703–1789), *Türkler*, YTY, C. XII, Ankara 2002, s. 484–485.

Damad İbrahim Paşa sadrazamlığın ilk zamanlarında kesinlikle barış yanlısıydı. Ancak sonradan meydana gelen bazı olaylar İbrahim Paşa'nın barış yanlısı bu politikasını değiştirmesine sebep olcaktır. Bu sebeplerden birincisi, İran'da meydana gelen iç karışıklık ve Safevi ailesinin geçirdiği sıkıntılı günlerdir. İkinci sebep, Prut Savaşı sonucunda hüsrana uğrayan Rusya'nın bir anda Hazar Denizi'nin kuzey batısından İran'a inmesi ve doğuda Osmanlı Devleti ile karşı karşıya gelmesidir. Üçüncü sebep, Dağıstan bölgesinde Şiilerle Sünniler arasındaki çatışmalardır. Dördüncü sebep, Yeniçeriler'in istekleridir. Yeniçeriler, İbrahim Paşa'nın barış yanlısı politikasını benimsemeyerek, savaş istiyorlardı[99]. Ayrıca Avrupa'da kaybedilen toprakların burada telafi edilmesi düşüncesi ortaya çıkmıştı[100].

Osmanlı Devleti, doğu komşusunun içinde bulunduğu keşmekeşi yakından takip etmekteydi. İran'daki gelişmeleri öğrenebilmek için, İran sınırında bulunan valilerine bölgedeki gelişmeleri yakından takip etmeleri ve bu gelişmeleri anında İstanbul'a bildirmeleri yönünde emirler göndermişti. Osmanlı Devleti bir yandan askeri tedbirler alırken[101] bir yandan da İran iç durumunu öğrenmek için, Dürri Efendi'yi İran'a elçi olarak gönderdi. Dürri Efendi, İbrahim Paşa'ya İran'ın iç durumu hakkında önemli bilgiler getirdi[102].

İbrahim Paşa, İran'daki iç karışıklığı devlet ricali ile müzakere için bir meclis toplamıştı. Tolantıda Erzurum ve Bağdat valilerinin göndermiş olduğu raporlar okunmuş, ne yapılması konusunda devlet adamları ile görüşmeler yapılmış ve neticede Osmanlı sınırına yakın olan İran vilayetlerini Afganlılar'ın saldırılarından korumak için asker gönderilmesine karar verildi[103].

Bağdat ve Erzurum valilerinin İran'a müdahele isteklerine rağmen İbrahim Paşa bir fetih politikası yanlısı değildi. Ancak Mir Mahmud'un Isfahan'ı ele geçirmesi, Şah Hüseyin'i esir alması[104] ve Bağdat valisinin 1723 yılında göndermiş olduğu raporda, Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'a Şiiler tarafından hakaret edildiğini bildirmesi, öte yandan İran'ın bu iç karışılığından faydalanmak isteyen Ruslar'ın, 1723'te Derbend ve Bakü'yü ele geçirmeleri

---

[99] Yeniçerilerin savaş isteme sebeplerinden birincisi, çıkacakları seferlerde, savaştan ziyade alacakları ganimetleri düşünmeleri; ikincisi de İbrahim Paşa'nın sadereti sırasında gözden düşmüş olan düşmalarının Yeniçerileri sefer için kışkırtmalarıdır. AKTEPE, *Osmanlı-İran Münasebetler ...*, s. 2-3.

[100] Mustafa ARMAĞAN, *Osmanlı Ansiklopedisi Tarih Medeniyet Kültür,* Ağaç Yayınevi, C.V, İstanbul 1993, s. 32.

[101] İsmanil Hakkı UZUNÇARŞILI, *Osmanlı Tarihi*, C. III, Ankara 1973, s. 174.

[102] AKTEPE, "Nevşehirli İbrahim Paşa", s. 237.

[103] UZUNÇARŞILI, *Osmanlı Tarihi*, C. III, s. 174.

[104] ARMAĞAN, *a.g.e.*, s. 32.

üzerine[105] sadrazam, İran'ın fethi için yapılacak bir seferin meşruluğuna dair Şeyhülislan Abdullah Efendi'den fetva alarak, İran'a üç koldan hareket emri vermiştir[106].

Her iki devletin İran'da hâkimiyet kurmak istemeleri üzerine bir Osmanlı-Rus savaşına az kalmıştır. Bu arada böyle bir savaştan ticari zarar görecek olan Fransa ilk uzlaştırma hamlesinde başarısız olsa da Fransız elçi Marquis de Bonnac ikinci girişiminde tarafları bir araya getirerek, "İran Mukasemenamesi" (24 Haziran 1724) adı verilen antlaşmayı imzalamalarını sağladı[107]. Antlaşma şartlarına göre; Rusya Dağıstan'dan başlayarak, Mazenderan ve Astrabad'a sahip olacaktı. Osmanlı Devleti ise, Doğu Gürcistan ve Erdebil istisna, tüm Azerbaycan ve İran'ın batı kısmına sahip olacaktı[108].

Öte yandan Şah Hüseyin'in oğullarından Tahmasb Mirza, Kazvin'e kaçarak orada kendisini "Şah" ilan eder. Afganlılar'a karşı tek başına başarılı olamayacağını anlayayan II. Tahmasb ilk önce Osmanlılar'a sonra Ruslar'a başvurmuş, ancak istediği sonucu alamayınca, 1726 yılında Horasan'a gelerek bölgenin güçlü hâkimi Nadir ile ittifak yapmıştı. II. Tahmasb, Nadir'i "Tahmasp-Kuluhan" ünvanı ile ordusunun başına geçirmişti[109]. Bu sırada Mir Mahmud'un yerine amcazâdesi Eşref Şah başa geçmişti. Eşref Şah tahtını sağlamlaştırdıktan sonra[110] Osmanlı Devleti'ne bir mektup göndererek Bağdat valisi Ahmed Paşa'nın kuvvetlerini geri çekmesini ve iki ülkenin eski sınırlarına geri dönmesini istedi. Eşref Şah'ın teklifi reddedilerek, Ahmed Paşa'nın Isfahan'a yürümesi için emir verildi. Ancak Hemedan yakınlarında yapılan savaşta Eşref Han'a yenildi. Buna rağmen Eşref Han Nadir Şah ile uğraşmak zorunda olduğundan Osmanlılar'a barış teklifinde bulundu. Osmanlı kaynaklarında "Ahmed Paşa Muahedesi" veya "Hemedan Antlaşması" şeklinde zikredilen 12 maddelik bu antlaşmaya göre; Osmanlı Devleti ele geçirdiği yerleri koruyacak, son savaştan sonra Afganlılar'ın eline geçen yerler ve savaş malzemeleri geri verilecekti. Antlaşmadan sonra Vakanüvis Raşid Efendi İran'a elçi olarak gönderildi. Böylece Eşraf Han'ın hükümdarlığı

---

[105] KARADENİZ, *a.g.e.*, s. 36.

[106] UZUNÇARŞILI, *Osmanlı Tarihi*, C. III, s. 176.

[107] ARMAĞAN, *a.g.e.*, s. 32–33.

[108] MUSTAFAZADE, a.g.m., s. 927.

[109] ERAVCI, " Safevi Hanedanı", s. 890. ; UZUNÇARŞILI, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı-İran Münasebetleri", s. 520.

[110] UZUNÇARŞILI, *Osmanlı Tarihi*, C. III, s. 182–183.

fiilen ve hukuken kabul edilmiş oldu[111]. Eşref Han da buna karşılık olarak Nâmdâr Muhammed Han'ı İstanbul'a gönderdi[112].

Bu arada Osmanlı Devleti'nin başkentinde devlet adamlarının yaşayış tarzını beğenmeyen bir grub ile yeni bir ordu kurulacağından çekinen yeniçeriler, halkı İbrahim Paşa'nın aleyhine kışkırtmaya başladılar. İran'da da Nadir Şah ile işbirliği yapan II. Tahmasb'ın Eşref Han'ı yenilgiye uğratmalarıyla Nadir Şah, Osmanlı Devleti'nin ele geçirmiş olduğu İran toprakları için harekete geçmesiyle[113] olayların kendi aleyhine geliştiğini gören sadrazam, bu karışık ortamda İran ile olan anlaşmazlığa son vermek için II. Tahmasb'ın İstanbul'a göndermiş olduğu elçi Rıza Kulu Han ile görüşerek, bir anlaşma yapmıştır. Anlaşma şartlarına göre, Kirmanşah, Hamedan, Erdelan, Luristan, Tebriz, ve Huveyze İran'a terk edilmiş, buna karşılık Revan, Tiflis, ile Şirvan Hanlığı Osmanlılar'a bırakılmıştır (Haziran 1729). Tebriz gibi önemli bir şehrin Osmanlı Devleti'nin elinden çıktığı haberi İstanbul'a ulaştığında, sekiz aydır yürüttüğü gizli faaliyetlerle sadrazama karşı olumsuz bir hava oluşturan Patrona Halil isimli yeniçerinin liderliğinde isyan başlamıştı. İbrahim Paşa; isyancılara karşı tedbir almağa çalışmışsa da başarısız olmuştu[114]. III. Ahmed kendi selameti için İbrahim Paşa'yı feda etmeye karar vermiştir. Onu ilk önce azledip sürgüne göndermek istemişse de, asilerin buna ikna olmamaları üzerine idam ettirmiştir[115]. Asiler, III Ahmed'in tahtan feragatini istemişler, o da kendisine ve çocuklarına dokunmamaları şartı ile yerini I. Mahmud'a terk etmiştir[116].

Bu dönemde İran'da Nadir Şah Osmanlı ve Özbekler'e karşı kazanmış olduğu zaferlerle gücünü arttırmaktaydı. Nadir Şah, II. Tahmasb'ın savaş taraftarı olmadığını bu yüzden İran topraklarının yeniden istilaya uğrayacağını halka telkin ederek onun aleyhinde bir kamuoyu oluşturdu. Bunun sonunda 1732 yılında II. Tahmasb'ı azlederek tahtan indirdi. İran'da hâlâ Safevi hanedanına karşı saygı ve sadakatın olmasından dolayı bir tedbir olarak

---

[111] ARMAĞAN, *a.g.e.*, s. 34.

[112] AKTEPE, "Nevşehirli İbrahim Paşa", s. 237.

[113] KARAL, a.g.m., s. 168.

[114] UZUNÇARŞILI, *Osmanlı Tarihi*, C. III, s. 203. ; Damat İbrahim Paşa ile Şah Tahmasb arasında yapılan bu anlaşma neticesinde gerek Osmanlılarda gerekse İran'da ki gelişmeler sonunda her iki devlet adamınında yerlerinden olmalarıdan dolayı bu anlaşmanın her ikisine de zarar vermesi bakımından ilginçtir. AHMET CEVDET PAŞA, *a.g. e.*, s. 101.

[115] AKTEPE, "Nevşehirli İbrahim Paşa", s.238.

[116] KARAL, a.g.m., s. 168. Patrona Halil isyanının sebepleri ve sonuçları için Bkz. Songül ÇOLAK, "Patrona Halil Ayaklanması'nı Hazırlayan Şartlar ve İsyanın Pây-ı Tahtaki Etkileri", *Türkler,* C. XII, YTY, Ankara 2002, s. 525-530.

onun yerine henüz üç aylık olan oğlu III. Abbas'ı tahta çıkarttı. 1736 yılında onu da tahtan indiren Nadir Şah kendisni Afşar hanedanını ilk Şahı olarak ilan etmiştir. Nadir Şah'ın Hint seferi sırasında oğlu Rıza Kulu Mirza, Tahmasb taraftarlarının isyan etmelerinden dolayı II. Tahmasb ve oğullarını öldürtmüştür. Daha önce fiilen yıkılmış olan Safevi Devleti, Safevi hanedanına mensup üyelerin öldürülmesi ile resmen son bulmuştur[117].

İKİNCİ BÖLÜM
XVIII. YÜZYILDA İRAN'A GİDEN OSMANLI SEFİRLERİ VE SEFARETNAMELERİ

I. XVIII. Yüzyılda İran'a Giden Osmanlı Elçileri[118]

	Elçinin İsmi	**Gittiği Tarih**	**Elçilik Nedeni**
1	Mehmet Paşa Şair Nahif'i	1700	Bilinmiyor.
2	Bilinmiyor	1704	III. Ahmed'in cülusunu bildirmek için
3	Ahmed Dürri Efendi[119]	1721	İran'ın iç durumunu anlamak ve zahiri dostluk tezahürlerini göstermek için
4	Mustafa (Ruznameci)[120]	1726	II. Tahmasb'ın etmiş olduğu sulh müzakereleri görüşmek için.
5	Raşit Mehmet Efendi Agah Efendi Mustafa Nazif Efendi Münif Mustafa Efendi	1729	Şah Eşref han ile yapılan barıştan sonra zahiren dostluğu devam ettirmek için.
6	Ragıb Efendi	1732	Bilinmiyor.
7	Hüseyin Ağa	1735	Sulh müzakeresi için
8	Genç Ali Paşa	1736	Bilinmiyor.
9	Mustafa Paşa	1736	Bilinmiyor.
10	Münif Mustafa Efendi Mustafa Nazif Efendi	1741	Şah'a mektup götürmek ve İran'ın iç durumunu anlamak için.
11	Mustafa Nazif Efendi[121]	1746	Sulh müzakerelerini bir neticeye

[117] ERAVCI, " Safevi Hanedanı", s. 891.

[118] Bu Liste, Faik Reşit Unat'ın *"Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri"* , TTK, Ankara 1992, s. 241–242 adlı eserinden faydalanarak hazırlanmıştır.

[119] AKTEPE, M. Münir, "Nevşehirli İbrahim Paşa", *İ.A.*, M.E.B Yay., s. 237. UNAT, a.g.e., s. 241.

[120] AKTEPE, "Nevşehirli İbrahim Paşa", s. 237

[121] Bu elçilik hakkında geniş bilgi için bkz. Adnan BUDAK, *Mustafa Nazif Efendi'nin İran Elçiliği (1746–1747),* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon Mayıs 1999

			bağlamak için
12	Kayserili Ahmed Paşa[122], Recep Paşa, Kırımlı Rahmi Efendi, Ordu Kadısı Numan Efendi Ordu Defterdarı Mustafa Bey	1746	Sulhun akdinden sonra aradaki münasebetleri tesis için.
13	Kara Mehmed Paşazade, Mustafa Paşa, Abdullah Efendi, Halil Efendi	?	Cülûs tebriki yapmak ve sulh şartları hakkında tebliğde bulunmak üzere.
14	Sümbülzade Vehbi Efendi[123]	1775	Mektup götürmek için.

XVIII. yüzyılda İran'a giden Osmanlı elçileri arasında dört tanesinin sefaretnamesinin olduğu Faik R. Unat'ın *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri* adlı eserinde belirtilmektedir. Bunlardan birincisi tezimizde incelediğimiz *Ahmed Dürri Efendinin İran sefaretnamesi*, ikincisi *Mustafa Nazif Efendi'nin İran sefaretnamesi*[124], üçünçüsü *Kırımlı Mustafa Rahmi Efendi'nin İran Sefaretnamesi*[125], dördüncüsüde, *Sümbülzade Vehbi Efendi'nin Kaside-i Tannane* isimli İran sefaretnamesidir[126].

II. XVIII. Yüzyılda İran'a Giden Osmanlı Elçilerinin Sefaretnameleri

Mustafa Nazif Efendi'nin İran Sefaretnamesi, Osmanlı padişahı I. Mahmut zamanında, İran'da Safevilerin yıkılmasından sonra hakimiyet sağlayan Nadir Şah'a elçi

---

[122] Bu elçilik hakkında geniş bilgi için bkz. Süleyman TOGAÇ, *Kırımlı Mustafa Rahmi Efendi'nin İran Sefaretnamesi,* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara 2000; Fatma Keleş ÖNDER, *Kırımlı Rahmi Efendi'nin Sefaretname-i İran (1747)'ın Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi,* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Osman Paşa Üniversitesi, Tokat 2002.

[123] Sünbülzade Vehbi Efendi'nin İran elçiliği hakkında bkz, UNAT, a.g.e., s. 134-136.

[124] Bu sefaretname hakkında geniş bilgi için Bkz. Adnan BUDAK, *Mustafa Nazif Efendi'nin İran Elçiliği (1746–1747),* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon Mayıs 1999,

[125] Süleyman TOGAÇ, *Kırımlı Mustafa Rahmi Efendi'nin İran Sefaretnamesi,* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara 2000. Ayrıca Bkz. Fatma Keleş ÖNDER, *Kırımlı Rahmi Efendi'nin Sefaretname-i İran (1747)'ın Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi,* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Osman Paşa Üniversitesi, Tokat 2002.

[126] UNAT, a.g.e., s. 134.

olarak gönderilmesi neticesinde yazılmıştır. Mustafa Nazif Efendi'nin İran'a gönderilme sebebi; Nadir Şah'ın Şiiliğin Caferiye kolunun Osmanlılar tarafından beşinci mezhep olarak kabul edilmesi ve Kâbe'de bu mezhebe bir rukun verilmesi isteğinden vazgeçmesi ve Osmanlı Devleti ile bir barış antlaşması yapmak için Feth Ali han adında bir elçi göndermesine karşılık olarak İran'a gönderilmesidir[127].

Mustafa Nazif Efendi İran Sefaretnamesi yazma olarak İstanbul, Fatih Millet Kütüphanesi 824 no'lu kısımda bulunmaktadır. Yurt dışında çeşitli kütüphanelerde sefaretnamenin yazma nüshaları bulunmaktadır. Çeşitli eserlerde sefaretnamenin örnekleri bulunmaktadır[128].

Mustafa Nazif Efendi sefaretnamesinde İran'a yolculuğunu Bağdat'tan başlatarak, Bağdat'a kadar hangi güzergâhtan geldiğini hakkında bilgi bulunmamaktadır. Sefaret heyeti 12 Haziran 1746 tarihinde Bağdat'tan çıkarak, 24 Ağustos 1746 tarihinde Nadir Şah'ın bulunduğu Ordugâha ulaşmıştır[129].

Mustafa Nazif Efendi sefaretnamesinde Nadir Şah'ın çadırı ve Şah'ın kendisi hakkında ayrıntılı bilgi verdikten sonra Şah ile yaptığı görüşmeden bahsetmektedir. Şah bu görüşme sırasında Nazif Efendi'ye Padişah karşı çok derin bir sevgi beslediğini onun islam dünyasının halifesi olduğu belirtmiştir[130].

Nazif Efendi sefaretnamesinde Nadir Şah ile görüşmesinden sonra İran devlet ricali ile barış görüşmelerine başlandığını belirterek, görüşmeleri sefaretnamesinde ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır.[131]

Nazif Efendi sefaretnamesinde görüşmeler neticesinde İran devlet ricali ile anlaşma yaptıktan sonra Şah ile bir kez daha görüştüğünü, bu görüşme sırasında Şah ile bir ara baş başa görüştüklerini belirtmiş ancak bu görüşmenin içeriği hakkında sefaretnamesinde ayrıntılı bir bilgi vermemiştir[132].

Nazif Efendi sefaretnamesinde İran'daki elçilik görevinin tamamlamasından sonra Ekim 1746 yılında Bağdat'a gelmiş ve 7 Şubat 1747 tarihinde İstanbul'a ulaşmıştır. Mustafa

---

[127] BUDAK, *a.g.t.,* s. 14–15.

[128] Ayrıntılı bilgi için bkz., BUDAK, a.g.t., s. 18-19.

[129] BUDAK, a.g.t., s. 20-22.

[130]Ayrıntılı bilgi için bkz., BUDAK, a.g.t., s. 23-28.

[131] Ayrıntılı bilgi için bkz., BUDAK, a.g.t., s. 29-33.

[132] BUDAK, a.g.t., s. 34-36.

Nazif Efendi'nin sefaretnamesinde anlattığı İran elçiliği, Osmanlı-İran savaşlarına kesin olarak son vermesi açısından önemlidir[133].

Kırımlı Mustafa Rahmi Efendi'nin İran Sefaretnamesi, Kesriyeli Hacı Ahmed Paşa'nın İran'a Büyük elçi ünvanı ile atanması sonucunda İran'a yapmış olduğu yolculuk ve elçilik faaliyetlerini anlatan bir eserdir. Mustafa Rahmi Efendi, bu sefaret heyetinde vakanüvis ve mektubcu görevindedir[134].

Kırımlı Mustafa Rahmi Efendi'nin Sefaretnamesi, yapılan [135]araştırmalar neticesinde Türkiye'deki kütüphanelerde yedi yazma nüshasının olduğu tespit edilmiştir.

Kırımlı Mustafa Rahmi Efendi'nin İran sefaretnamesinin yazılmasının sebebi; Mustafa Nazif Efendinin İran elçiliği sonucunda imzalanmış olan barış anlaşmasının tasdiki için Nadir Şah'ın Osmanlı Devletine göndermiş olduğu ve kalabalık ve yüklü hediyeler ile İstanbul'a gelen büyük elçilere karşılık olarak Kesriyeli Hacı Ahmed Paşa'yı İran'a Büyük elçi tayin edilmesidir[136].

Bu sefaret heyeti İran'a gönderilen en kalabalık elçilik heyeti olduğu gibi götürdüğü hediyeler o güne kadar başka bir sefaret heyetinde görülmemişti. Elçilik heyetinde 1000 kişi yer almaktaydı[137].

Rahmi Efendi sefaretnamesinde, elçilik heyetine İstanbul'da yapılan merasim hakkında bilgiler verdikten sonra sefaret heyetinin İstanbul'dan başlayarak, Halep'e kadar geçtikleri güzergâhlar hakkında bilgiler vermektedir[138].

Rahmi Efendi sefaretnamesinde Elçilik heyeti İran sınırına vardıktan sonra burada İran'dan gelen elçilik heyeti mübadele yapıldığı, mübadelenin yapılmasından sonra İran'da geçtikleri güzergâhlar, İran'ın coğrafi yapısı, sosyal ve imar-iskan durumu hakkında bilgi vermektedir[139].

Nadir Şah'ın ölüm haberi alınmasından sonra sefaret heyeti, geri dönerek Osmanlı sınırına doğru yola koyulduğunu, geri dönüş yolculuğunda Bağdat'a kadar geçtikleri yerler

---

[133] BUDAK, a.g.t., s. 36.

[134] TOGAÇ, *a.g.t.,* s. 3.

[135] Yazma nüshalar hakkında geniş bilgi için bkz., TOGAÇ, a.g.t., s. 11-18.

[136] TOGAÇ, a.g.t., s. 23-24.

[137] TOGAÇ, a.g.t., s. 25.

[138] TOGAÇ, a.g.t., s. 28-36.

[139] TOGAÇ, a.g.t., s. 37-41.

hakkında bilgi vermektedir. Sefaretnamenin son kısmında Rahmi Efendi Bağdat'a meydana gelen olaylar hakkında bilgi vermektedir[140].

Sümbülzade Vehbi Efendi'nin İran elçiliğine atanma sebebi, Nadir Şah'ın ölümünden sonra İran devletinin başına Zend Kerim Han geçmişti. İran kuvvetlerinin Basrayı kuşatması ve Baban sancağına saldırması üzerine Bağdat Valisi Ömer Paşa'nın yardım istemesi ve Osmanlı devletinin İran üzerine sefer ilan etmesi üzerine Zend Kerim Han bir tahrirat göndererek, Osmanlı aleyhine bir hareketi olmadığını ve Ömer Paşa'dan şikayetçi olduğunu bildirdi. Bunu üzerine Babıâli durumu yerinde incelemek için Vehbi Efendi'yi, Kerim Han'ın merkez edindiği Şiraz'a göndermiştir[141].

Vehbi Efendi, İran giderek görevini tamamlayarak, olaylardan Ömer Paşa'nın sorumlu olduğunu Babıâli'ye bir tahriratla bildirmiştir. Ömer paşa'nın Vehbi efendinin İran'da iken zina yaptığını, Kerim Handan fazla iltifat gördüğünü ve onun tarafında yer aldığını Padişah'a bildirmiştir. Bunun üzerime I. Abdülhamit'te Vehbi efendi'nin hemen öldürülmesini istemiştir. Ancak Vehbi Efendi, dostları sayesinde İstanbul'a gelerek bu konu hakkında bir manzum sefaret takriri olan *Kaside-i Tannane* isimli eseri hazırlayarak padişah'a sunmuştur. Bu eserde Ömer Paşa'nın şikayetine konu olan mesele hakkında bilgi vermektedir. Olaylardan Ömer Paşa'nın sorumlu olduğunun anlaşılması üzerine, Vehbi Efendi Padişah tarafından affedilmiştir[142].

III. Selim zamanında devrin en önemli şairi olan Vehbi Efendi'nin İran elçiliği hakkında bir sefaretname yazıp yazmadığı tespit edilememiştir. Bağdat'tan sefaret memuriyeti ve Ömer Paşa aleyhine yolladığı rapor bulunamamıştır[143].

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AHMED DÜRRİ EFENDİ'NİN HAYATI VE SEFARETNAME NÜSHALARIN'IN HUSUSİYETLERİ

[140] TOGAÇ, a.g.t., s. 41-44.

[141] UNAT, a.g.e., s. 134.

[142] UNAT, a.g.e., s. 135-136.

[143] UNAT, a.g.e., s. 136.

I. Ahmed Dürri Efendi'nin Hayatı ve Eserleri

XVIII. yüzyılın önemli divan şairlerinden biri olan Dürri Efendi'nin[144] hayatı hakkında ayrıntılı bilgimiz bulunmamaktadır. Kaynaklardan elde edilen bilgiler doğrultusunda Van'da dünyaya geldiğini[145], ilk adının Ahmed olduğunu öğrenmekteyiz. Kaynaklarda babası hakkında bir bilgi bulunmadığı[146]görülmektedir. Doğum tarihi de bilinmemektedir.

Çocukluğunu ve gençliğini nerede ve nasıl geçirdiği, eğitimini nasıl yaptığı, nerede ve kimlerden eğitim aldığı bilinmemektedir. İstanbul' a gelmiş kalemiyye sınıfında yetişmiş Divân-ı Hümâyun havâceleri sınıfına dâhil olmuş[147] 1125 Receb'inde (1713) Naima Mustafi Efendi yerine Anadolu Muhasebecisi olmuş [148], 1126 muharrem-ül harâmının yirmi altıncı günü bu görevinden ayrılıp, yerine Es-Seyyid Mehmed Efendi bu göreve atandı. 1127 muharrem-ül harâmının yirmi beşinci gününde Sipahi Katibi olup, daha sonra Haraç Muhasebecisi görevine atanmıştır. Bu görevini yürütürken Sultan III. Ahmed tarafından Şıkk-ı Sâni Defterdarlığı[149] pâyesi ile orta elçi olarak İran'a gönderilmiştir[150]. İran yolculuğunda, İran sınırına dâhil olduktan sonra Kirmanşah, Derguzin, Hemadan, Kazvin güzergahını izleyerek, Tahran'a ulaşıp orada İran Şah'ı, Sultan Hüseyin ile görüştü. Geri dönüşünde Safevi Devleti'nin Osmanlı Devleti'ne elçi olarak gönderdiği Murtaza Kulı Han ile birlikte İran elçiliğinden döndü. 1134 senesi, saferinin on beşinci günü, İstanbul'a döndükten sonra Baş-Muhasebecilik görevine getirildi. 1135 senesi Rebiy-ül evvelinin ikinci cuma gününde

---

[144] İbrahim REFİK*, Osmanlı Âlimleri ve Sanatkârları,* Timaş Yayınlar, Sade: Dursun Gürlek, İstanbul, 1997, s. 223; Nihat Sami BANARLI, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C.II, İstanbul 1987, s. 254.

[145] Süreyyâ Mehmed, *Sicil-i Osmâni*, Matba'a-i Âmire, İstanbul, 1311. s. 423; Şeyhi Mehmed Efendi, *Vekayiû'l Fudala II-III, Şekaik-i Nu'maniye Zeyli*, Neşr., Abdülkadir Özcan, Çağrı Yay., İstanbul 1989, Tıpkı Basım, s. 737.

[146] Sadeddin Nüzhet Ergün, "Dürri (Vanlı Ahmed)", *Türk Şairleri,* C.III, İstanbul 1943. s. 1191.

[147] Şeyhi Mehmed Efendi, *a.g.e.*, s. 737; UNAT, *a.g.e.,* s. 59

[148] Tahsin YAZICI, "Dürri Efendi", *Enclopedia İranica,* C. VII, California 1996, s. 598.

[149] Şeyhi Mehmed Efendi, *a.g.e.*, s. 737, UNAT, *a.g.e.*, s. 59. Sadrazam İbrahim Paşa barış devrinde İran'ın içine düştüğü kötü durumdan faydalanarak, Avrupa'da kaybedilen toprakların İran'dan telafi edilmesi düşüncesindeydi. Pasarofça Antlaşması'nda Anadolu'dan geçecek olan Avusturya-İran ticaret yolu ile ilgili bir maddeyi görüşmeyi bahane ederek, Dürri Ahmed Efendi'yi İran'ın iç durumunu öğrenmek için elçi olarak buraya göndermiştir. ARMAĞAN, *a.g.e.*, s. 32

[150] Şeyhi Mehmed Efendi, *a.g.0.e*, s. 737; Münir AKTEPE, "Dürri Ahmed Efendi'nin İran Sefareti", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S. 5, Şubat 1968, s. 56.

vefat etmiş, cenazesi Vefa camisinin haziresine defnolunmuştur. Mezar taşına Galatalı Hafız'ın şu tarihi yazılmıştır:

"Sadef-i dürr-i adende yer idüb Dürri-i saf,
kabr-i Dürri ola dâr- ı Güher kân- ı atâ"[151]

Aşağıdaki iki tarihte onun vefatı ile ilgili kaleme alınmıştır:

"Dürri-i yektâ vü dûr endiş ü tiz idrâk kim
Hall iderdi bir bakışta her muy-i piçideyi
Çünki çeşmin yumdu dünyadan Didim tarihini
Nâ-bedid itdi felek bir cevher nâdideyi

Çıkar bir ta'miye ile fevtinin tarih,n ey Vehbi
Kim öldi gân-ı dehren göz göre pâkire bir deri"[152]

III. Ahmed zamanının önemli divan şairlerinden biri olan Dürri Efendi, sadrazam Nevşehirli İbrahim Paşa tarafından İran'dan gelen elçiler için düzenlenen meclislerde yer alırdı[153]. Dürri Efendi'nin bu meclislere davet edilmesinde şairliğinin yanında Farsçayı çok iyi bir şekilde bilmesi[154] etkili olmuş olabilir.

Ahmed Dürri Efendi, çocukluğunda bir gözünü kaybetmesi nedeniyle kendisine "yek çeşm Dürri" ismi ile de zikredilmekteydi[155]. Muasırlarından Safayi, Dürri Efendi'yi "teferrüd kerde-i dide-i rüzgâr olan nükte varandan" diye takdim eder. Salin, onun hakkında "zat-ı yektasının çeşm-i binası" tabirini kullanır. Fatin ise onun için şu beyti kulanmıştır:

Hâkipâyn kûhli içün bu iki çeşm-i sefid
Bir biriyle ceng idüb âhır biri oldı şehid[156]

Şiirlerinde "Vafi" mahlasını kullanmıştır[157].Ahmed Dürri'nin, İsmail, Feyzi Salih ve Abdülbaki Sadi isimlerinde üç tane kardeşi olduğu bilinmektedir[158]. Bunlardan Abdülbaki

---

[150] RAMİZ, *Ramiz ve Ádâb-ı Zurafâsı,* Haz. Sadık ERDEN, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 1994, s. 98.

[151] ERGÜN, "Dürri Efendi…", s. 1191.

[152] İbrahim Paşa Acem elçilerini, siyasi rical ile değil şairlerle, edebiyatçılarla ve hattatlarla huzuruna kabul ederdi. Bundaki amacı Osmanlı Devleti'nin edebiyat ve sanat alanlarında İran'dan daha üstün olduğunu göstermek istemesiydi. Şah Hüseyin tarafından Murtaza Kulı Han İstanbul'a elçi olarak gönderildiği zaman, sadrazam İbrahim Paşa'nın yalısında yapılan kabul töreninde hattat Veliyüddin, Seyid Vehbi ve Dürri Efendi ile Raşit Efendi de hazır bulunurdu. REFİK, *a.g.e.*, s. 175

[153] UNAT, *a.g.e.*, s. 60.

[154]AKTEPE, "Dürri Ahmed Efendi...", s. 56.

[155] ERGÜN, " Dürri Efendi…", 1191.

Sadi döneminin önde gelen şairlerinden olup şiirin sade Türkçe ile yazılması taraftarıydı[159].Sadi, İdrisi Bitlisi'nin "Heşt Bihişt" adlı meşhur eserini Türkçeye tercüme etmiştir[160].

Dürri Efendi'nin iki eseri mevcuttur. Bunlardan biri, çalışmamızda incelediğimiz İran elçiliği için yazdığı sefaretnamesidir. Diğeri ise, Divan'ıdır. Bu Divan tek nüsha olup, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Kısmı no 3409' da bulunmaktadır.

II. Yazma Nüshalar ve Hususiyetleri

Yaptığımız araştırmalar sonucunda "Sefaretname-i İran" (İran Sefaretnamesi)'a dair Türkiye'deki kütüphanelerde kayıtlı 7 adet yazma eser tespit edildi. Bu yazmalardan iki tanesi İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kısmı, Tarih Yazmaları, 442, 3228[161] no'lu olarak kayıtlı; üç tanesi Topkapı Sarayı, Revan kısmı 1313, Revan kısmı 1228, Hazine kısmı 1432 numaralarda kayıtlı; iki tanesi Millet Genel Kütüphanesi, Ali Emiri Tasnifi 820 ve 821 no'larda kayıtlıdır. Araştırmalarım sırasında Faik R. Unat'ın eserinde bahsedilmeyen ancak Millet Genel Kütüphanesi, Ali Emiri Tasnifi 821 no'lu yazma nüshayı buldum. Ülkemizin dışındaki yazmalar, Bal, Slg. Prof Dr. R. Tschudi, Paris, Bibl. Nat. s. 875, Viyana, Kons Akad., 281 (Karafft, katal.106)'dır. Bu yazma nüshalarından ayrı olarak basma nüshaları da mevcuttur. Bunlardan bir tanesi mağribi bir yazı ile 1820 yılında, Paris'te litografya ile basılmıştır. Bir başka nüsha, Raşit Tarihi C. V s. 372-398 arasında, bir de "*Relatıon de Dourri Efendi*" isimli Fransızca tercümesi mevcuttur [162].

---

[156] AKTEPE, "Dürri Ahmed Efendi...", s. 56 ; Ekrem ÇAKIROĞLU, *Yaşam ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi,* C. I, YKY, İstanbul 1999, s. 117.

[157]AKTEPE, "Dürri Ahmed Efendi...", s. 56. ; Dürri Efendinin Sadi ve Feyzi isminde iki kardeşi olduğu, kardeşlerinden birine "Acem Sadi" denilmektedir. ERGÜN, " Dürri Efendi…", 1191.

[158] "Eğer Türkçe şiir söylemek makbul bir hareketse bu şiiri açık ve akıcı bir ifade ile söylemek gerekir. Şu sebeple ki dinleyen, şiiri anlasın. Her kelimesini çözmek için insanı lûgatlara bakmağa muhtaç eden şiire nasıl Türkçe şiiri denebilir? Herkes bilir ki ben Türkçe şiirde duyulmamış kelimeler kullanarak okuyanların ruhunu bulandırmam." diyerek Türkçeyi savunmuştur. BANARLI, *a.g.e.,* s. 745 ; Franz BABİNGER*, Osmanlı Tarih Yazarları ve Esererleri,* çev. Coşkun Üçok, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1992, s. 307.

[159] UNAT, *a.g.e.,* s. 60.

[161] Bu yazma nüshasının içeriği için Bkz., Münir AKTEPE, " Dürri Ahmed Efendi'nin İran Sefareti", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S. 1-6, Ekim 1967- Mart 1968

[162] UNAT, *a.g.e.*, s. 61.

Ahmed Dürri Efendi'nin, İran Sefaretnamesi ilk İran Sefaretnamesi[163] olması nedeniyle çok önemlidir. Bundan dolayı eseri bozmadan nüshalar arasındaki farklılıkları da belirterek neşrediyoruz. Nüshaları birbirinden daha kolay ayırabilmek için bazı kodlamalar yaptık. Buna göre:

— Topkapı Sarayı Revan kısmı 1313 no'lu yazma " METİN " nüshası

— Topkapı Sarayı Revan kısmı, 1228 no'lu yazma " R 1228 " nüshası

— Topkapı Sarayı Hazine kısmı 1432 no'lu yazma " H 1432 " nüshası

— Millet Genel Kütüphanesi Ali Emiri Tasnifi 820 no'lu yazma " M 820 " nüshası

— Milet Genel Kütüphanesi Ali Emiri Tasnifi 821 no'lu yazma " M 821" nüshası

— İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Bölümü Ty 3228 no'lu yazma "T 3228 " nüshası

— İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Bölümü Ty 442 no'lu yazma "T 442 " nüshası

Yukarıda belirttiğimiz 7 yazmanın özellikleri aşağıda zikredilmiştir.

A) Millet Genel Kütüphanesi Ali Emiri Tasnifi No: 820 (M 820 nüshası)

24 varaklık yazmada kitabın ebadı 185x135 mm'dir. Yazmanın birinci sayfasında 11 satır, diğer sayfalarda 15'er satır, son sayfada ise 14 satır bulunmaktadır. Kâğıdı açık sarı renktedir. Cildi siyah renkli deridir. Sayfalarında çok az bir bozulma vardır. Yazılar siyah mürekkep ile yazılmıştır.

Yazı Rik'a ile yazılmış olup açık ve okunaklıdır. İstanbul Üniversitesi 3228, Topkapı Sarayı Revan 1313 ve Topkapı Sarayı Hazine 1432 no'lu yazma nüshalarda kullanılan derkenarlar bu yazmada hiç yoktur.

---

[163] UNAT, *a.g.e.*, s. 60.

Yazmanın 1/a varağında iki mühür vardır. Bunlardan biri sayfanın sol üst köşesinde Türkiye Cumhuriyetinin ilk mührü, ay yıldızlı kenarlarında eski yazı " Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti" yazılmış bir mühür vardır. İkinci mühür, sayfanın ortasında iç içe geçmiş iki halkadan meydana gelmiştir. İç halkada " Diyârbekirli Ali Emiri 1341", dış halkada da "Allahu Teâli Hazretlerinin Rızası İçün Vakf Eyledim" cümleleri yer almaktadır. Bu mührün altında yine eski yazı 820 rakamı yer almaktadır. Sayfanın ortasında kurşun kalem ile eski yazı olarak " Dürri Ahmed Efendi"yazmakta bu yazının altında ise eski yazı ve siyah mürekkeple "İran Sefiri Ahmed Dürri Efendi Sefaretnamesidir" yazmaktadır. Sağ alt köşesinde yazmanın Millet Genel Kütüphanesi Ali Emiri Tasnifi 820 no'da olduğuna dair bir kayıt yer almaktadır.

1/b varağında başlangıç satırı olarak diğer nüshalarda bulunmayan ve parantez içersinde yazılmış olan "takrir-i ilçi müşârün ileyh" cümlesi yer almaktadır. Yazmanın son iki sayfası boştur. Sonunda yine bir mühür vardır. Bu mühür de iki halkadan oluşmakta, iç halkada "Diyârbekirli Ali Emiri 1341", dış halkada ise"Allahu Tehâli Hazretlerinin Rızası İçün Vakf Eyledim" cümlesi yer almaktadır.

B) İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Bölümü Ty No: 3228 (T 3228 Nüshası)

15 varak olan nüshanın ebatları 280x180 mm'dir. Satırlar 180x115 mm, kırmızı mürekkep ile çizilmiş bir çerçevenin içine yazılmıştır. Çerçevelerin içinde 21 satır bulunmaktadır. Yalnız ilk sayfada 18 satır ve son sayfada 16 satır bulunmaktadır. Metin, açık sarı kâğıt üzerine siyah mürekkeple ve önemli yerlerin altları kırmızı mürekkeple çizilerek rik'a ile yazılmıştır. Derkenarlar siyah mürekkeple yazılmıştır. Bazı kelime ve cümle sonlarına kırmızı mürekkep ile büyük noktalar konulmuştur. Cümleler açık ve okunaklıdır. Üzerinde herhangi bir süsleme olmayan düz siyah deri cilt ile kaplanmıştır. Sayfaları nemden dolayı biraz bozulsa da sayfaları ve cildi sağlamdır.

Varak 1/a'nın sağ üst köşesinden başlamak üzere her varağın sağ üst köşesinde eski rakamlarla varak numarası verilmiştir. Yine burada, eski rakamlarla 8655 sayısı yazılmış ancak onun üzeri çizilerek altına 3228 sayısı yazılmıştır. Sayfanın üst tarafında eski yazı ile " Sefâretnâme-i Dürri Efendi"cümlesi yer almakta, onun altında kırmızı mürekkepli, iki halkalı bir mühür yer almaktadır. Mührün iç halkasında eski rakamlar ile 3228 sayısı, dış halkasında ise günümüz Türkçesi ile "İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi" yer almaktadır.

Müellif, 2/a varağında, çerçevenin dışında sağ üst köşeden başlayarak sayfanın kenar boşluklarını varak 1/b metnin aynısını buralara yazmıştır. Diğer sayfalarda bu şekilde

değildir. Nüshanın 14/b varağında yani son sayfasında metnin sonunda diğer nüshalarda bulunmayan üç tane mim harfi yazılmıştır.

15/a varağında sağ üst köşesinde eski yazı ile 264 rakamı yazılmıştır. Sayfanın üst tarafının ortasında siyah mürekkep ile çizilmiş küçük bir sekizgenin içersinde 264 rakamı onun altında üstü çizilmiş olarak 272 rakamı yer almaktadır.

C) İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Bölümü Ty No:442 (T 442 Nüshası)

Bu yazmada 69 varak bulunmaktadır. 215x125 mm ebatlarındadır. Satırlar kırmızı mürekkeple çizilmiş bir çerçeve içine yazılmıştır. Çerçeve ise 5 mm aralıkla sayfa boyu yönünde ikiye ayrılmıştır. Cildi kahverengidir. Yazılar siyah mürekkep ile rik'a olarak bu çerçevelerin içine yazılmıştır. İlk sayfasında;" Hâsib ve malik mecmu'i tehfâs fazi eyâlet-i edni merği hâlâşi yefi Mustafi nas zâd-ı san sai 6601/ 25
Selince lafz-ı ali dehnâ râr-ı remşâr eli hüsn mukarrebâ an-ı halife-i em'â-ı ali sene 164" cümlesi yer almaktadır.

Ahmed Dürri Efendi'nin sefaretnamesi 29/b ile 34/b varakları arasında eksik[164] bulunmaktadır. Diğer sayfalar da boştur. 29/b varağında çerçevenin üstünde;" Sefâretnâme-i Dürri Efendi ra'if-i el-kitab bi-vakkas Sultan Ahmed Han-ı Gâzi" cümlesi yer almaktadır. Çerçevelerin her bir kısmında 25 satır bulunmaktadır. Sadece 34/b varağında 15 satır bulunmaktadır. Giriş metni diğer nüshalardaki ile aynıdır.

D)Topkapı Sarayı Kütüphanesi Hazine Kısmı No: 1432 (H 1432 Nüshası)

156 varak bulunan yazma 195x130 mm ebatlarındadır. Sayfalarında nesihle yazılmış 90 mm uzunluğunda ortalama olarak 13'er satır yer almaktadır. Sayfalar da aharlı kâğıt kullanılmıştır. Cildi kahverengi deridir. Kitapta Raşit Tarihi'nden alınmış bazı parçalar yer almaktadır. *"I.Y.1/b'de III. Sultan Ahmed'in Şehzadeleri, Süleyman, Mehmed, Mustafa ve Bâyezid sünnet düğünlerini hikâye eden kısım; II. Y.52/b'de Dürri Efendi'nin İran'a elçilikle gittiği; III. Y.84/b'de İran Şahına gönderilen Nâme-i Hümâyun'un sureti; IV. Y.92/b'de Yirmi Sekiz Mehmed Çelebi'nin 1132(1719–1720) senesinde Fransa'ya elçi olarak gitmesi; V.Y.137/b'de Sa'dâbâd nam mahalde III: Ahmed Tarafından yaptırılmış olan imaratı*

[164] UNAT, *a.g.e.*, s. 61

dilküşanın isimleri; VI. Y.138/b'de Hıkâyât-ı mükeyyi Sâf-i âlem adlı latif hikayeler; VII. Y.153/b'de bazı eşar vardır"[165].

Yukarıda belirttiğimiz gibi Dürri Efendinin Sefaretnamesi ve götürdüğü Name-i Hümayun 52/b–92/b varakları arasında yer almaktadır[166].

52/a'da "Bu nüshalar kendilerinin nüshalarından tahrir olunmuşdur"cümlesi yer almaktadır. Giriş metni diğer nüshalar ile aynıdır. Yazılar siyah mürekkeple yazılıdır. Bazı kelimelerin altları kırmızı mürekkeple çizili olup derkenarlar kullanılmıştır. Kitabın, özellikle Dürri Efendi'nin sefaretnamesinin bulunduğu sayfalarda nemden dolayı mürekkebin, sayfa yüzeylerine dağıldığı görülmektedir.

Bu yazma Dürri Efendi'nin kendi nüshasından istinsah edilmesi hasebiyle elimizdeki yazmalar arasında en eski tarihli olanlardan biridir. 442 no'lu yazma hariç diğer nüshalarla birebir karşılaştırdığımızda bu yazma tıpkı diğerleri gibi başlamakta ve bitmektedir. Bu nüshada diğer nüshalarda bulunmayan, Dürri Efendi'nin İran Şahına götürdüğü Nâme-i Hümâyun'un bulunması bu nüshayı diğer nüshalara göre daha önemli hâle getirmektedir. 90/b varağında "Hazret-i şehriyâr-ı âlempenâh-ı letân-ıl amid-i sâlis taraf-ı hümâyunlarından Acem Şâhına irsâl olunan Name-i Hümâyunlarında imzây-ı şerifleri Bu minvâl üzere tahrir olunmuşdur. Name-i Hümayunun imzasıdır. El mu'id-i betâ'idât Allah-ul mülük el-müsteân el-sultan-ül Gâzi Ahmed Hân İbn Sultan Mehmed Hân" yazılıdır.

E) Millet Genel Kütüphanesi Ali Emiri Tasnifi No: 821 (M 821 Nüshası)

Yaptığımız araştırmalar sırasında gerek Faik R. Unat'ın eserinde gerekse Münir Aktepe'nin makalesinde bahsedilmeyen bu yazma nüshayı tespit ettik. Dış yüzeyi bordo bir kâğıt ile kaplanmıştır. İçerisinde Ahmed Dürri Efendi'nin İran Sefaretnamesi ifadesi bulunmaktadır.16 varak olan yazmanın ebatları 240x180 mm'dir. Açık sarı kâğıda siyah mürekkep ile rik'a şeklinde yazılıdır. Yazmanın son varağının sol üst köşesinde yırtık vardır. Nemden kaynaklanan çok az bir bozulma olmasına rağmen, genel itibariyle temiz ve sağlamdır.

Yazmanın ilk sayfası boş olup, ondan sonraki sayfada Fransızca olarak " *Relations de Dourry Effendy, Ambassadeur de la Porte Ottamane Pres la cour de Perse, En Turk, Paris*

---

[165] Edhem Fehmi KATATAY, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Katalogu*, Topkapı Sarayı Müzesi Yay., C. II, İstanbul 1961

[166] UNAT, *a.g.e*, s. 61

1820" cümlesi yer almaktadır. Bu nedenle Faik R. Unat'ın eserinde belirttiği mağribi bir yazı ile kopye ile bahsedilmiş ve litoğrafya ile basılmış[167] olan basma eser olabilir.

Yazmanının 1/a sayfasının üst kısmında " Dürri Efendi'nin İran Sefaretnamesi tarih" ifadesi yer almakdadır. Hemen altında iki halkalı eflatun renkli bir mühür yer almaktadır. İç halkada Osmanlıca " Diyârbekirli Ali Emiri 1341" dış halkada da "Allahu Tehâli Hazretlerinin Rızası içün Vakf Eyledim" cümleleri yer almaktadır. Sayfanın sol üst köşesinde Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk mührü, ay yıldızlı kenarlarında Osmanlıca " Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti" yazılmış bir mühür vardır. Onun altında ise Osmanlıca 821 rakamı yer almaktadır. Sol alt köşede yer alan dikdörtgen mühürde latin harfleri ile " Millet Genel Kütüphanesi Kısım A.E. Eski Kayıt No: 821 yazılıdır.

Sayfalarda genel olarak 16 satır yer almaktadır. Son sayfada ise 7 satır yer aşmaktadır. Sayfaların sol ve sağ üst köşelerinde Osmanlıca olarak sayfa numaraları yer almaktadır. Yine bu sayfanın alt kısmında ilk sayfada yer alan iki halkalı mühür yer almaktadır. Önemli kelime ve cümlelerin üstleri çizilmiştir.

F) Topkapı Sarayı Kütüphanesi Revan Kısmı No: 1228 (R 1228 Nüshası)

Bu yazma nüsha, Raşit Tarihi'nin tek kitap hâlinde toplandığı eserinin içersinde yer almaktadır. Nüsha aharlı ince kâğıt 310x170 mm ebatlarında olub, 691 yaprak sahifeden oluşmaktadır. Yazı talik usulü ile yazılmış olub, her bir sayfada 102 mm uzunluğunda 35 satır bulunmaktadır. Serlevha, müzehhep, cetveller yaldızlı şemse ve köşelidir. Koyu kahverengi deri ciltlidir. Bu eser, Hasan b. Şeyh Mehmed tarafından H.1136 (M. 1724) yılında istinsah edilmiştir[168].

Bu yazma nüsha, tespit ettiğimiz yazmalar arasında en eski tarihli yazmadır[169]. Bundan dolayı ayrı bir öneme sahiptir. En eski tarihli yazma olmasına rağmen gerek sayfalarında, gerek yazılarda, gerekse de cildinde herhangi bir yıpranma veya bozulma söz konusu değildir.

Bu eser, Vak'anüvis Mehmed Raşid (ölm. 1148/1735) Efendi'nin Naima Tarihi'nin devamı olarak kaleme aldığı 1071 (660–661) den 1134 (1721–1722) yılına kadar olan

---

[167] UNAT, *a.g.e.*, s 61.

[168] Edhem Fehmi KARATAY, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Katalogu*, Topkapı Sarayı Müzesi Yay., C. I, İstanbul 1961, s. 283.

[169] AKTEPE, " Dürri Ahmed Efendi…", S. 6, Mart 1968, s. 84.

olayları içerdiği tarihidir. Bu kitap, Raşit Tarihi'nin birinci, ikinci ve üçüncü ciltlerini kapsamaktadır. İstanbul'da 1153 ve 1282 tarihlerinde basılmıştır[170].

Dürri Efendi'nin sefaretnamesi, 662/a ile 670/b varakları arasında yer almaktadır. Yazılar siyah mürekkep ile yazılmış olup, önemli cümle ve kelimeler kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. Sayfaların sol üst köşelerine Osmanlıca siyah mürekkep ile varak numaraları yazılmıştır.

Ali Emiri 820 nolu yazmanın kelime kelime bu yazma ile benzerlik göstermesinden dolayı, o yazmanın elimizde bulunan bu en eski tarihli yazma nüshadan kopya edildiğini söyleyebilriz.

G) Topkapı Sarayı Kütüphanesi Revan kısmı No: 1313 (Metin)

37 varaktan meydana gelen yazma cildinin güzelliği ve kullanılan yazı türü ile elimizdeki en iyi yazmadır. Aharlı ince kâğıt kullanılmıştır. Kitap 215 mm boy ve 140 mm enindedir. Yazılar siyah mürekkep ile talik şeklinde yazılmıştır. Diğer nüshalardan ayrı olarak bu nüsha da önemli cümleler kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. Kitabın sonunda ve başında boş sayfalar yer almaktadır. Cildi vişne çürüğü deridir. Ön ve arka kapaklarda semse kullanılmıştır. Semse altın yaldızlı içi çiçek motifleriyle süslenmiştir. Aynı semse motifi miklepte de kullanılmıştır. Ayrıca kapaklarda köşebent ve zencirek de kullanılmıştır. Her sayfada 85 mm uzunluğunda 23 satır bulunmaktadır. Derkenar kullanılmıştır.

Nüshanın ilk varağının üst tarafında " Saadetlü Ali Ağamın sene 1162 saferül-hayrın yirmi sekizinci pazar ertesi gicesi bir dehtan bâkiz-i ehri vücuda geldi hak-teala ömr tolı ihsan eylise 28 safer sene 1162" cümlesi yer almaktadır. Sayfanın ortasında Revan 1313 no'lu eser olduğuna dair bilgi vardır. Onun altında "Topkapı Sarayı Tahriri Komisyonu" yazmaktadır. Bu yazının üstünde 233/ 34602 rakamları vardır.

Yazma 1/a varağından itibaren varak numaraları kurşun kalem ile günümüz rakamları ile verilmiştir. Bu varağın ortasında mürekkebinin silinmesi nedeniyle okunamayan bir mühür vardır. Onun yanında "Sefâret-i Dürri Efendi Be-canib-i İrân hattı- teallik-i hattı satr 23" yazmaktadır. Sayfanın sağ alt tarafında "TKS. Müzesi Revan sa:1313" yazmaktadır. Başlangıç ve bitiş kısımların diğer nüshalarla benzerlik göstermektedir.

1/a ile 16/a varakları arasında Ahmed Dürri Efendi'nin İran sefaretnamesi, 17/b ile 37/b varakları arasında ise Yirmi Sekiz Mehmed Çelebi'nin Fransa Sefaretnamesi mevcuttur.

---

[170] KARATAY, a.*g.e*, C. I, s. 283.

Dürri Efendi'nin Sefaretnamesinin sonunda 25 şevval 1140[171] senesinde istinsah edildiği yazmaktadır. İstinsah edenin kim olduğu belirtilmemiştir. Yirmi Sekiz Mehmed Çelebi'nin Fransa Sefaretnamesi sonunda ise Mehmed B. Mustafa Sofyevi eliyle muharrem ayının altıncı günü sene 1150 (1137–38)[172] tarihinde istinsah edildiği yazmaktadır. Ancak Topkapı Sarayı katalogunda her iki eserin de aynı kişi tarafından ve aynı tarihte istinsah edildiği izlenimi uyanmaktadır. İki eserin istinsah tarihleri arasında 10 senelik bir fark vardır. Bu nedenle bu iki eserin sonradan birleştirip bir kitap hâline getirildiği ihtimali güçlenmektedir. Bu nüsha elimizdeki yazmalar içersinde ikinci en eski tarihli olmasına rağmen diğer nüshalara göre daha iyi durumdadır.

III. Yazma Nüshaların Değerlendirilmesi

Biz Ahmed Dürri Efendi tarafından yazılan İran sefaretnamesinin orijinal nüshasına sahip değiliz. Araştırmalarımız sonucu elde ettiğimiz yedi yazma nüshayı kelime kelime karşılaştırarak içindeki bilgilerin farklılıklarını ortaya koyduk. Yaptığımız karşılaştırma sonucunda yazma nüshalar arasında bilgi bakımından çok büyük farklılılarının olmadığını gördük. Aralarındaki farklarıda tezimizin metin transkribinde gösterdik. Yazmalar arasında farklılıklar daha çok kelimlerin yazılışları ve çok küçük olan bilgi eksiklikleridir. Mesela; R. 1228 ve M 820 nolu yazmalarda bulunan şu bilgiler; *hatta ibtidâ sınurlarına dâhil olduğumuzun on ikinci günü Cezire dirler bir kasabalarına uğrâdık mecmu' ahâlisi Sünni olub içinde cevâmi' ve mesâcidleri ma'mur ve salah-ı cum'a ve aydın ve sair ibâdetleri aşikâre olmağla bizi iki üç saat mikdârı mesafe istikbâl ve bil-cümle sıbyân ve nisvân ve ahâlileri sancaklar ile karşu gelüb allahümme sall-i âli seyyidinâ Muhammed ve ali âle ve ashâbe deyu bülend avâz ile çağırışub zârı ve feryâd iderek elimize ve ayâğımıza sarılub "sizler Mekke ve Medine hâdimi olan şevketlü azimetlü kudretlü âl-i Osmân padişâhının mübarek cemâl-i bakmalarını görmüşsüz biz sizin yüzünüze bakmak ve elinizi ve ayâğınızı öpmek bize farz-ı ayn makâmındadır ve biz bunı ibâdet ad ve onla tefâhür ideriz deyu ağlaşarak niyaz eylediklerinde alem-ul Allah-ı teâli bizim bağrımız hûn olub bi-ihitiyar bangır bangır ağlaşdık aslında kasaba-i mezbure ilçilerin memri olmayub ehl-i sünnet yüzine hasret olduklarından bizim mulakâtımızı ni'met-i azmi ad idüb üç gün üç gece ikram ve ziyâfetler ile teşyi idüb gönderdiler kasaba-i mezbure sakinlerinden a'ze-i evliya-i elleheddin Şeyh Kitabullah ki meşhur-ı afâkdır anların evlâdlarıyla görüşdük hâlâ yine tarikleri üzre*

---

[171] AKTEPE, " Dürri Ahmed Efendi…", S. 6, Mart 1968, s. 84.

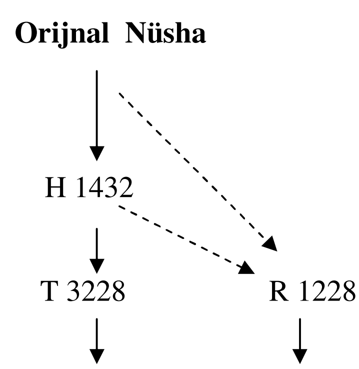
[172] KARATAY, *a.g.e*, C. I, No: 870,

tekkeye-gâhları ma'mur ve haftada iki gün alenâ zikr-i cehri iderler ve bunlar harc-ı Sünni deyu Şah tarafına senede vâfir akçe virirler hâsılı şimdi memâlik-iAcemin belki sülesi mertebesi müslümandır[173]*,* bulunan bu bilgi diğer yazma nüshalarda mevcut değildir. Ancak genel anlamda yazmalar arasındaki bu farklılıklar, sefaretnamenin içersindeki bilgilerin doğruluğuna zarar getirecek nitelikte değildir.

Elimizde bulunan yazmaların hepsi çeşitli tarihlerde farklı kişiler tarafından istinsah edilmiştir. Bunlar arasında R 1228 nolu yazma nüshayı Münir Aktepe en eski tarihli yazma nüsha olarak belirtse de Ahmed Dürri Efendi'nin İran Şahı'na götürdüğü Nâme-i hümâyunun bulunması[174] ve 52/a varağıda "Bu nüshalar kendilerinin nüshalarından tahrir olunmuşdur"cümlesinin yer alması nedeni ile H 1432 nolu yazmanın ondan daha önce yazılmış olabileceğini göstermektedir.

Sonuç olarak, elimizde bulunan yedi yazmanın yaptığımız karşılaştırılma sonunda içersinde bulunan bilgilerin bazı ufak farklar dışında aynı olduğunu tespit ettik. Ortaya çıkan bu farklılıklarında sebebi, yazmaların bir kısmının orjinal nüshadan ayrı olarak daha sonraki zamanlarda farklı kaynaklarda bulunan Ahmed Dürri Efendi'nin İran Sefaretnamesi'ninden kopya edilmesinden olduğu ileri sürülebilir.

Yazma nüshalar arasında ortaya çıkan farklılıkları da göz önünde bulundurarak muhtemel olarak düşündüğümüz elimizde bulunan yazmaların hangilerinin birbirinden kopye edildiğini aşağıda oluşturduğumuz bir şema ile gösterdik

---

[173] Bkz. Millet Kütüphanesi No: 820, s. 45–46; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Revan Kısmı No: 1228, v. 670/a.

[174] Bkz. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine Kısmı No: 1432, v. 84/b- 92/a

T 442 → M 821

R 1313 → M 820

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SEFARETNAME-İ DÜRRİ EFENDİ'NİN MAHİYETİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

I. Sefaret Heyetinin Hazırlanmasının Nedeni

Nevşehirli Damad İbrahim Paşa, yukarıda bahsettiğimiz sebeplerden dolayı, İran'da meydana gelen siyasi olayları daha yakından izlemek ve olayların iç yüzünü tam anlamıyla öğrenmek[175] bir taraftan Ruslar'ın öte taraftan Afganlılar'ın baskısı altında kalarak sıkıntılı günler yaşayan İran'a Osmanlı Devleti'nin kudretini göstermek, bunların yanında Osmanlılar'ın İran'a doğru yayılacağı hakkındaki haberlerin doğru olmadığını İranlılar'a bildirmek amacıyla[176] Osmanlı Devlet adamlarından, Haraç Muhasebecisi görevinde bulunan

[175] AKTEPE, *Osmanlı-İran Münasebetleri…,* s. 3.

[176] UNAT, *a.g.e.*, s. 59

aynı zamanda şair olan Ahmed Dürri Efendi'yi Şıkk-ı Sani Defterdarlığı payesiyle İran'a göndermeğe karar verdi[177].

Osmanlı Devleti ile Avusturya İmparatorluğu arasında imzalanan 21 Temmuz 1718 tarihli Pasarofça Antlaşması'nın akabinde 27 Temmuz 1718 tarihli bir diğer anlaşma ile ticari konuların çözüme kavuşması için imzalanmıştı. Bu ticari anlaşmanın 19. maddesi özetle şöyledir; eğer İran tüccarları Avustuya toprakları'dan Tuna nehri üzerinden Osmanlı topraklarına gelirler ise bir defaya mahsus %5 gümrük alınması tekrar gümrük talebi karşılaşarak rencide olmamaları, kezalik İran'dan götürdükleri malları ile Osmanlı sınırlarından, Avusturya'ya gitmek isterlerse Karadeniz veya Tuna nehrinde yine bir defaya mahsus olmak şartı ile %5 gümrük ödemeleri ve tekrara gümrük talebi ile karşılaşarak zor duruma düşmemeleridir[178].

İşte Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında kararlaştırılan yukarıdaki bu hususları İranlılar ile konuşulup bir neticeye bağlanması gerekiyordu. İşte Ahmed Dürri görünüşte bu meseleyi çözmek için İran'a gidecekti. Raşid Tarihi'nde bu konuya dair; şunlar, yazmaktadır; *"…Acem Tüccarının Nemçe memâlikine mürûr ve ubûrlarında kurb-ü emn cihetile enseb olan Belgrad üzerindenâmed şûdlarına ruhsat virilmekde Devlet-i Aliyye tarafına dahi bir dürlü be's olmadığından mâ'adâ gelüb giden tüccar emti'asından gümrük nâmı ile Devlet-i aliyye tarafına dahi külli menâfi ve fevâid râci've âid olacağı bedihidir deyü niyaz-mend-i ruhsat olmalarıyla vâkı'a husus-ı merkumda cânib-i devlet-i aliyye'yemenâfi-i azime teveccühi müşahede ve ruhsat-ı mezkûrede ihtirâzı muktezi hâlet- i gayri marziyye olmamak hasebile vâ'd-ı ruhsata müsa'ade olunmuştu. Binâen-alâ-zâlik ahvâl-i müsalâha Ahsen vech üzre hiam bulup, madde-i merkumeye dahi fi-maba'd nizam verilmek emr-i müsted'iyül-ihtimam olmağla gerek maslahat-ı mezbureyi inhâ ve i'lâm ve gerek serâir-i kayfiyât-ı ahvâl-i memâlik-i İran'ı isti'lam içün hâlâ Haraç-muhâsebecisi olan Dürri Efendi'nin madde-i meşrûhayı mûtazammin nâme-i hümâyûn ile ilçi nasb ve tayin ve ol havâlinin istitlâ-ı keyfiyet-i ahvâl-i lisânen kendüye tavsiye ve telkin olundu"[179].*

---

[177] AKTEPE, *Osmanlı-İran Münasebetleri…,* s. 3. Osmanlı Devletinde, özellikle İran, Özbekistan ve Fas gibi islam ülkelerine gönderilecek olan elçiler, ilmiye sınıfından seçilirdi. Çünkü Müslüman ülkelere giden elçiler oralarda çok çeşitli dini sorularla karşı karşıya kalabiliyorlardı. İPŞİRLİ, a.g.m., s. 9 ; Osmanlı devletinde elçilik görevi verilenlere dönüşlerinde geri alınmak üzre çeşitli unvanlar verilirdi. TUNCER, *a.g.e.*, s. 45.

[178] Raşid Mehmed, *Raşid Tarihi,* C. V, İstanbul 1282, s. 81; anlaşmanın diğer maddeleri için Bkz. Aynı eserin, s. 73–82.

[179] AKTEPE, *Osmanlı-İran Münasebetleri…,,* s. 4-5. ; Mehmed Raşid , *a.g.e,* s. 64.

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı gibi Ahmed Dürri Efendi, kendisine verilen görevin içeriğinin ne olduğu açık bir şekilde belirtilmiştir. Bu vazife doğrultusunda Ahmed Dürri, Ağustos 1720 (Evâhir-i Şevvâl 1132) tarihinde yanında İran Şahı Hüseyin ve itimâdü'd-devlesine yazılmış olan mektuplarla birlikte İstanbul'dan ayrıldı ve Bağdat'a gitti. Bağdat'tan İran topraklarına geçerek, şah ve İran devlet adamları ile görüşmeler yapıp göderilen mektupları sundu.

Dürri Efendi kendisine verilen resmi görevi yerine getirdikten sonra özel görevi olan İran iç durumuna dair bilgileri toplayarak, 5 Aralık 1721 (15 Safer 1134) tarihinde İstanbul'a geldi ve hazırladığı bir raporu padişah III. Ahmed'e ve sadrazam İbrahim Paşa'ya sunarak kendisine verilen görevi tamamlamış, istenilen bilgileri getirmiştir[180].

II. Ahmed Dürri Efendi'nin İran'aYolculuğu

Ahmed Dürri Efendi'nin sefaretnamesi, diğer birçok sefaretnameden farklı olarak İstanbul'dan hareketinden ve İran sınırına kadarki gözlemlerinden hiç bahsetmeyerek, doğrudan doğruya Bağdat'tan ayrılışı ile başlamaktadır[181]. Ayrıca, Dürri Efendi'nin elçilik heyetlerinin İstanbul'dan ayrılmazdan önce yapılan törenlere hiç değinmediği görülmektedir[182]. Bunun yanında Bağdat'a varıncaya dek hangi güzergâhı kullandığı ve geçtiği yerler hakkında herhangi bir bilgi vermemektedir. Osmanlı Devleti, Ahmed Dürri yola çıkmadan önce sınırdaki eyaletlerin valilerine, Dürri Efendi'nin İran'a elçi olarak gideceğine dair emirler yolladı[183].

III. Elçilik Heyetinin İran Sınırına Dâhil Olması

[180] AKTEPE, *Osmanlı-İran Münasebetleri…,,* s. 5-9.

[181] Sefaretnamenin başlangıcında durum şu şekilde anlatılmaktadır. "Bi-inâyetilllahi teâla ve tevfikâ garre-i muharremü'l harâmın gurresinde Bağdâd behişt-i abâdan hareket ve onuncu günü ibtidâ Acem sınurına dâhil olduk". *İran Sefaretnamesi (Metin),* s. 1; Ahmed Dürri Efendi'nin İstanbul hangi tarihte ayrıldığına dair bilgi için Bkz. AKTEPE, "Dürri Efendi…", S. 2, Kasım 1967, s. 61.

[182]Bu emirlerden, Üsküdar'dan Acem sınırına kadar yol üzerindeki alakalı memurlara yazılan bir hükmün süreti için Bkz. *Mühimme Defteri*, nr. 129. s. 320,; Ahmed Dürri'nin İstanbul'da yapılan törenlerden bahsetmemesinin sebebi olarak olayların hızlı gelişmesi ve İran'a bir an önce gitmek için vakit kaybetmemek için bir tören yapılmamış olabilir. Bu duruma örnek için Bkz. Cahit BİLİM, " Ebubekir Ratıb Efendi Nemçe Sefaretnamesi", *Belleten*, S. 209, Ankara Nisan 1990, s. 264. ; Osmanlı Devletinde Elçilik heyetlerinin İstanbul'dan ayrılmadan önce yapılan törenlerin ayrıntılara örnek için Bkz. Cahit BİLİM, " Mustafa Rasih Efendi'nin Rusya Sefaretnamesi", *OTAM*, S. 7, Ankara 1996, s. 19–20.

[183] Bkz. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Mühimme Defteri*, nr. 129, s. 299.

Ahmed Dürri Efendi ve maiyeti[184], Bağdat'tan yola çıktıkdan sonra muharrem ayının onuncu gününde (31 Ekim 1721) İran sınırına varır. Burada daha önce Bağdat valisi vezir Hasan Paşa'nın Ahmed Dürri'nin memuriyetle İran'a gideceğini İran Şahı Hüseyin'e ve Osmanlı sınırına yakın olan Kirmanşah hanına yazılı olarak bildirmesi üzerine adı geçen han tarafından Mih-mandarlık vazifesi görevlendirilen bir Acem Ağası tarafından karşılandı[185].

Beş gün dinlendikden sonra, Kirmanşah'a doğru yola çıkıldı. Kirmanşah hanının sefaret heyetini karşılaması gerekirken "benim mazeretim var diye" yerine kardeşini üç yüz kadar Kızılbaş ile yollaması üzerine Ahmed Dürri, hana gücenerek kendisinin Âli Osman Padişahının mahsus elçisi olduğunu, şaha nâme-hümâyun götürmekle görevli olduğunu, eğer hanın kendisini bizzat karşılamaya gelmezse durumu şaha bildireceğini söyledi. Bunun üzerine gönderilen haber ile Kirmanşah hanı acele ile gelerek özür dileyerek elçilik heyetini karşıladı[186].

Burada beş gün konakladıkdan sonra Kirmanşah hanı, elçilik heyetini sarayına davet etti ve onlara şeker ikramında bulundu. Heyetin buradan ayrılışının dördüncü günün de Dergezin kasabasına vardı. Burada heyet Büyük Kapıcıbaşı olan Necef Kulı Han tarafından karşılandı. Burada elçilik heyetine her gün yiyecek masrafları için ikiyüz elli kuruş verileceğine dair şahın bir belgesi sunuldu[187].

---

[184] Elde bulunan yazma nüshaların hiç birinde Ahmed Dürri Efendi'nin maiyetinde kimlerin yer aldığına dair herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır.

[185] Osmanlı Devletinde gelen elçinin rütbesine göre kendisine bir mihmandar görevlendirilirdi. İPŞİRLİ, a.g.m., s. 9. ; Mihmandarlar İstanbulda da elçilere refakat ederlerdi. GİRGİN, *a.g.e.*, s. 54. İran elçilerinin Osmanlı Devleti'nde nasıl karşılandığına dair Bkz. Baron Josepj Von HAMMER, *Osmanlı Tarihi*, C. XIV, İstanbul 1966, s. 49.; Safevilerde de Osmanlı devletinde olduğu gibi yabancı ülkelerden gelen elçileri karşılamak üzere mihmandar tayin ettikleri anlaşılmaktadır. *İran Sefaretnamesi (Metin),* s. 1; Bu olay o dönemde Osmanlı Devleti'nde elçilere uygulanan protokolun İranlılar tarafından da uygulandığını göstermektedir.

[186] Dürri Efendinin Kirmanşah Hanını bu keyfiyeti karşısındaki tutumu kendi şahsından daha çok Osmanlı Devleti'ni temsil ettiğini düşünmesi ve bunedenden dolayı Osmanlı Devleti'nin şanına layık bir törenin onu temsilcisi sıfatıyla kendi namına yapılmasını istiyordu. AKTEPE, "Ahmed Dürri…", S. 2, s. 61. Burada Osmanlı Devleti elçilerinin protokola çok önem verdiklerini görmekteyiz. Bu duruma bir örnek için Bkz. TUNCER, *a.g.e.*, s.47–48.

[187] Elçilik heyetinin gittikleri bir sonraki yerde daha iyi bir şekilde karşılandığı anlaşılmaktadır. Şah'ın yiyecek masrafı olarak para göndermesi Şah'ın heyete önem verdiğinin bir göstergesidir. *İran Sefaretnamesi (Metin),* s. 2 Osmanlı Devlet'inde, yabancı ülkelerden gelen elçilerle maiyetlerinin bütün masrafları hesaplanarak karşılanması konusunda elçinin geçeceği yol üzerindeki yöneticilere emirler verilirdi. Aynı hizmetin İranlılar tarfından uygulandığı görülmektedir. İPŞİRLİ, a.g.m., s.9.

Sefaret heyeti Dergezin'de iki gün dinlendikden sonra buradan hareket eder ve yola çıktıkları dördüncü gün İran'ın önemli şehirlerinden Hemedan'a varırlar. Burada şehrin hakimi olan Kelb Ali Han tarafından altı yüz kadar atlı ve yaya asker taarfından karşılandı. Kelb Ali Han heyeti büyük bir saraya götürerek ve onlara burada ziyafetler verdi[188].

Heyet bu sarayda üç gün dinlendikten sonra yeniden yola koyuldu. Ancak yolların iyi olmaması nedeniyle yirmi günlük yolu kırk günde alarak Şahın bulunduğu şehirden bir önceki şehir olan Kazvin'e ulaşdılar. Burada, üç tuğlu vezir payesinde olan şehrin hâkimi Tahmas han tarafından bin kadar piyade ve süvari ile birlikte karşılandı. Karşılama sırasında toplar atılarak, şenlikler düzenlendi[189].

IV. Elçilik Heyetinin Şah Hüseyin'in Ordugâhına Gelmesi

Ahmed Dürri ve maiyeti burada beş gün kaldıktan sonra tekrar yola çıktılar. Beş günlük bir yolculuktan sonra şahın oturduğu Tahran'a yaklaştılar. Buraya iki saat mesafede vezir Rüstem Han tarafından üç bin kadar atlı ve piyade ile alaylar düzenlenerek karşılanmışlardır. Rüstem Han elçilik heyetini bahçeli ve havuzlu büyük bir saraya yerleştirdi. Şah kendi özel mutfağı ve işcilerini elçilik heyetinin hizmetine göndererek onlara hoş geldiniz icrasında bulundu[190]. Onlar tarafından elçilik heyetine üç gün ziyafet verildi. Gelen işçilere bahşiş verilerek, Osmanlı Devleti'nin cömertliği gösterilmiştir.

Üç günden sonra heyet kendi mutfağını kullanmağa başladılar. Geldiklerinin dokuzuncu gününde, şahın itimadü'devlesi[191] tarafından sarayına davet edildiler. İtimadü'd-devle heyeti ayakta karşıladı. Böylece elçilk heyetine onun için önemli olduklarını göstermek istemiştir. İtimadü'd-devle, Ahmed Dürri Efendi'den hemen padişahın gönderdiği mektupları talep eyledi. Çünkü elçilik hayetinin oraya gelmesi onları korkutmuştu. Ülkeleri perişan

---

[188] *İran Sefaretnamesi (Metin),* s. 2.; İranlılar Osmanlı elçisinin Şah'ın bulunduğu yere doğru yaklaştıkça daha kalabalık bir maiyetle karşıladıklarını görmekteyiz. *İran Sefaretnamesi (Metin),* s. 1;

[189] Elçilik Heyeti, Şah'ın bulunduğu yere yaklaştıkça karşılama heyetinin daha önemli kişilerden oluştuğu ve karşılamanın daha kalabalık bir şekilde yapıldığı görülmektedir. *İran Sefaretnamesi (Metin),* s. 2. ; Osmanlı Devlet'inde gelen elçiler geçtikleri yerlerin yöneticileri tarafından karşılanır, kendilerine ikramlar sunulur ve konaklama yerleri hazırlanırdı. İPŞİRLİ, a.g.m., s .9. Görüldüğü üzere Osmanlı Devlet'inin protokol uygulamaları Safeviler tarafından aynen uygulanmaktadır.

[190] Şah'ın bu hareketi Osmanlı elçilik heyetine çok önem verdiğinin bir göstergesidir. *İran Sefaretnamesi (Metin),* s. 2 Osmanlı devletinde Müslüman ülkelerden gelen elçilere ayrı bir önem verilirdi. Özellikle İran'dan gelen elçilere daha çok hürmet gösterilir, onlar kilometrelerce uzakta alayla karşılanıp Üsküdar'a getirilir ve sonra özel kayıklarla İstanbul'a geçirilip tahsis olunan konağına götürülürdü. GİRGİN, *a.g.e.*, s. 54.

[191] Osmanlı Devlet'inde vezir-i azam ile aynı mevkidedir.

durumdaydı. Osmanlıların onlardan sınıra yakın olan birkaç sancağı isteyeceklerini, eğer böyle bir teklif olursa da ya Revan'ı ya da Kerkük'ü vermeği düşünmüşler. Ancak daha sonra biraz hediye ile elçi göndermeğe karar vermişler, ancak Osmanlı elçisinin geleceğini duyarak bu kararı ertelemişlerdir. Ahmed Dürri Efendi, itimadü'd-devlenin padişahın mektublarını isteyeceğini bilerek, sadece Hasan Paşa'nın mektuplarını götürmüştür. İtimadü'd-devle mektupları alıp açınca şaşırarak bunların Hasan Paşa'nın mektupları olduğunu ve vezir-i azamın mektuplarını nerede olduğunu sordu. Ahmed Dürri Efendi de *"behey Hân'ım acele itmeye nâme-i hümâyundan mukaddem vezir-i â'zam mektubların sana virmek Devlet-i Aliye de'b ve kânun değildir. Beni şevketlü azimetlü efendim Şâh Cimcâh tarafına göndermişdir. İbtidâ varub buluşuruz. Emânet-i kübrâ olân Nâme-i hümâyünu teslim iderim andan sonra vezir-i a'zam mektubların sana viririm"* diye cevaplamıştır[192]. Bunun üzerine itimadü'd-devle Osmanlı Devleti'nin niyetinin daha önce de böyle olduğunu şimdi ortaya çıktığını söyledi. Dürri Efendi'de ondan niyetlerinin ne olduğunu açıklamalarını istedi. Bunun üzerine itimadü'd-devle, daha önce Varadin savaşında şehid olan vezir-i azam Ali Paşa'nın da niyetinin İran üzerine gelmek olduğunu belirtmiştir. Dürri Efendi de bunu kimin söylediği sormuş, itimadü'd-devle de Revan hanın yazdığını söylemişti. Dürri Efendi, *Hânım senin Cimcâh ile tenhada istişâre müteallik umur-u memlekete dâir müşâvereye Revân Hânı vâkıf olur mu hayır didi yâ bizim hünkârımız hazretleri tenhâda veziri ile olân mukâlemeye nice vâkıf olur kezb itmiş beyan söylemiş âkıl olân bu ma'kule söze i'timâd ider mi bundan kat'i nazar-ı Gâzi Sultan Murâd Hân cennet-i mekân aleyh-ir-rahmete hazretlerinin ahidnâme-i hümâyunundan bu âna dek tamâm seksanbeş senedir ve hâlâ yedinci pâdişâh-ı azim-ül şândır bunların asla birinde sulh ve salaha mugâyir üzerinize gelmek üzre su'i kasdları olmayub böyle bir âkıl ve fâzıl ve kâmil ve dindâr ve âkıbet-i endişe ve tarafeynin râhatı ve acze ve mesâkinin istirâhati melhûz tab'i hümâyunları olân pâdişâh-ı âlempenah reâya perverdir bu kâr nâ-hencâri irtikâb ider mi hususân silsile-i aliyye rab'-i meskünde beş yüz senedir ki şecâat ile şöhret-şiâr olan Âl-i Osman olân evlâd-ı emcâd tig-zenlik ile meşhur âlimdir*[193] diye cevaplayarak böyle bir konuyu Revan hanının, nasıl şah ile itimadü'd-devlenin arasındaki konuşmalarını bilemeyeceği gibi Osmanlı padişahı ile vezirinin konuşmalarınıda bilemeyeceğini söylediklerine inanmanın da akıllı işi olmadığını söylemiştir. Azametli, değerli, çok büyük Osmanlı padişahının yalan söylemeyeceğini, beş yüzyıldan beri tüm

---

[192] *İran Sefaretnamesi (Metin),* s. 3. ; Burada Ahmed Dürri Efendi'nin ileri görüşlü ve zeki bir elçi olduğu görülmektedir. Osmanlı Devleti'nde de elçiler ilk önce sadrazam ile görüşürlerdi. İPŞİRLİ, a.g.m., s. 10.

[193] Ahmed Dürri'nin burada kast ettiği seksen beş yıl önceki anlaşma Kasr-ı Şirin Antlaşmasıdır. Dürri Efendi'nin bu anlaşmayı bilmesi, Osmanlı elçilerinin tarih bilgisinin iyi olduğunun bir göstergesidir.

dünyaya ün salan Âli Osman'ın Safevi Devleti'nin bu kötü durumundan yaralanabileceğini düşünmelerini yanlış olduğunu belirtmiştir[194].

Ahmed Dürri Efendi, itimadü'd-devlenin bu şekilde konuşmasını nezaket kurallarına uygun olmadığını, eğer kendilerine karşı bir kinleri var ise görüşmeyi kesip ve bir daha itimadü'd-devle görüşmeyeceğini, bundan sonra da bizzat Şah Cimcah[195] ile konuşacağını söylemiştir. Daha sonra at hazırlamalarını konağına gideceğini söylemiştir[196]. Bu durum üzerine birinci derecedeki Defterdar Reisi elçinin yanına gelmiş, itimadü'd-devlesine karşı kerem etmelerini, isteklerinin bu olmadığını söyleyerek, hanende (şarkıcı) ve sazendekleri çağırıp, şiir ve şarkı sohbetlerine başlamışlardır. Ancak Dürri Efendi, bundan sonraki sohbetlere zorla katılamak zorunda kalmıştır. Yemekler yenip, şerbetler içildikten sonra da konağına gitmiştir[197].

Ertesi günü itimadü'd-devle kardeşini yolayıp; "*ilçi efendiyi dünki gün rencide itdik bize hâtırmânda oldılar lütuf eylesünler ben iki âylık vezir'im lisan-ı devleti bilmem bizi barışdır*" diyerek yirmi otuz tabak şeker ve meyve göndermiştir. Görüleceği gibi itimadü'd-devle Dürri Efendi'nin gönlünü almağa çalışmaktadır[198].

Oraya vardıklarının on beşinci günü şah tarafından masraflar için bir miktar para verilmiştir. Bunun karşılığında Osmanlı heyeti parayı getiren Kapıcılar Kethüdası ve otuz kadar kızılbaşa kahve, şeker ve koku vermiştir. Ayrıca elli adet tuğralı altın, kumaş Kapıcılar Kethüdasına da yüz adet tuğralı altın verilmiştir[199].

V. Ahmed Dürri Efendi'nin Şah Hüseyin'in Huzuruna Çıkması

Ertesi günü elçilik heyeti Nâme-i Hümâyunu sunmak için, Şah tarafından davet edildiler. Osmanlı Devleti'nin gücü gösteren bir tahtırevan süslenerek on iki adet Arap deveci

---

[194] Dürri Efendi, elçiliğinin gerçek sebebini saklayarak İranlıların korkuya kapılmalarını önlemeye çalışmaktadır. *İran Sefaretnamesi (Metin),* s. 4. ; Osmanlı devletinde elçilerin seçiminde büyük titizlik gösrerilir ve elçilerin iki ülke arasında barış ve huzuru gerçekleştirecek ve devam ettirecek nitelikte kişilereden seçilirdi. TUNCER, *a.g.e*, s. 45.

[195] Yazma nüshaların hiç birinde Şah Hüseyin ismi zikredilmemektedir. Onun yerine Şah Cimcah ismi ile kullanılmaktadır.

[196] Ahmed Dürri Efendi'nin itmadü'd-devleye bu şekilde sözler söylemesi, Osmanlı elçilerini açık sözlü olduklarını, hiç kimseden çekinmediklerin bir göstergesidir. *İran Sefaretnamesi (Metin),* s. 5.

[197] *İran Sefaretnamesi (Metin),* s. 5.

[198] *İran Sefaretnamesi (Metin),* s. 5–6.

[199] *İran Sefaretnamesi (Metin),* s. 6.

ve güzel elbiseleri ile sekiz adet çuhadar tahtırevanın etrafına daire şeklinde yerleştirilerek Şah'ın sarayının üçüncü kapısından girilmiştir[200].

Ahmed Dürri Efendi, sefaretnamesinde Şah'ın bulunduğu yeri ve Şah'ı şu şekilde tasvir etmektedir:*"Şâh karşuda oturur imiş yemin û yesârende üç bin kadar sürh-ser mükemmel silâhlar ile kıyâm üzre ve on kadar Vüzerâ ve Beğlerbeyi ve otuz kadar Ricâl-i Devlet ve Erbab-ı Menâsıb ve Defterdârân ve Küttâb kuûd üzre olub"*[201]

Ahned Dürri Efendi'nin şahla karşılaşmasında ilk dikkati çeken nokta, şahın çevresinde çok iyi askerlerin bulunması ve önemli devlet adamların burada bulunmasıdır. Daha sonra Ahmed Dürri Efendi, devlet ricalini arasından yürüyerek şahla arasında bir zirağ[202] kala durmuştur. Sağ eliyle name-i hümayunu tutub sol eliyle de Şah'ı selamlamıştır. "*esselam-ü aleyküm euzubillahimeneş-şeytanirracim bismillahirrahmanirrahim Hezâ kitabünâ bi-nutuk aleyküm bi-hakk âlâ fermân fermân-ı Memâlik-i Osmani Sultan-ül berreyn ve Hakan-ül Bahreyn San-ı İskender Zü-l-karneyn Hadim-ül-Haremeyn-us-şerifeyn es-sultan ibn-i e-s-sultan ibn-i e-s-sultan şevketlü kudretlü, azimetlü, e-s-sultan Gâzi Ahmed Hân ibn-i e-s-Sultan Gazi Mehmed Hân ibn-i e-s-Sultan İbrâhim Han euzu-billah ensâre hazretlerinin nâme-i hümâyun şevket- makrûnlarıdır ki Şâh Cimcâh hûrşid-i külah huzur-u saâdetlerine çok çok selâm ihdâ idub hatırlarin suâl iderler"*[203] deyu mektubu şaha vermiştir[204]. Şah mektubu alarak öpüb başına koymuş ve emri ile Kızlar Ağası mektubu elinden aldı Bu arada Dürri Efendi mektubu sunarken itimadü'd-devle iki defa mektubu almağa çalışmıştır, ancak Dürri Efendi onun bu isteklerini görmezden gelerek konuşmasına devam etmiştir. Şah'ın ısrarlarına rağmen oturmayan Dürri Efendi Şah tarafından zorla oturtulmuştur. Bu arada Şah elçi efendiye Osmanlı padişahın sağlık durumunu sorunca, *"bendahi belli Şâh'ım elhamdülillah-i teali vücud-u şerifleri sıhhat ve âfiyet üzeredir mukarrer saltanatlarında istirâhat üzredirler"* deyu cevap vererek Padişahın sağlık durumunun gayet iyi olduğunu belirtmiştir[205].

---

[200] *İran Sefaretnamesi (Metin),* s. 6.

[201] *İran Sefaretnamesi (Metin),* s. 6.

[202] Zirağ, Osmanlı Devlet'inde kullanılan bir uzunluk ölçüsüdür. Bir adım uzunluğundadır. Buda bir metreye yakındır. Şemseddin SAMİ, *Kâmûs-ı Türki,* Enderun Kitabevi, İstanbul 1989, s. 29.

[203] *İran Sefaretnmesi (Metin),* s. 7.

[204] Osmanlı Devlet'inde padişahın elçileri kabul günü büyük bir merasim düzenlenirdi. Genelde elçi kabul günleri, ulufe dağıtım günü veya Galebe Divanı seçilirdi. Böylece gelen elçiler Osmanlı Devleti'nin ihtişamının ne kadar büyük olduğu gösterilmiş olurdu. İPŞİRLİ, a.g.m., s. 10.

[205] *İran Sefaretnamesi (Metin),* s. 7–8.

Şah, vezir-i azamına Farsça elçinin ismini sorunca Ahmed Dürri Efendi Farsça olarak Şah'a ismini kendisine sormasını söylemiş ve Farsça ismini Dürri olduğunu ve işinin Padişahının ne emir buyursa o olduğu söylemiştir. Şah Dürri Efendi'nin Farsça konuşmasına çok memnun olmuş yollarda zorluk çekip çekmediğni sormuş ve ona yakınlık göstermiştir. Bu yüzden onu bu defa ikinci vezirin yanına oturarak önüne bir kaç tabak şeker koymuşlardır[206].

Şah ile vezirinin kendi aralarında konuştuklarını ama Dürri Efendi onları duyamadığını, ancak Şah'ın sürekli olarak kendinse bakarak konuşmasından kendi lehinde konuştuklarını düşündüğünü belirtmektedir. Daha sonra Şah elçi efendiyi yanına çağırarak ona İstanbul'dan çıkalı ne kadar olduğunu, Bağdat'a ne zaman vardığını, Bağdat'tan ne zaman ayrıldığını, padişahın Bağdat valisine mektup gönderip göndermediğni sormuştur[207]. Hasan Paşa'nın komşuluğundan memnun olduğunu belirtmiştir. Böylece mevcut durumun korunması yönündeki hislerini belirtmiştir. Dürri Efendi Şah'ın sorularına akıllıca yanıtlar verdikten sonra yerine götürüldüğünü ve önünü Şah'ın önündeki hususi şekerlerden ikram edildiğini belirterek Şah'ın ona göstermiş olduğu ilgiyi göstermek istemiştir. Altın ibrikle çay ve kahve getirmişlerdir. Yemekler yendikten sonra da Dürri Efendi konağına gitmiştir[208].

Bir hafta sonra itimadü'd-devle tarafından sarayına davet edilmiştir. Burada kendisiyle gönderilen mektuplar saygıyla takdim edilmiş, o da bunları öpüp başına koymuştur[209]. Çaylar ve kahveler içildikten sonra Farsça ve Türkçe sohbete başlanılmıştır. Dürri Efendi İstanbul'a ilişkin soruları yanıtlayarak, şiir sohbetlerine katılmıştır. O mecliste "*Rum-u behcet-i rüsûmde bu mertebe Fârsidân var imiş deyu sitâyiş itmişler"*[210] sonra musiki faslına başlanıp yemek yenmiştir. Dürri Efendi saraydan ayrılırken altın raht ile donatılmış bir at hediye edilmiştir. Bu at ile birlikte elli kadar kızılbaş mir-ahur ve celabdar da elçilik heyeti ile birlikte konağa gelmiştir. Bunlara biraz bahşiş verilerek gönderilmiştir[211].

Birkaç gün dinlendikten sonra şah tarafından Dürri Efendi ile sohbet etmek için İran'ın önemli şairlerinden "*Muhammed Zeki ve Ağâ Nur Ekber ve Mesrur ve Merkâs ve Ali Naki ve*

---

[206] *İran Sefaretnamesi (Metin),* s. 8. ; Ahmed Dürri Efendi'nin Farsçayı iyi bildiği görülmektedir.

[207] Şah'ın bu soruyu sormadaki amacı, Osmanlı Devletinin İran' a bir saldırı düzenleme amacının olup olmadığını araştırmak olabilir. *İran Seafretnamesi (Metin),* s. 8.

[208] *İran Sefaretnamesi (Metin),* s. 8.

[209] Sadrazam Damad İbrahim Paşa'nın, Şah'ın itmadü'd-devlesine gönderdiği mektubun sureti için Bkz. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Name-i Hümayun Defteri,* nr. 6, s. 459–461.

[210] Ahmed Dürri Efendi kendini ön plana çıkarmaktadır.

[211] *İran Sefaretnamesi (Metin),* s. 9.

Muhammed Naki" isimli şahsiyetler gönderilmiştir. Bunların yanında birkaç tane hanende ve sazende gelerek eğlenceli bir ortam oluşturulmuştur. Şah'ın elçilik heyetine bu kadar ilgi göstermesi, heyetin hangi amaçla geldiğini mektuplar vasıtası ile öğrenmiş olduğundan ve Ahmed Dürri'ye olan şüpheli bakışların ortadan kalkmasıdır[212]. Ayrıca şah tarafından masraflar için altı bin altı yüz altmış kuruş gönderilmiştir[213].

VI. Ahmed Dürri Efendi'nin İkinci Defa Şah Hüseyin'in Huzuruna Çıkması

Birkaç gün sonra Şah tarafından Dürri Efendi ikinci defa saraya davet edilmiştir. İlk önce Osmanlı padişahı ve sadrazamının göndermiş olduğu mektupların içeriğine dair Şah'ın kendi devlet adamlarına yazılmış olan fermanları okumuşlardır[214]. Şah Dürri Efendi'ye iyi olup olmadığını sordu. O da durumlarını iyi olduğunu belirtmiştir. Şah Hüseyin III. Ahmed'in neler yaptığını sorunca, Dürri Efendi padişahın bütün meşguliyetinin halkı olduğunu, bunu haftada iki divan toplantısına katıldığını, iki gün yaptırdığı kütüphaneye gittiğini burada Şeyhülislamın başkanlığında diğer din adamlarının tefsir ve hadis ilimlerindeki tartışmalarını kafes ardından dinleyerek, bundan çok büyük zevk aldığını söylemiştir. Cuma günlerini halkla birlikte cuma namazını eda ettiği, ayrıca askerlerin yaptığı nişancılık yarışmalarına büyük ilgi gösterdiğini söylemiştir. Şah'ın Dürri Efendi'nin yanıtından memnun olması ile ona*"elçi efendi senin gibi elçi bu diyâra kim gelübdir ne benim günümde ne babam gününde hiç gelmeyübdür seni hünkâr hazretleri intihâb idüb bana gönderübdür"* diyerek onu vezirine medh etmiştir[215].

Birkaç gün sonra İran'da nevruz bayranmı kutlamaları başlamıştır. Senede bir gün olması nedeni ile İran'lılar tarafından en büyük bayram olarak kabul edilir. Dürri Efendi sefaretnamesinde nevruz bayramı için şu bilgileri vermektedir; "*ayd-ı Ramazân ve aydâ-i sahiden hâşâ mükerrem tutarlar kangi ayda vâki' olur ise anın nihayetine dek birşey el urmayub tâze cedid libâslar ile kendülerin donadub gerek a'lâ ve ednâ zikür ve inâs ve nisvân ve sabiyyân-ı sürür ve şâd- mân olub zevk iderler ibtidâ tahvil-i şems berc-i cümle ve havletde bil-cümle vüzerâ ve ümerâ â'yân-ı devlet Şâh'ın meclisine cem' olurlar önüne beşyüz bin altun mikdârı altun korlar Şâh anı eliyle karışdırur bir kabza alub ibtidâ İ'timad-üd-devleye*

[212] AKTEPE, "Ahmed Dürri…", S. 4, Ocak 1968, s. 61.

[213] *İran Sefaretnamesi (Metin),* s. 10.

[214] Şah'ın kendi devlet adamlarına hitaben yayınladığı emirin yazdığı emirin sureti için Bkz. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Name-i Hümayun Defteri*, nr. 7, s. 23–24.

[215] Şah'ın Padişahın neler yaptığını merak etmesin de ki amacı III. Ahmed'in devlet işleri ile ne kadar ilgilendiğini merak etmesindendir. *İran Sefaretnamesi (Metin),* s. 10–12.

virür sonra cümle hazâr-ı meclise bahş iderler Şâh'ın eli dokunmuşdur deyu halk birbirine teberrük ve ihdâ ider" o gece davete gitmeyen Dürri Efendi ertesi günkü davete katılarak kendisine ikramda bulunulmuştur. Bu görüşmede Şah yine III. Ahmed hakkında sualler eylemiştir. Padişah'ın İstanbul'un dışında başka yerler gidip gitmediğini, İstanbul güzel olup olmadığını elçi efendiye sormuştur. Dürri Efendi'de Padişah'ın İstanbul'un dışına çıkmadığını ve İstanbul'un çok güzel olduğunu belirtmiştir. Şah'ın Osmanlı Padişahı'nı çok sevdiğini onun da kendilerini sevip sevmediğni sorduğunda Dürri Efendi şu şekilde; *"Şâhım elbette kalbden kalbe yol vardır bi-çeşm zâhir eğer temaşâ niyete niyete est kesi şâherâ-i delhârâ didim ya'ni zâhir göziyle bakmak mümkün değil ise gönüller şâherâhani kimse bağlamağa kâdir değildir vâllahi kalb göziyle birbirinizi müşâhede buyurursuz didim çünki cenâb-ı saâdetiniz bu mertebe anlar seversiz anlar dahi sizi severler eğer sevmiyeler idi beni size göndermezler idi ve nâme-i hümâyunda dostluk arz idüb bu kadar zamandır mektubunuz gelmedi ahvâlinizden haber alamadık deyu yazmazlar idü"* diye cevaplayarak Şahı rahatlatmıştır[216]. Şah'ın görüşmelerinde devamlı olarak bu soruyu sorması şahın Osmanlı'ya karşı şüpheye düştüğünü göstermektedir. Dürri Efendi de her defasında Şah'ın şüphelerini ortadan kaldırmaya çalıştığı görülmektedir[217].

Birkaç günden sonra itimadü'd-devle Dürri Efendi'yi görüşmeye davet eder. Bu toplantıda itimadü'd-devle, mektupların cevaplarını daha sonra bir elçi ile göndereklerini bildirmştir. Çünkü daha önce İran tarafından Osmanlı Devletine Rüstem Han ile gönderilen mektupların cevapları merhum Mehmed Paşa ile gönderilmişti. Rüstem Han'a mektup verilmemişti. Bu konuda Dürri Efendi itimadü'd-devle ile münakaşaya girişmiş ve sonunda itimadü'd-devle toplantıyı bırakıb gitmiştir[218].

İtimadü'd-devle, Dürri Efendi'yi tekrar davet ederek, Şah'ın kendisini sevdiğinden dolayı kendisine bir tane name-i hümayun cevabı olarak mektup verileceğini belirtmiştir[219].

Birkaç gün sonra Şah tarafından Nâme-i Hümâyunun cevabını almak üzre saraya davet edilmiştir. Bu davet sırasında Dürri Efendi Şah'ın kendisine göndermiş olduğu hil'ati[220] giyerek saraya gitmiştir. Bu kurulan meclisin daha öncekilerden daha farklı olduğunu gördü. Şah'ın bu toplantıda hanlarından bazılarına mansıb tevcih ederek, hil'at giydirdiğini, özellikle

---

[216] *İran Sefaretnamesi (Metin),* s. 12–14.

[217] AKTEPE, "Ahmed Dürri…", S. 5, Şubat 1968, s. 53.

[218] *İran Sefaretnamesi (Metin),* s. 15.

[219] *İran Sefaretnamesi (Metin),* s. 15.

[220] Hil'at, padişahların gönül almak ve ödüllendirmek için, birine giydirdikleri değerli kumaş ya da kürkten yapılmış kaftana verilen isimdir.

doğu ve kuzey arasında bulunan Dağıstan bölgesinde doksan dört kabilenin temsilcilerinin bulunduğunu belirtmektedir. Bunlar Şah'a hediyelerini arz ettikten sonra maaşlarını alarak gitmişlerdir. Ayrıca orada Dürri Efendi'den ayrı olarak Özbek ve Moskov elçilerinin bulunduğunu ancak Şah'ın bunlara fazla itimat etmediğini de yazmaktadır[221]. Yemekler yendikten sonra şah Dürri Efendi'yi yanına çağırarak yapılan merasim hakkında şu şekilde bilgi vermiştir; *"bu gördiğün taife bizim reâyamızdır bunlar gâyet fakir-i el-hâl olub ecdâd atâmızdan Şah Abbas bunlardan her kabileye senevî birer mikdâr maaş ta'yin idüb anlar her sene rikâbımıza gelüb serfürû idüb sâliyane ta'yin olunan her ne ise virüb mutayyeb ideriz" didi bunları sıhhati üzre haber aldım ki bunlar Tatar makulesi bir taife imiş Şah Abbas devrine gelin Tatar gibi memlekitini daima çapüb akân iderler imiş kurrâ ve kasabât her ne olur ise yağma ve gâret ve esir idüb götürürler imiş Şâh Abbas cülus itdikde bunlar ile dostluk idüb bir takrib ile köle âlub her kabileye birer mikdâr maaş ta'yin idüb ve her sene Divân-ı Şâha gelüb hil'atlerin giyüb ve sâliyane alalar ve men ba'de memleket ve reâyaya taaddi itmemek üzre kavl-ü ahd ve karâr idüb ahidnâmeler yazmışlar"*[222].

Şah bu izahatten Osmanlı Devleti'nin sınırdaki Kürt beyleri ile sorunu olup olmadığını sormuş ancak vezirinin yanında bulunması ile daha fazla konuşmamıştır. Ancak Dürri Efendi Şah'ı bu konuda teskin etmek için şunları söylemiştir, *Şâhım firârlarında serhadde olân Kürdistân Beğleri bil-cümle bizim reyfe-i itâat ve inkıyâdde olub câdde-i istikâmetden serimü inhirâf itmeğe kâdir değildir Eğer cüzzi ve külli tahallüf iderler ise serhad-ı neşin olan vüzerâ ve Beğlerbeğiler anların cezâlasın tertib iderler ve Rikâb-ı hümâyun arz idüb yerine oğlu ya karındaşın nısb iderler cenab-ı saadetinizin esnâ-yi cülûsunda Şehruzur havâlisi zuhur ve memleketinizde teaddi ve tecâvüz iden Baba Süleymân Beğ küstâhlığı name-i şâhi ve ilçiniz ile merhum Sultan Mustafi Hân-ı Gâzi hazretleri cenab-ı saadetinizin hatır-ı şerifleri içün mezburun evlâdların kahr ve kam' idüb sancâklarını ahire tevcih eyledi ve gasb olan mahalleri size red eyledi ve mahsus ilçi gönderüb hatır-ı şerifleriniz suâl eyledi ma'lumunuz değilmidir didikde "belli efendi sahih söylersin deyu teslim oldı"* diye Sefaretnamesinde belirtmektedir. Şah elindeki mektubu Dürri Efendi'ye sunmuştur. Elçilik heyeti de konağına gitmiştir[223].

---

[221] Şah'ın Osmanlı elçisine diğer elçilerden daha çok önem verdiği görülmektedir.

[222] *İran Sefaretnamesi (Metin),* s. 16–17.

[223] *İran Sefaretnamesi (Metin),* s. 17–18. "Metin" yazma nüshada verilen paraların miktarları yazılmamıştır. Bu miktarlar diğer yazma nüshalar incelenerek ortaya çıkartılmıştır.

Ertesi gün Şah tarafından elçilik heyetine yine masrafları için bir miktar para gönderilmiştir. Dürri Efendi gelen adamlara Osmanlı Devleti'ne yakışır çuha kumaşlar ve hümayün sikkelerinden bir miktar sikke verilmiştir[224].

Birkaç gün sonra itimadü'd-devle Dürri Efendi'yi saraya davet etmiştir. Bu toplantılarında Dürri Efendi Şah'ın itimadü'd-devleye sınır hakkında neyi kastettiğini sorunca, o da Şah'ı üzecek bir madde olurda o da sonra bizi azarlar diye korktuğunu söyleyerek durumu açıklamıştır. Bunun üzerine Dürri Efendi Gazi Sultan Murad Han'ın Sulhnamesinde (Kasr-ı Şirin Anlaşması) "Amakû" kalesinin yıkılacağı ve her iki tarafın burayı tahkim etmeyeceği belirtilmiş iken İranlılar'ın burayı Mir Üveys'in zuhuru sırasında niçin tahkim edilip içine asker yerleştirdiklerini sormuştur. Aynı şekilde Bağdat sınırında Baclan havalisinde bir kaç yer harap edilmişken sizin filan ve falan aşiretleriniz gelip bağ ve bahçeler yaparak tütün ekmişler, evler inşa ederek oturduklarında bir defaya mahsus mani olunmuşken, onların tekrar oraya gelip yerleştiğinden haberiniz yok mudur? Bundan başka, bu yıl Van eyaletine bağlı Hakkari hâkimine iki mamur köy verip Şah tarafından burada oturanlara maaş bağlanmış ve yetmiş tümen akçe gönderdiğiniz doğru değilmidir? Hem Osmanlı Devleti ile dostluk iddia edersiniz, bu davranışlarınız dostluğa sığar mı? Devlet-i Aliye bu durumu öğrenip de kızarlarsa ne yaparsınız? şeklinde sitemkâr soruları karşısında itimadü'd-devle çok utanmıştır. "*Şâhın başı içün bundan haberim yokdur"* diyerek bir görevli çağırarak bu konularla ilgili fermanların derhal geri çekilmesi istemiştir. Ondan sonra da İran'ın ileri gelen bilim adamalarının bulunduğu bir mecliste sohbet edildi. Ardından hanende ve sazendeler şarkılar söyleyerek elçilik maiyetini eğlendirmiştir. Yemek ve kahveden sonra heyet konağına dönmüştür[225].

Ertesi günü, İran'ı temsilen Osmanlı Devleti'ne gönderilecek olan elçi, heyeti davet ederek onlara yemek ziyafeti vermiştir. İtimadü'd-devle, Kapıcılar Kethüdasını göndererek Dürri Efendi'yi konağına davet etmiştir. İtimadü'd-devle ile Ahmed Dürri'den başka kimsenin alınmadığı bu görüşmede Şah'ın onları gizli bir yerden dinlediğini belirtmektedir. Bu görüşmede, itimadü'd-devle kendinden önceki vezirin aleyhinde konuşmuştur. Mir Üveys'in ve Lezgi kabilesinin edepsizlik ederek ülkeyi harabeye çevirdiklerini, bunların Şah Cimcah'dan para ve giysi verilmesini, hoş tutulmalarını istedilerinden, buna karşılık Şah'ın onların isteklerini kabul etmediğini belirtmiştir. İtimadü'd-devle Dürri Efendi'ye bunları anlattıktan sonra asıl öğrenmek istediği meseleye gelerek, şimdi Osmanlı Devleti'nin batı

---

[224] *İran Sefaretnamesi (Metin),* s. 19.

[225] *İran Sefaretnamesi (Metin),* s. 19–20.

devletleri ile barış yaptığını (kastedilen 1718 Pasarofça Anlaşması) , sefer olmadığına göre Padişahın ne işle meşgul olduğunu sorar[226]. *"Hânım ben İstanbul'da iken ol-esnâda etrâf ve eknâfa fermanlar tahrir ve ta'yin ve mübâşirler irsâl iderler idi ki Rum-ili ve Bosna ve More eyâletleri ve Anâtolı ve Kürd-istan ve Arab-istan ve Şam ve Haleb ve Mısır Kahire vârınca ve Haremeyn-i şerifine ve Cedd Bahr-i Siyâhın cevânib-i erbaası ve Kırım tarafları ve Tatar Hânın makarri olan memâlik ve Bahr-i Sefidde olan Cezâyirler ki Girid atası ve Sakız ve Kıbrıs ve İstanköy ve Râdos cezireleri ki yedi yüzden ziyâde cezireler ve Sebte boğazında vârınca Tunus ve Trâblus ve Cezâyir ve Devârhan ve bunun emsali ne mikdâr deryâda ve karada bilâd-ı şehir ve kasabalar vâr ise anlarda olan cevâmi' ve mesâcid ve medâris ve imâret ve hân ve hân-gâh ve dar-ül hadis ve tekkeyeler bil-cümle ecdâd-ı âtâmları hayrâtları anların keşf ve defter idüb ta'mir ve termim ve mürtezikaları ve zâyif ve ulûfeleriniedâ ve sâir kılâ' ve husûn ve cebehâne ve mühimmâtların ve top ve hemire sâir âlât tecdid ve ta'mir ve tekmil olunub nizâmları virilmek üzre cevânib erbaaya fermânlar irsal olunur idi"*diyerek cevaplamıştır. Ayrıca İtimadü'd-devle padişahın şehzadeleri hakkındaki suallere de gerekli cevapları vermiştir[227].

VII. Ahmed Dürri Efendi'nin İran'daki Diplomatik Faaliyetlerinin Sona Ermesi

Ertesi günü Şah tarafından elçilik heyetine beş at, bir katar (dizi) deve ve bir katar katır göndermiştir. Bunları getirenlere bahşişleri verilmiştir. Birkaç gün sonra elçilik heyeti yola çıkacağı için Şah ile vedalaşıp divanından ayrılmıştır. Dürri Efendi, sefaretnamesinde Şah'ın oturduğu yer ve yanındakiler hakkında şu bilgileri vermektedir, *Şâh-ıAcemin divân bu tarz siyâk üzre kurulmuşdur ki ancak kendüsü halkdan müfrez bir yüksecek sofada yalnız oturub fakat bir yasdığı vârdır ki ana arka virmişdir bundan gayri yasdık yokdur Şâhdan ğayri kimesne yasdık kullanmağa kâdir değildir Vezir-i a'zam olana İ'timad-üd devle dirler divânda tahminâ Şâhdan beş zerâ' mikdârı aşâğı oturub ve ânın altı yanında Defterdârları ve Reis ve sâir erbâb-ı musâhib oturur karşu sofada Vüzerâsı pâyesinde olan Ser-askerleri oturur alt yanında Yeniçeri Ağâsı ve sâir Vüzerâsı ve Beğlerbeğiler otururlar Şâhın sağ yanında Kızlar Ağası Beyaz Kapu Ağâsı makâmında olan tavâşiler ve musâhibler dururlar Şâhın bâşı ucunda kırk kadar civânlar ki taze han-zâdeler ve Gürci beğ-zâdeleri ve Çerkes dilberleri dururlar han-zâdeler gayet nâzik ve dilberdirler lakin ân ve câzibe yokdur beyt*

---

[226] Anlaşılacağı gibi, İranlı'lar hâlâ Osmanlı Devleti'nden süphe etmektedirler ve Osmanlı Devleti'nin asıl niyetinin ne olduğunu anlamaya çalışmaktadırlar. *İran Sefaretnamesi (Metin),* s. 21.

[227] *İran Sefaretnamesi (Metin),* s. 21–23.

bilen hân Setanbuldur rüsûm-i şiveh ve nâzi “kenarın dilberi nâzikde olsa nâzenin olmaz” masdâki üzre nezâketleri olmaz mı olur lakin nâzik değillerdir Şâh Acemin dahi libâsları ve kıyâfeti u’cûbedir ve yakışıksızdır meselâ beyt “eyyâ hedeyyu cihân-bân-ı Mülük-ü Osmâni sinn-i yegâne-i dehr itdi Halik-i bi-çûn birAcemi köledir der-gahda Şâh-ıAcem tenâsübi yakışıksız libası nâmûzûn” görüldüğ Dürri Efendi, Şah’ın yanındakiler hakkında ayrıntılı bilgiler verdiği özellikle Şah ve yanında hanzadeler güzeller hakkında şair yanınıda kullanarak yorumlar getirmektedir. Dürri Efendi ne Şah’ın yanında bulunan güzelleri beğenmiş ne de Şah’ın giyimini beğenmiştir[228].

Dürri Efendi Sefaretnamesinde İran’ın ahvali hakkında, şunları anlatmaktadır; şehirlerinin altmış konak[229] uzunluğunda ve elli konak eninde olup güzel ve planlı olduğunu köyler de genelde tahıl ve meyvacılık ziratı yapıldığını belirtmektedir. Osmanlı Devleti’ne göre bunların satışı iki kat fazlaydı. Giysi ve kumaşlar ise daha ucuzdu. Kumaşları kendi ülkelerinde üretirlerdi. Başka ülkeden kumaş ithal etmezlerdi.

Ülkelerinde üç kale vardır. Birincisi Hint sınırında Mir Üveys’in saldırdığı Kandehardır, ikincisi Ejderhan tarafındaki kale, üçünçüsü de Van kalesidir[230]. Diğer yerler Üsküdar gibi açıktır. Bunların dışındaki kentlerinde ve kasabalarında topları azdır. Mir Üveys 1118 yılında Kandehar’ı Gürcü Abdullah Han’ın elinden alarak burada taht kurmuş, adına hutbe okutarak altı yıl oturmuştur. Altı yıl sonra Mir Üveys ölünce, yerine kardeşi geçmiş ancak o hükümet ricali olmadığından halk tarafından düşürülmüş, Mir Üveys oğlu Mir Mahmud başa geçmiştir[231].

İran’da çok sayıda sünni mezhebinden Müslüman vardır. Her kasaba ve kentinde sünni müslümanlar bulunur. Ancak bunlar Safeviler’den korktukları için bunu açıkça söyleyemez. Sünni olan yerlerde yöre halkı elçilik heyetini iki üç saat ötede mesafede karşılayarak, çoluk-çocuk herkes “sizler Mekke ve Medine’nin bekçisi olan kudretli Osmanlı padişahının kutsal yüzünü görmüşsünüz” diyerek elçilik heyetine çok büyük saygı göstermişlerdir. Bu sevgiden dolayı üç gün üç gece onlar konuk olmuşlardır. İran ülkesinin yarısından fazlasının müslüman

---

[228] *İran Sefaretnamesi (Metin),* s. 23.

[229] Araba ya da hayvanla bir günde alınan yol.

[230] Diğer yazmalarda bu kale Revan Kalesi olarak geçmektedir. Ancak bir yazım hatası nedeni ile bu şekilde yazılmış olmalıdır. *İran Sefaretnamesi (Metin),* s. 26.

[231] *İran Sefaretnamesi (Metin),* s. 26. Ahmed Dürri, asıl görevini yerine getirerek İran’ın askeri ve ekonomik durumu hakkında detaylı bilgiler elde etmiştir.

olduğunu özellikle Semahi, Şirvan, Gence ve Karabağ bölgelerinin tümünün müslüman olduğunu belirtmektedir[232].

Dürri Efendi, İran'da devlet yöneticilerin halkla ilgilenmediği, devletlerin saldırılarına karşı koyamadıkları gibi askerlerinin devamlı olarak firar ettikleri, halkın açıkça artık Şah devrinin sona erdiğini söylediklerini belirtmiştir[233]. Halkın artık Safevi Devleti'nin sona erdiğini düşündüklerini göstermektedir.

VIII. Ahmed Dürri Efendi'nin İran'dan Dönüş Yolculuğu

Ahmed Dürri Efendi İran sınırından iki ayda Şah'ın bulunduğu yere ulaştıklarını burada üç ay kaldıklarını name-i hümayunun cevabını aldıktan sonra elli günde Van'a geldiklerini, toplam olarak İran topraklarında altı buçuk ay geçirdiklerini belirtmiştir. Dürri Efendi İran'dan Cemaziyelahir 1333 (Nisan 1721) tarihlerine tesadüf eder. İstanbul' a varışları ise 15 Safer 1134 (5 Aralık 1721) tarihidir[234].

Kendilerine Şah tarafından elli üç kese akçe verildiğini Van'a on beş kese akçe ile geldiklerini bunu da burada validesinin hayratı için harcadığını sefaretnamesinde söylemektedir[235].

Ahmed Dürri Efendi kendsinden istenilen resmi işleri yerine getirdiği gibi asıl gönderilme sebebini de başarıyla yerine getirmiştir. İstenilen her türlü bilgiyi öğrenerek bunu sadrazama sunmuştur. Sadrazam da Ahmed Dürri Efendi'nin sefaretnamesinde belirtmiş olduğu bilgiler sayesinde İran'a karşı izlenecek olan yeni politikasını belirlemiştir.

---

[232] *İran Sefaretnamesi (Metin),* s. 27–28.

[233] *İran Sefaretnamesi (Metin),* s. 28.

[234] AKTEPE, "Ahmed Dürri…", S. 5, Mart 1968, s. 66.

[235] *İran Sefaretnamesi (Metin),* s. 29. buradan kendisinin Van'lı olduğunu çıkartabiliriz.

SONUÇ

Osmanlı Devleti ile Safeviler arasındaki ilişkiler, XVI. yüzyılın başlarında İran topraklarında Şah İsmail tarafından Safevi Devleti'nin kurulması ile başlayacak, XVIII. yüzyılın ilk yarısında Safevi hanedanlığının sona ermesine kadar devam edecektir. İki devlet arasındaki mücadelenin sebebi şii-sünni mezhep çatışması şeklinde görünse de asıl sebep her iki devletin de Anadolu'nun doğusu ile İran'ın batısını ele geçirme istekleridir. Bu nedenden ötürü birbirleriyle uzun yıllar süren savaşlar yapmışlardır. Ancak yapılan bu savaşlarda her iki tarafda kesin zafere ulaşamamıştır.

XVIII. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti batıda yaptığı savaşlarda başarılı olamaması neticesinde 1718 yılında Pasarofça Antlaşması'nı imzalamış ve bir barış dönemine girmiştir. Aynı dönemde İran'da çıkan iç isyanlar Safevi hanedanlığının zor günler geçirmesine neden olmaktadır. İran'ın bu iç karışıklığıdan faydalanmak isteyen Ruslar, İran'ın kuzey topraklarından girerek buraları işgal etmiştir. Osmanlı Devleti Ruslar'ın İran topraklarında ilerlemesini egellemek için yönünü doğu sınırlarında çevirerek hemen harekete geçmiştir.

Ahmed Dürri Efendi, yukarıdaki gelişmeler üzerine Damad İbrahim Paşa tarafından görünüşte bir ticari meseleyi halletmek, ama asıl gayesi İran'ın iç durumunu öğrenmek, bunları bir rapor halinde padişah III. Ahmed ve Sadrazam Damad İbrahim Paşa'ya sunmak üzere İran'a elçi olarak tayin edilecektir.

İşte elimizdeki İran Sefaretnamesi, Ahmed Dürri Efendi'nin İran'da bulunduğu süre zarfında yaptığı faaliyetleri, İran'a gidiş ve İran'dan dönüş yolculuğu sırasında İran sınırlarında görüp, işittiklerini yazdığı elçilğinin sonunda Osmanlı Padişahı Sultan III. Ahmed ve sadrazam Nevşehirli Damad İbrahim Paşa'ya sunduğu raporu içermektedir.

Ahmed Dürri Efendi, sadrazam Damad İbrahim Paşa'nın kendisinden istediği İran'ın iç durumuna dair bilgileri ayrıntılı bir şekilde öğrenerek, sefaretnamesinde bunları belirtmiştir. Dürri Efendi eserinde İran Devleti'nin idari, askeri, ekonomik, dini ve kültürel yapıları hakkında teferruatlı bilgiler sunmuştur. Sefaretnamede, İran'ın idari açıdan bir belirsizlik içersinde olduğunu Şah Hüseyin'in ülkesine hâkim olamadığı gibi halkı üzerindeki otoritesini kaybettiğini ve Osmanlı Devleti'nin ülkesine savaş açmasından korktuğunu öğrenmekteyiz. Askeri açıdan Şah Hüseyin'e bağlı düzenli bir ordunun bulunmadığını, birkaç şehri dışında diğer şehirlerinin savunmasız olduğunu ve askerlerinin bir kısmının firar ettiğini öğrenmekteyiz. Ekonomik açıdan bakıldığında Safevi Devleti'nin tarıma dayalı bir ekonomisinin bulunduğunu ve halkın ekomomik durumunu zayıf olduğunu sefaretnameden çıkarmaktayız. İran'da çok sayıda Sünninin bulunduğunu, ancak bunların Safeviler'in baskısı nedeni ile ibadetlerini açık bir şekilde yerine getiremediklerini ve bunların Osmanlı Padişahı'nı çok sevdikleri ve ona bağlı oldukları sefaretnamede belirtilmektedir.

Ahmed Dürri Efendi'nin İran Sefaretnamesi, elde bulunan ilk İran sefaretnamesi olması nedeni ile Osmanlı Diplomasi Tarihi açısından çok değerli bir kaynak eserdir. İran Sefaretnamesi'nin orijinal nüshasına sahip değilsek de Dürri Efendi'nin kendi yazmış olduğu nüshadan kopye edilmiş olan H 1432 no'lu yazma nüshanın orijinal nüsha kadar değerli olduğu kanaatindeyiz. Bunun yanında R 1228 no'lu yazma nüshanın Dürri Efendi'nin İran elçiliğinden 2 yıl gibi kısa bir süre sonra kopye edilmesi ve günümüze kadar hiç bozulmadan ulaşması, içindeki bilgilerin orijinal nüshaya yakın olduğunu göstermektedir. Diğer 5 yazma nüsha içerisindeki bilgilerin bazı ufak farklar dışında yukarıdaki bu iki yazma nüshada bulunan bilgiler ile aynı olmasından dolayı muhtemelen bu 5 yazma nüshanın diğer iki yazma nüshadan kopye edildiklerini göstermektedir.

Ahmed Dürri Efendi'nin İran Sefaretnamesi'nin Avrupa'nın çeşitli kütüphanelerinde gerek yazma gerekse basma nüshalarının bulunması, ayrıca 1820 yılında Paris'te basılması gerçekten önemli bir eser olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak; Ahmed Dürri Efendi, kendisine verilen elçilik görevini başarılı bir şekilde yerine getirerek topladığı bilgiler ile Osmanlı Devleti'nin XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde İran politikasını belirlemesinde önemli bir katkı sağlamıştır. Bundan dolayı Ahmed Dürri Efendi, başarılı bir elçi ve diplomat olarak hazırlamış olduğu sefaretnamede önemli bir kaynak eser olarak Osmanlı Diplomasi Tarihi'nde yerini almıştır.

KAYNAKÇA

ARŞİV KAYNAKLARI

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, **Name-i Hümayun Defteri**, Nr. 6, s. 459–461.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, **Name-i Hümayun Defteri**, Nr. 7, s. 23–24.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, **Mühimme Defteri**, Nr. 129, s. 283, 299, 320

YAZMALAR

İstanbul, Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Revan, No. 1313

İstanbul, Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Revan, No. 1228

İstanbul, Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Hazine, No. 1432

İstanbul, Fatih Millet Kütüphanesi, Ali Emiri, No. 820

İstanbul, Fatih Millet Kütüphanesi, Ali Emiri, No. 821

İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kısmı, Tarih Yazmaları, No. 3228

İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kısmı, Tarih Yazmaları, No. 442

KİTAPLAR

AHMET CEVDET PAŞA, *Tarih-i Cevdet*, C. I, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1976.

AKTEPE, Münir, Prof. Dr, *1720–1724 Osmanlı-İran Münasebetleri Ve Silahşör Kemani Mustafa Ağa'nın Revan Fetihnamesi*, İ.Ü.E.F. Yayınları, İstanbul 1970.

ALLOUCHE, Adel, *Osmanlı-Safevi İlişkileri (Kökenleri ve Gelişimi),* Anka Yayınları, İstanbul 2001.

ARMAĞAN, Mustafa, *Osmanlı Ansiklopedisi Tarih Medeniyet Kültür,* Ağaç Yayınevi, C. V, İstanbul 1993.

ATEŞ, Abdurrahman, *Avşarlı Nadir Şah ve Döneminde Osmanlı-İran Mücadeleleri*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Basılmamış Doktora Tezi, Isparta 2001.

BABİNGER, Franz, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri,* çev. Coşkun Üçok, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992.

BANARLI, Nihat Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C.II, İstanbul 1987.

BROCKELMANM, Carl, *İslam Ulusları ve Devletleri Tarihi*, çev. Neşet Çağatay, TTK, 2. baskı, Ankara 2002.

BUDAK, Adnan, *Mustafa Nazif Efendi'nin İran Elçiliği (1746–1747),* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon Mayıs 1999.

ÇAKIROĞLU, Ekrem, *Yaşam ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi,* C. I, YKY, İstanbul 1999.

DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlı-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara 1995.

ERAVCI, H. Mustafa, *Mustafa Âli's Nusret-nâme*, Basılmamış Doktora Tezi, Edinburgh 1998.

RAMİZ, *Ramiz ve Ádâb-ı Zurafâsı,* Haz. Sadık ERDEN, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1994.

ERGÜN, Saadeddin Nüzhet, *Hatâi Divânı*, 2. baskı, Maarif Kitabevi, İstanbul 1956.

GİRGİN, Kemal, *Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz (Teşkilat ve Protokol)*, TTK, Ankara 1994.

GRENARD, *Fernand Asya'nın Yükselişi ve Düşüşü*, Çev. Osman Yülsel, M.E.B. İstanbul 1992

GOLDEN, B., Peter, *Türk Halkları Tarihine Giriş*, çev. Osman Karatay, Karam Yayınları, Ankara 2002.

HAMMER, Josepj Von, *Osmanlı Tarihi*, C. XIV, İstanbul 1966.

HODGSON, M.G. S., *İslam'ın Serüveni*, çev. Metin Karabaşoğlu, İz Yayıncılık, İstanbul 1993.

İNALCIK, Halil *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300–1600),* YKY, 3. baskı, İstanbul 2003.

______ *Osmanlı Uygarlığı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, C. I, Yayına Haz.: Halil İnalcık, Günsel Renda, Ankara 2004.

HINZ, Walther, *Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd (XV. Yüzyılda İran'ın Milli Bir Devlet Haline Yükselişi,* çev, Tevfik Bıyıklıoğlu, TTK, Ankara 1992.

KARADENİZ, Yılmaz, *İran'da Sömürgecilik Mücadelesi Ve Kaçar Hanedanı (1795–1925),* Bakış Yayınları, İstanbul 2006.

KARATAY, Edhem Fehmi, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Katalogu*, Topkapı Sarayı Müzesi Yayınları, C. I-II, İstanbul, 1961.

KEVSERANİ, Vecih, *Osmanlı ve Safevilerde Din-Devlet İlişkisi*, Çev. Muhlis Canyürek, Denge Yayınları, İstanbul 1992.

KILIÇ, Remzi *Kanuni Sultan Süleyman Devri Osmanlı-İran Münasebetleri (1520–1566),* Erciyes Üniversitesi, Basılmamış Doktora Tezi, Kayseri 1994.

______XVI. Ve XVII. Yüzyılda Osmanlı-İran Siyasi Antlaşmaları, Tez Yayınları, İstanbul 2001

KIRZIOĞLU, M. Fahrettin, *Osmanlılar'ın Kafkas Ellerini Fethi (1451–1590),* Sevinç Matbaası, Ankara 1976.

KURAN, Ercüment, *Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri 1793–1821,* Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları Ankara 1988.

KÜTÜKOĞLU, Bekir, *Osmanlı-İran Münasebetleri (1578–1590),* İ.Ü.E.F. Matbaası, İstanbul 1962.

RAŞİD Mehmed, *Raşid Tarihi,* C. V, İstanbul 1282.

REFİK, İbrahim *Osmanlı Âlimleri ve Sanatkârları,* Timaş Yayınları, Sadeleştiren: Dursun Gürlek, İstanbul,

SAMİ, Şemseddin, *Kâmûs-ı Türki, Enderun* Kitabevi, İstanbul 1989.

SARAY, Mehmet. *Türk-İran İlişkileri,* Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1999.

SÜMER, Faruk, *Safevi Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, TTK, Ankara 1992.

SÜREYYA Mehmed, *Sicil-i Osmâni*, Matba'a-i Âmire, İstanbul, 1311.

ŞAKİR, Ziya, *Mezhepler Tarihi*, Maarif Kitaphanesi, İstanbul 1961,

ŞAPOLYA, Enver Behnan, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi,* Elit Kitabevi, İstanbul 2004.

Şeyhi Mehmed Efendi, *Vekayiû'l Fudala II-III, Şekaik-i Nu'maniye Zeyli*, Tıpkı Basım, Neşr. Abdülkadir Özcan, Çağrı Yayınları, İstanbul 1989,

TOGAÇ, Süleyman, *Kırımlı Mustafa Rahmi Efendi'nin İran Sefaretnamesi,* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara 2000

TUNCER, Hüner, *Eski ve Yeni Diplomasi*, Ümit Yayıncılık, Ankara 1995.

TUNCER, Hadiye –TUNCER, Hüner, *Osmanlı Diplomasisi ve Sefaretnameler*, Ümit Yayıncılık, Ankara 1998.

UNAT, Faik Reşit, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, Yay. Haz: Bekir Sıtkı Baykal, TTK, 3.baskı, Ankara 1992.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C. II, III, TTK, Ankara 1983.

YÜCEL, Yaşar- SEVİM, Ali, *Klasik Dönemin Üç Hükümdarı Fatih Yavuz Kanuni,* TTK, Ankara 1991.

WOODS, E., *Akkoyunlular,* çev. Sibel Özbudun, İstanbul 1993.

MAKALELER

ABBASLI, Mirza, "Safevilerin Kökenine Dair", *Belleten,* C. XC, no: 158, Nisan 1970.

AKA, İsmail, "Anadolu'dan İran'a Göçler", *Tarihten Günümüze Türk-İran İlişkileri Sempozyumu,* TTK, Ankara 2003.

AKTEPE, Münir, "Nevşehirli İbrahim Paşa", *İ.A.,* M.E.B., C. IX, İstanbul 1964.

________"Dürri Ahmed Efendi'nin İran Sefareti", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S. 1–6, Ekim 1967- Mart 1968.

ALTUNİŞ-GÜRSOY, Belkıs, "Sefaretnameler", *Türkler,* C. XII, YTY, Ankara 2002.

BALA, Mirza, "Erdebil", *İ.A.*, M.E.B., C. IV, İstanbul 1977.

BİLİM, Cahit, "Ebubekir Ratıb Efendi Nemçe Sefaretnamesi", *Belleten*, S. 209, Ankara Nisan 1990.

________ " Mustafa Rasih Efendi'nin Rusya Sefaretnamesi", *OTAM*, S. 7, Ankara 1996.
________ "Tercüme Odası", *OTAM*, Yıl I, S. I, Haziran 1994.

BOYLE, John Andrev, "İran'ın Milli Bir Devlet Olarak Gelişmesi", *Belleten*, Çev: Berrin U. Yurdadoğ, S. 156, Ekim 1975.

ÇOLAK, Songül, "Patrona Halil Ayaklanması'nı Hazırlayan Şartlar ve İsyanın Pây-ı Tahtaki Etkileri", *Türkler,* C. XII, YTY, Ankara 2002.

EFENDİYEV, Oktay, "Şah Tahmasb'ın Şahsiyeti Dair", *Türkler,* C. VII, YTY, Ankara 2002.

EFENDİZADE, Oktay "Safevi Devleti'nin Kuruluşunda Azeri Türklerinin Rolüne Dair", *XI. Türk Tarih Kongresi,* C. II, 5–9 Eylül 1989.

EKİNCİ, Mustafa, "Yavuz Sultan Selim Döneminde Osmanlı-Safevi İlişkileri", *Türkler*, C. IX, YTY, Ankara 2002.

EMECEN, Feridun M., “Osmanlı Devleti’nin Şark Meselesi’nin Ortaya Çıkışı ve ilk Münasebetler ve İç Yansımalar”, *Tarihten Günümüze Türk-İran İlişkileri Sempozyumu*, TTK, Ankara 2003.

______“Sultan Süleyman Çağı ve Cihan Devleti”, *Genel Türk Tarihi,* C. VI, YTY, Ankara 2002.

ERAVCI, H. Mustafa, “Safevi Hanedanı”, *Türkler,* C. VI, YTY, Ankara 2002.

______“ II. Şah İsmail Dönemi’nde Doğu Anadolu’da Safevi Tehdidi”, *Fırat Üniversitesi Türkiye’nin Güvenliği Sempozyumu*, Elazığ 17–19 Ekim 2001.

______ “ III. Murad ”, *Manisalı Padişahlar*, Manisa Valiliği Yayınları, Manisa 1999.

ERGÜN, Sadedin Nüzhet,“Dürri (Vanlı Ahmed)”,*Türk Şairleri, C.* III, İstanbul1943.

GÖKBİLGİN, M.Tayyib, “ Arz ve Raporlarına Göre İbrahim Paşa’nın Irakeyn Seferindeki ilk Tedbirleri”, *Belleten*, C. XXI. S. 29, Ankara 1957.

GÖLPINARLI, Abdulbaki, “Kızılbaş”, *İ.A.*, M.E.B., İstanbul 1998.

HOURDCADE, Bernard, “İran (Fiziki ve Beşeri Coğrafya)”, *İ.A.*, C. XXII, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2000.

İLGÜREL, Mücteba, “ Zirveden Dönüş: II. Selim’den III. Mehmed’e”, *Genel Türk Tarihi,* C. VI, YTY, Ankara 2002.

İPŞİRLİ, Mehmet, “Elçi”, *İ.A.*, C. I, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1995

KARACA, Behset, “ Safevi Devleti’nin Ortaya Çıkışı ve II. Bayezid Dönemi Osmanlı- Safevi İlişkileri”, *Türkler*, C.IX, YTY, Ankara 2002.

KARAL, Enver Ziya, “Ahmed III”, *İ.A.,* M.E.B., C. I, İstanbul 1961.

KORKUT, Hasan, “Osmanlı Sefaretnâmeleri Hakkında Yapılan Araştırmalar”, *Literatür Dergisi*, C. I, S. 2, Bilim ve Sanat Vakfı Yayınları, İstanbul 2003.

KRAMERS, J.H., “İran (Tarih ve Etnografik Bakış)”, *İ.A.*, M.E.B., C. V/II, İstanbul 1968.

KUNT, Metin “Siyasi Tarih (1600–1789)”, *Türkiye Tarihi*, Yay. Yönt: Sina Akşin, C. III. , Cem Yayınevi, 6. baskı, İstanbul 2000.

KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, “ Osmanlı Devleti’nin Şah İsmail’in Anadolu’yu Şiileştirme Çalışmalarını Engellemeye Yönelik Önlemleri”, *Osmanlı*, C. I, YTY, Ankara 2000.

MIRJAFARI, Hoseın, “İranlı Tarihçilerin Bakış Açısıyla Kanuni Sultan Süleyman’ın Siyaseti ve Kişiliği”, *Osmanlı,* C. IX, YTY, Ankara 2000.

MUSTAFAZADE, Tofiq Teyyuboğlu, “Safevi Hanedan’ın Son Yılları”, çev. Bilgehan A. Gökdağ, *Türkler,* C.VII, YTY, Ankara 2002.

NASKALI, Esko “ İran (Başlangıçtan Müslümanlar Tarafından Fethine Kadar)”, *İ.A.*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XXII, İstanbul 2000.

NESİBLİ, Nesib, “ Osmanlı-Safevi Savaşları Mezhepleri ve Azerbeycan”, *Türkler,* C. VI, Ankara 2002.

ORTAYLI, İlber, “Osmanlı Diplomasisi ve Dışişleri Örgütü”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C. I, İletişim Yayınları, İstanbul 2000.

ÖZ, Mehmet, “ II. Viyana Seferine Kadar XVII. Yüzyıl ”, *Genel Türk Tarihi,* C. VI, YTY, Ankara 2002.

ÖZGÜDENLİ, Osman Gazi, “ İran (Fetihten Safeviler’e Kadar)” *İ.A.*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000.

SARIKAYA, Saffet, “Dini ve Siyasi Bakımdam Osmanlı-İran Münasebetleri”, *Türk Kültürü,* S. 363, Temmuz 1993.

SAVAŞ, Ali İbrahim, “Genel Hatlarıyla Osmanlı Diplomasisi”, *Osmanlı Özel Sayısı I*, YTY, Ankara 2000.

________ “Osmanlı Elçilerin Resm-i Kabul Protokolleri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi,* Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İzmir 1996.

SAVAŞ, Saim,“Osmanlı-Safevi Mücadelesinin Toplumsal Sonuçları”, *Türkler*, C. VII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002,

SÜMER, Faruk, “ Akkoyunlular” , *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, S. 40, (Şubat 1986)

TEKİNDAĞ, M.C. Şehabeddin “Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim’in İran Seferi”, *Tarih Dergisi*, İ.Ü.E.F., C. XVII, S. 22, 1967.

TOROS, Taha “Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnamelere Dair”, *Hayat Tarih Mecmuası*, Yıl 5, S. 7, Ankara 1969.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, “XVIII. Yüzyılda Osmanlı-İran Münasebetleri”, *Türkler*, YTY, C. XII, Ankara 2002.

ÜSTÜN, İsmail Safa, “ İran (Safeviler’den Günümüze Kadar)”, *İ.A.*, C. XXII Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000.

YALÇINKAYA, M. Alaaddin,“XVIII. Yüzyıl: Islahat, Değişim ve Diplomasi Dönemi (1703–1789), *Türkler*, YTY, C. XII, Ankara 2002.

YAZICI, Tahsin,“Dürri Efendi”, *Enclopedia İranica,* C. VII, California 1996.

_______ “Safeviler”, *İ.A.,* M.E.B., C. X, İstanbul 1980.

SEFARETNAME'NİN TRANSKIRİPSİYONU

(1b) Bi-inâyetilllahi teâla ve tevfikâ gurre-i muharremü'l harâmun gurresinde[236] Bağdâd behişt-i abâdan hareket[237] ve onuncu günü[238] ibtidâ A'cem sınurına dâhil olduk[239] Bağdâd vâlîsi vezîr-i mükerrem Hasan Paşa[240] hazretleri bizim ol tarafa me'mûriyetimiz[241] mukaddemâ Şâh Cimcâh cânibine ve sınura karib olan Kirmânşâh hanına tahrir itmekle[242] han-ı mezbûr tarafından mihmân-dârlık hizmetiyle[243] bir A'cem Ağâsı gelüp bizi istikbâl ve i'zâz-ı tam ile getürüp beşinci günü[244] Kirmânşâh'a varılmak üzre yemek olunup Kirmânşâh hanı etbâ'yle istikbâle gelecek iken benim mânam vardur deyü i'tizâr ve kendüsi gelmeyüp karındaşını üçyüz kadar kızılbaş[245] ile istikbâle göndermiş. Bu kulları heman bi-ihtiyar

---

[236] "Takrir-i ilçi müşarünileyh" , M 821 yazma müshanın başlangıcı bu şekildedir. Gurre-i muharremde, T3228, T442, M 820, R 1228, M 821, gurre-i muharremin, H 1432

[237] Bağdâd'dan hareket, T3228, T442, M 820, M 821, H 1432, R 1228

[238] ve onuncu erbaâ günü, T3228, T442, M 820, M 821, H 1432, R 1228

[239] sınur-ı A'ceme dâhil olundu, T3228, T442, M 820, R 1228, H 1432; sınur-ı A'ceme duhûl olundu, M 821

[240] mukaddemâ Vezîr-i Mükerrem Hasan Paşa, M 820, R 1228

[241] me'mûriyetimizi, T3228, T442, M 820, M 821, H 1432, R 1228

[242] eylemekle, M 820, M 821, H 1432, T 3228; itmekle, T442

[243] hidmetiyle, M820

[244] götürüp beşinci gün, M 820, M 821, R 1228

[245] üçyüz mikdarı Kızılbaş, T 442, T 3228, H 1432, M 821, M 82 R 12280,

dargınlık[246] suretini gösterüp bunlara âzâr-ı buzundan ben şevketlü Âl-i Osmân Pâdişâh[247] tarafından mahsus ilçi[248] ve nâme-i hümâyunu hâmili olamda bu ayarda bir han beni istikbâl itmeye vâllahi'l-azim ta ki bu mahalle han gelmeye[249] bir kadem ilerü varmam ve bunun küstâhlığı Şâh'a arz iderim deyü kalem aldıkda[250] birkaç atlu ılğâr[251] idüp han-ı mezbûre varup ahvali i'lâm eylemişler, acele üzre etna-i sevâr olup ta yemekliğe geldi[252] bize azim-i i'tizâr idüp ve maân Kirmânşâh'a nuzûl olundu beş gün meks idüp[253] ba'dehu bizi sarayına davet eyledi[254] ve biraz şeker-i pişkeşi virüp ba'de mahall-i mezbûreden[255] hareket ve dördüncü gün Dergüzin[256] kasabasına nüzûlumuzda mir-i âlem **(2a)** pâyesiyle mihmân-dârlık hizmetiyle Necef Kûlı Han Bey namında[257] bir Kapûcı-bâşı yüz kadar adam ile gelüp bizi istikbâl idüp ve ikiyüz elli guruş zahire-bahâ[258] virilmek üzre Şâh'dan fermânlar getürüp ve iki gün meks idüp[259] andan dördüncü gün Dâr-ül- mülk-ü kadim olan Hemadân şehrine nüzûl ve hâkimi Kelb Ali Han bi-n-nefs[260] kendüsi Altı yüz kadar atlu ve piyâde ile bizi istikbâl ve bir vâsi' saraya nüzûl üç gün meks idüp ziyafetten sonra yine hareket ve doğru yollar çendân-ı âbâdân[261] olmamağla sağ ve sola saparak yirmi konak yeri güç ile kırk günde kat' idüb[262] Mesken-i Şâh-ı Selef[263] olan Kazvin şehrine vâsıl ve üç tuğlu pâyesinden olan hâkimi Tahmas Han bin kadar piyâde ve süvâri ile ve nây ve kürre-i nây ve tüfenk ve küçük toplar ile bize

---

[246] darılup, M 821

[247] şevketlü, azimetlü ve kudretlü Âl-i Osmân Pâdişâhı'nın, M 820, M 821, H 1432, T 3228, T 442, 1228

[248] mahsus ilçisi, H1432, M 821, T 3228, M 820, R 1228

[249] ta buraya gelmedikçe, M 820, R 1228,T 3228, M 821, H 1432, T 442

[250] bunun küstâhlığını Şâh Cimcâh cânibine arz iderim deyü elime devât ve kalem aldıkda, H 1432, M 820, M 821, T 3228, T 442, R 1228

[251] birkaç atluları koşarak, T 442, H 1432, M 820, R 1228, M 821, T 3228, R 1228

[252] ahvali söyleyüp acele ile ata bindürüp ta yemekliğe gelüp, H 1432, T 442, M 820, R 1228, M 821, T 3228

[253] Kirmânşâh'a nüzûl ve beş gün meks, H 1432, T 442, M 820, M 821, T 3228, R 1228

[254] bizi sarayına davet ve biraz, H 1432, T 442, M 820, M 821, T 3228, R 1228

[255] mahall-i mezbûrden, H 1432, M 820, R 1228, M 821, T 3228; mahall-i mezbureden, T442

[256] Derkezin, M 820, R 1228; Dercezin, M 821, T 3228, T 442, H 1432

[257]asıl mihmân-dâr olmak üzre Necef Kulı Bey namında, H 1432, T 442, M 820, M 821, T 3228, R 1228

[258] Şâh Cimcâh tarafından yüz kadar atlû ile gelüp bizi istikbâl ve yevmiyye iki yüz elli kuruşluk zahire, , H 1432, T 442, M 820, R 1228, M 821, T 3228

[259] virilmek üzre fermân getürüp iki gün meksden sonra, H 1432, T 3228, M 820, M 821, T 442

[260] Hemadân hâkimi gelüp Ali Han bi-n-nefs, M 821, T 442

[261] çendân-ı âbâdânlık, H 1432, T 3228, M 820, R 1228, M 821, T 442

[262] yirmi günlük yolı güçle kırk günde kat' idüp, H 1432, T 3228, M 820,R 1228, M 821; yolı hayle ile, T442

[263] Mesken-i Şâhân-ı Selef, M 821, H 1432, T 3228, R 1228, M 820, T 442

şenlik idüp istikbâl eyledi ve bir vâsi' saraya kondurup[264] beş gün meks idüp azm-i ikrâm[265] ve ziyafetler idüp andan dahi hareket ve Rey memleketinde vâki' Tahrân nâm-ı kasaba ki ol-vakitte Şâh Cimcâh[266] makarri idi bizler dahi ol cânibe teveccüh idüp ve beş günde[267] vusûl ve esnây-ı vusûlde Rüstem Han nâm bir veziri[268] üçbin kadar atlu ve piyâde azim-i şenlikler ve adetleri üzre[269] alaylar idüp iki saat yerde bizi istikbâl idüp[270] bizi getürüp bir bağçeli ve havuzlı vâsi' saraya kondurub[271] ve Şâh tarafından kendi matbahı ve amelesi gelüp[272] altun ve gümüş takımları ile üç gün üç gice bize ziyafet idüp ve ağırlayup gittiler bu esnada yirmi altun ve elli zerâ' sandâl ser-kârlarına ve seksan altun dahi yanında olan ameleye virildi ve üç günden sonra biz kendi matbahımızı kaynadup [273]eğlenür iken dokuzuncu gün itimâd-üd devle ki vezîr-i a'zam makamında[274] **(2b)** vezîri sarayına davet idüp[275] vardığımızda bizi gördiği gibi kıyâm ve istikbâl ile odanın nısfına dek gelüp tekrar yerine oturdı. Bizi yanına da'vet idüp hoş geldin safa getürdün deyüp[276] der-akab sahib-i devlet efendimizin[277] mektupların talep eyledi, emmâ bizim içlilik ile ol tarafa varmamızdan bunlar azim-i hofa düşüp[278] çünki memleketleri ahvali perişan ve birkaç tarafdan hücum-u a'dâ' ile nizâm-ı halleri yaman olmağla güya ki biz bunlarun[279] sınura karib birkaç sancaklık yer[280] talebine ya

---

[264] küçük toplar şenlikleri ile bizi istikbâl bir vesi' saraya kondurub, H 1432, T 442, M 820, R 1228

[265] beş gün meks ve ikrâm, M 821, H 1432, T 3228, T 442; beş gün meks ve ârâm, M 820, R 1228

[266] Şâh Cimcâh'ın, M 821, H 1432, T 3228, M 820, T 442, R 1228

[267] ol cânibe müteveccih ve beşinci gün, M 821, H 1432, T 3228, M 820, R 1228, T 442

[268] vezîrleri, M 821, H 1432, T 3228, M 820, R 1228, T 442

[269] üç bin kadar atlu ve piyade ile adetleri üzre, M 821, H 1432, T 3228, M 820, R 1228, T 442

[270] vâfir şenlik ve alaylar ile iki saat mikdârı mesafede bizi istikbâl, M 821, H1432, T 3228, R 1228, M 820, T 442

[271] bir bağçeli ve havuzlı kebir-i saraya kondurub, M 820

[272] Şâh kendü âlât-ı matbahı ve amelesini gönderüp, M 821, H 1432, T 3228, M 820, T 442

[273] üç gün üç gice bize ziyafet ve ağırlayub üç günden sonra amele ve âlâtını gönderüp biz kendü matbahımızı kaynadub, M 820

[274] vezîr-i a'zamlarıdır, R 1228, M 820; Vezîr-i a'zam mukadderamında, T 3228; Vezîr-i a'zam oları makamındadır, H 1432, T 1432, M 821

[275] bizleri kendü sarayına da'vet idüp, M 820, R 1228; bizi kendü sarayına, T 3228, H 1432, M 821, T 442

[276] hoş geldin beş geldikden sonra, H 1432, T 3228, T 442; hoş geldikden sonra, M 821; hoş geldin beş gittikden sonra, M820, R 1228

[277] sahib-i devlet efendim hazretlerinin, R 1228, M 820; sahib-i devlet efendimiz hazretlerinin, M 821, H 1432, T 3228, T 442

[278] emmâ bizim içlilik ile ol tarafa varmamızdan bunlar azim-i havf ve haşyete düşüp, R 1228, M 820; ammâ bizim, H 1432, T 442, M 821, T 3228

[279] bunlardan, H 1432, T 442, M 821, T 3228, M 820, R 1228

dahi ğayri teklife gelmiş olayuz mülâzasıyla bizim içün mukaddem müşâvereler idüp gâh Revân ve gâh Kerkük tarafında ba'zı mahalleri virmek üzre tasmim eylemişler[281] ve lâkin bir kalıba ifrâğ idemeyüp biraz hedâyâ ile bir ilçi göndermek üzre karar virmişler bizim geleceğimizi istimâ' eylediklerinde tehir idüp bakalım ne hususa gelür deyü tevaffuk itmişler[282] ammâ maddeye vâkıf olmak üzre acele ile bizden vezir mektupların talep itmeğe bais budur[283] bendeniz ise mukaddem bu müşâverelerin ve hof ve haşibetlerin ve mütezelzil oldukların defaât[284] ile haber alup vuzuf tahsil itmişdim[285] ve sahib-i devlet efendimizin mektupların[286] evvel getürmeyüp[287] Hasan Paşa hazretleri'nin kethüdâsı'nın mektupların[288] getürmüşdüm mektup talep eyledüği gibi mezbûr mektupları virdim. Der-akab açub bakdıkda bu Hasan Paşa'nın mektuplarıdır ya kani vezîr-i a'zam mektupları[289] deyü tiz tiz suâl eyledikde bendeniz behey hanım acele itmeye nâme-i hümâyundan mukaddem vezir-i a'zam mektupların sana virmek devlet-i âliyede de'b ve kanun değildir[290] beni şevketlü azimetlü efendim Şâh Cimcâh[291] tarafına göndermişdir.

İbtidâ varub buluşuruz emânet-i kübrâ olan nâme-i hümâyünu[292] teslim iderim andan sonra vezîr-i a'zam mektupların sana viririm didikde heman iki ellerin dizlerine urub **(3a)** hoş imdi. "rızâhullahındır biz ana sığınuruz[293] sizin evvelden bu niyetiniz var idi şimdi geldi zuhur itdi.

---

[280] sancak, H 1432, T 442, M 821, T 3228, M 820, R 1228

[281] ba'zı mahalleri virmek üzre karar virmişler, T 442; tasmim idüp, H 1432, T 3228, M 821; bizden mukaddem müşâvereler bir kalbe-i efrağ, M 820, R 1228

[282] bakalım ne hususa gelmişdir, T3228, M 821, H 1432, T442; bakalım ne içün gelmişdir, M 820, R1228

[283] vezîri bizi davet ve bir hoş sohbete şüru' olmaksızın mektup talep eyledi, T 3228, M 820, T442, H 1432; bir hoş tehniyete şüru', M 821

[284] mukaddem defaât, H 1432, T 442, M 821, T 3228, M 820, R 1228

[285] her hususlarına gereği gibi vakuf -u tahsil itmişdim, H 1432, T 442, M 821, T 3228, M 820, R 1228

[286] sahib-i devlet mektubunu, H 1432, T 442, M 821, T 3228, M 820, R 1228

[287] bile getürmeyüp, H 1432, T 442, M 821, T 3228, M 820, R 1228

[288] Hasan Paşa bendelerinin ve Kethüdâsı'nın mektubunu, H 1432, T 442, M 821, T 3228; Hasan Paşa hazretlerinin ve Kethüdâsı'nın mektubunu, M 820, R 1228

[289] vezîr-i a'zam hazretlerinin mektubları, M 820, R 1228

[290] bendahi hanım ben şimdi sana vezîr-i a'zam mektublarını virmem, R 1228, M 820; devlet-i âliyyenin de'b ve kanununa muğâyyerdir, H 1432, T 442, T 3228; devlet-i âliyyenin kanunine muğâyyerdir, M 821

[291] beni şevketlü azimetlü celâdetlü Padişâh-ı âlem-penah hazretleri Şâh Cimcâh, H 1432,T 442, T 3228, M 821, M 820, R1228

[292] ana buluşub ve emânet-i kebri olan nâme-i hümâyun şevket-makrûnı, M 821, T 3228, T 442, H 1432, M 820, R 1228

[293] biz Allaha sığunuruz, M 821, T 3228, T 442, H 1432, M 820, R 1228

Ben işittim hanım niyetimiz nedir[294] didikde mukaddemâ ve vezîr-i a'zamınız olan Ali Paşa hünkâr hazretlerin zor ile tahrik idüp Vârâdinden sonra bizim üzerimize gelecek idi amma Allah-u Teâlâ hazretlerinin rızası buğmuş ki Vârâdin Ma'rekesinde şehid oldu didi bende dahi canım siz bunu kimden istimâ' ittiniz[295] didim ol zaman bizim Revân hanı bu ahvali yazmışdı[296] didi ben işittim hanım senin Cimcâh ile tenhada istişâre müteallik umur-u memlekete dâir müşâvereye Revân hanı vâkıf olur mu[297] hayır didi ya bizim hünkârımız hazretleri tenhada veziri ile olân mukalemeye nice vâkıf olur kezb itmiş[298] beyan söylemiş âkıl olan bu ma'kule söze i'timâd ider mi[299] bundan kat'i nazar-ı Gazi Sultan Murâd Han cennet-i mekân aleyh-ir-rahmete hazretlerinin[300] ahidnâme-i hümâyunundan bu ana dek tamam seksan beş senedir ve hala yedinci pâdişâh-ı azim-ül şandır bunların asla birinde sulh ve salaha mugâyir üzerinize gelmek üzre su'i kasdları olmayub böyle bir âkıl ve fâzıl ve kâmil ve dindâr ve âkıbet-i endişe ve tarafeynin rahatı ve acze ve mesâkinin istirâhati melhûz tab'i hümâyunları olan pâdişâh-ı âlempenah reâya perverdir bu kâr nâ-hencâri irtikâb[301] ider mi hususân silsile-i âliyye rab'-i meskünde beş yüz senedir[302] ki şecâat ile şöhret-şiâr olan Âl-i Osmân olan evlâd-ı emcâd tig-zenlik ile meşhur âlimdir[303]. Sizin bu perişanlığınızda su'ikasd ile zebûn-basanlık itmek şan-ı şecâatlarına layık mı bundan kat'i nazar benim getürdiğim nâme-i hümâyun şevket-makrunı afv-ı ahdan mesmû'nuz olub cüzzi ve külli vukûf[304] eylediğiniz var mı yahut **(3b)** etbâamızdan bir istihbâr ile bir nesne gösterdiniz mi olmuşdır didim yok deyu kasem eyledi pek ma'kul bu dahi şöyle dursun[305] evvelâ bizim kudretlü Âl-i

---

[294] şimdi geldi zuhur eyledi, hanım niyetimiz nedir, M 820, R 1228,T 442, T 3228, M 821, H 1432

[295] Vârâdin Ma'rekesinde şehid oldı kaldı, didiğinde biz dahi hanım bunu size kim söyledi. Kimden işittiniz, M 820, T 442, T 3228, M 821, H 1432, R 1228

[296] ol zaman bizim Revân hanı yazmışdı, M 820, R 1228, T 442, T 3228, M 821, H 1432

[297] hanım senin Şâh ile tenhada esrâre müteallik umur-u memlekete dâir söyleşdiğini Revân hanı bilirmi, M 820, T 442, T 3228, M 821, H 1432, R 1228

[298] ya bizim vezîrimiz hünkâr hazretleriyle tenhada mukaleme eylediği esrâre nice vâkıf olup size yazdı kizb itmiş, M 820, T 442, T 3228, M 821, H 1432

[299] bu makule-i haltıyâta i'timâd idüp vücud viren dahi ahmakdır, M 820, R 1228; vücud virmez, M 821,T 442, T 3228, H 1432

[300] aleyh-ir-rahmete ve-l gufrân hazretlerinin, M 821,T 442, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[301] inkıtâ', T 3228

[302] beş yüz seneden berü, M 820, M 821,T 442, T 3228, H 1432

[303] Âl-i Osmân evlâd-ı emcâdlarıdır ve tiğ-zenlik ile meşhur âlimyândır, M 821, T 442, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[304] tahsil-i vukûf, T 3228, T 442, H 1432, M 821

[305] şan-ı şecâatlarına layık mı bu dahi şöyle tursun, M 820, R 1228

Osmân Padişâh-ı eazallahu ensâre hazretlerinin rikâb-ı hümâyunlarından münbais olan elçileriyüz[306] bu kadar mesâfe-i baideden geldik[307] el-yevm size misafiriz ve siz bu devletin i'timâd-üd-devletisiz hala hall ü akd-i umûr sizin elinizdedir[308] ve cümle mukalememiz sizinle olsa gerekdir henüz görüşdük ve hal hatır sorılub bir mikdâr âfâki musâhabet olunmadı muâhaz[309] yolundan bu münâkaşa meclis-i evvelin sözümidür eğer bundan bir murâdınız var ise sizinle münâzara üzre mukaleme idelim[310] didikde "ben adâb-ı münâzara nedir bilmem[311] deyüp cevap virdi ben dahi "şimden sonra seninle mukaleme itmem ve meclisine gelmem beni şevketlü kudretlü Padişâh'ım hazretleri Şâh Cimcâh hazretlerine göndermişdir varır anlar ile mukaleme iderim[312] at hazır etsunler konağa giderim" deyü hareket üzre iken heman Şıkk-ı Evvel Defterdârı Reis ül-küttâb yanıma gelüp beni tutup lütuf ile kerem ile i'timâd-üd-devle hazretleri'nin murâdı bu değildir[313] ancak sehv ma'zur buyurun diyüp bizi alıkoyup andan havânende ve sazendeler gelüp musiki faslına başlayub ara yerde âfâki vâfer sohbetler oldı[314] ammâ benim tâbiam candân açılmayub tav'an ve kerhen ba'zı suâllere cevap virdik[315] taâm gelüp yendi ammâ vezir-i kemâl infaâlinden sürh-ser iken sürh-rev oldı candân musâhabete tasaddi idemeyüp taâm-ı âhir oldı ve şerbetler içilüp binüp konağa gelindi[316] ertesi gün bir tezkire ile Mihmândâr ve Kapûcılar Kethüdâsı gelüp[317] bizden istizân ile birâderi davet idüp

---

[306] evvelâ biz şevketlü azimetlü kudretlü Padişâh-ı Âl-i Osmân eazallah-ı ensâre rikâb-ı hümâyunlarından münbais olan ilçileriyüz, M 820, T 3228, M 821, R 1228; şevketlü azimetlü; H1432, T 442

[307] gelmişiz, T 3228, T 442, H 1432, M 821, M 820, R 1228

[308] siz bu devletin vezir-i a'zamı bulundunuz hal ü akd-i mesâlih ve umûr, M 820, R 1228; siz bu devletin i'timâd-üd-devlesi bulundunuz hal ü akd-i mesâlih ve umûr elinizdedir, H1432, T 442, M 821, T 3228

[309] henüz görüşildi hal ve hatır sorılub bir mikdâr âfâki musâbebat olunmaksızın muâhaze, T 3228, T 442, H 1432, M 821, M 820, R 1228

[310] eğer bundan bir garaz ve murâdınız var ise adâb-ı münâzara kâidesi üzre sizinle mukaleme idelim, T 3228, T 442, H 1432, M 821, M 820, R 1228

[311] ben adâb-ı münazara bilmem ne dimekdir bilmem, T 3228, T 442, H 1432, M 820, M 821, R 1228

[312] beni şevketlü azimetlü kudretlü Pâdişâhımız eazallahu ensâre hazretleri Şâh Cimcâh cenâblarına göndermişlerdir, T 3228, M 821; şevketlü azimetlü muhâbbetlü, T 442, H 1432; varub bizzat Şâh Cimcâh hazretleri ile söyleşürüm, M 820

[313] lütuf idin kerem idin murâdları ol değildir, T 3228, T 442, H 1432, M 821, M 820, R 1228

[314] ara yerde âfâki musâhebat ve şi'r sohbetleri olub, T 3228, T 442, H 1432, M 821, M 820, R 1228

[315] suâllerine cevap virdik, T 3228, T 442, H 1432, M 821, M 820

[316] konağa geldiğimde, T 3228, T 442, H 1432, M 821, M 820, R 1228

[317] irtesi gün tezkire-i tahrir ve azim-i niyaz ile Mihmândârı ve Kapûcılar Kethüdâsını gönderüp, T 3228, T 442, H 1432, M 821, M 820, R 1228

getürdiler[318] birâderi nimce kıyâm idüp yanına alup ve biraz hedâya arz idüp[319] **(4a)** ilçi efendiyi dünki gün rencide itdik bize[320] hatırmanda oldılar lütuf eylesünler ben iki aylık vezirim lisan-ı devleti bilmem bizi barışdır[321] taksirâtımızı afv etsünler deyü bize dahi yirmi otuz tabak şeker meyve göndermişler[322] ve beş altı günden sonra vardığımızın on beşinci günü idi Şâh tarafından bize yevmiye masarıfımız içün[323] beşyüz tumân akçe göndermişler ki bizim hesabımıza altı bin üçyüz otuz üç guruş ider[324] otuz kızılbaş ile Kapûcılar Kethüdâsı getürüp teslim itdi kahve ve şerbet ve bühûr ikramından sonra elli tuğrâlı altun ve bir çukâ bir kumâş kendüye virdik yüz tuğrâlı altun etbâ'na virildi[325] irtesi ehad günü nâme-i hümâyunu getürmek içün Şâh bizi da'vet idüp[326] biz dahi var kuvvete bâzuya getürüp namus devlet-i âliyyeye layık ta'zim ve ikrâm-ı vech üzre[327] taht-ı revânı tezyin ve nâme-i hümâyunu vaz' idüb[328] on iki arab-ı akkâm[329] libâs-ı mahsusâlarıyla ve sekiz çukadâr-ı mülebbes[330] taht-ı revânın etrafını dâire-i mâdâr-ı ihâta idüb önünce yedekler akabde bendeniz ve etba'mız[331] tertib ile Şâh'ın oturdığı çârbâğın hanesine[332] varup üçüncü kapudan içerü girdiğimizde Şâh

---

[318] birâderim kulların bizden istizân ile da'vet idüp biz dahi izn virüp, T 3228, T 442, H 1432, M 821, M 820, R 1228

[319] nimce kıyâm ile birâderi yanına alub biraz hedâye arz idüp, T 3228, T 442, H 1432, M 821, M 820,

[320]bizden, M 821; bize, H 1432, M 820, T 3228, T 442, R 1228

[321] lisân-ı devleti bir hoş bilmem kerem ile bizi barışdır, T 3228, T 442, H 1432, M 821, M 820, R 1228

[322] taksirâtımı afv etsünler deyü vâfer-i i'tizâr idüp bize dahi yirmi otuz tabak şeker ve birkaç table meyve göndermiş, T 3228, T 442, H 1432, M 821, M 820 , R 1228

[323] vardığımız günün on beşincisidir Şâh tarafından bize masraf-ı behâsı olmak üzre, M 820, R 1228; yevmiyye masraf-ı behâsı, H 1432, T 3228, M 821, T 442

[324] bizim hesap üzre onaltı kise üçyüz otuz üç guruşdur, T 442, T 3228, M 821, H 1432; otuz üç guruş olur, M 820, R 1228

[325] elli adet tuğrâlı altunıyla bir çukâ ve bir kumâş kendüye yüz adet altun dahi etbâ'na virüp gönderdim, T 442, T 3228, M 821, H 1432, M 820, R 1228

[326] onaltıncı ehad günü Nâme-i Hümâyunu getürmek üzre Şâh bizi meclisine davet idüp, T 422, M 820, R 1228, H 1432, götürmek üzre, T 3228; göndermek üzre, M 821

[327] ikrâm vech-i müstehsen olmak üzre, T 442, T 3228, M 821, H 1432, M 820

[328] Nâme-i Hümâyunu derununa vuzıa idüp, T 442, T 3228, M 821, H 1432, M 820

[329] on iki kadar arab-ı akâm, T 442, T 3228, H 1432, M 820, R 1228; on iki aded arabı azam, M 821

[330] sekiz kadar çukadâr-ı mülebbes, M 820, T 442, T 3228, M 821, H 1432, R 1228

[331] akabinde biz ve etbâ'mız, M 820, T 442, T 3228, M 821, H 1432, R 1228

[332] tertib ile yürüyerek tâ Şâhı'n oturduğı çârbâğın hânesine dek, T 442, T 3228, M 821, H 1432; bağçe sarayın hânesine, M 820

karşuda oturur imiş[333] beyn û yesârende üç bin kadar sürh-ser[334] mükemmel silâhlar ile kıyâm üzre ve on kadar vezirleri ve beğlerbeyi ve otuz kadar ricâl-i devlet ve erbab-ı menâsıb ve defterdârân ve küttâb kuûd üzre olup[335] biz bunların ortasından harâman-ı reftâr ile başımızda kafes-i destâr[336] ve arkamızda samuru erkan-ı kürki ve elde nâme-i hümâyun[337] aheste aheste yürüyerek tâ Şâh'ın oturdığı sofanın önüne varılub benim ile Şâh'ın ma-beyni heman bir zirâ' **(4b)** kadar kaldıkda sağ elime nâme-i hümâyunu alup bâlâ tutup ve sol elim ile adâb meclis-i mülükâne üzre temennâ iderek esselam-ü aleyküm euzubillahimeneş-şeytanirracim bismillahirrahmanirrahim hezâ kitabünâ yantıku aleyküm bil-hakk âlâ fermân fermân-ı memâlik-i Osmâni Sultan-ül berreyn ve Hakan-ül Bahreyn Sâni-i İskender Zü-l-karneyn Hadim-ül-Haremeyn-us-şerifeyn es-sultan ibn-i e-s-sultan ibn-i e-s-sultan şevketlü kudretlü, azimetlü es-sultan Gazi Ahmed Han[338] ibn-i es-sultan Gazi Mehmed Han ibn-i es-Sultan İbrahim han eazzalahu ensârehu hazretlerinin nâme-i hümâyun şevket- makrûnlarıdır ki[339] Şâh Cimcâh hûrşid-i külah huzur-u saâdetlerine çok çok selâm ihdâ idüp hatırlarin suál iderler[340] deyü ezân payesiyle bülend-âvaz ile söyledim ben bu kelam-i fikarat uzre eda iderken[341] itimâd-üd devle[342] sağ tarafımda benimle beraber turur idi iki defa nâme-i hümâyunu teveccüh eyledi ben asla iltifat itmedim bir def'a dahi Şâh kendileri bin-nefs almağa meyl eyledi[343] amma bu kulları takririmi tamam itmedikçe kat'â bir tarafa bakmadım

---

[333] üçüncü kapuda inüp ve Nâme-i Hümâyunu başımız beraberi elimizde tutup kapudan içerü girdiğimizde meğer Şâh karşuda otururmış, M 820, R 1228,T 442, T 3228, M 821, H 1432

[334] üç bin kadar sürh-serân, M 820, T 3228, M 821, H 1432; üç serân, T 442

[335] on kadar Vüzerâ ve Beğlerbeğleri ve otuz kadar Ricâl-i Devleti ve Erbab-ı Menâsıbı kuûd üzre olup, M 820, R 1228; üç bin kadar Vüzerâ Beğlerbeğleri ve otuz kadar sürh-serân mükemmel silahlarıyla kıyâm üzre ve on kadar Ricâli Erbâb-ı menâsıbı kuûd üzre olup, M 821; ve Ricâl-i Devleti ve Erbâb-ı Devleti ve Erbâb-ı Menâsıbı, T 442, T 3228, H 1432

[336] başda kafesi destâr, T 442, T 3228, H 1432, M 820, M 821, R 1228

[337] elimde Nâme-i Hümâyun, T 442, T 3228, H 1432, M 820, M 821, R 1228

[338] Şevketlü muhabbetlü azimetlü kudretlü e-s-sultân Ahmed Han Gazi, T 3228, M 820, M821,R 1228; şevketlü muhabbetlü azimmetlü, H 1432, T 442

[339] eazzallah-ı ensâre hazretlerinin Nâme-i Hümâyunu meymenet-i makrun şevket- meshunlarıdır, H 1432, T 442; şevket-meşhunlarıdır, M 821, M 820, T 3228, R 1228

[340] Hatır-ı şeriflerini suâl iderler, T 3228, M 820, M821, R 1228, H 1432; Hatır-ı şeriflerini iderler, T 442

[341] ezân perdesinde bülend-avazıyla söyledim ben bu kelemâtı fıkarât üzre eda eyleriken, M 821, T 3228, T 442, H 1432; ezân perdesinde bülend- avâz ilesöyledim, M 820, R 1228

[342] Vezir- a'zamı, M 820, R 1228

[343] meyl idüb, H 1432, T 442, T 3228, M 820, M 821

sözümü tamam etdikde[344] Şâh'ın üçüncü def'a meylinde nâme-i hümâyun iki defa takbil ve başım üzeri koyub Şâh'a sundukda dizi üzre kalkup nâme-i hümâyunu iki eli ile elimden alup ve öpüp başına kodı elinde[345] tutup andan Kızlar Ağâsına işaret idüp[346] ol dahi Şâh'ın elinden alup ve öpüp başı üzre koyup elinde tutdı Şâh bana otur deyü emir eyledi[347] bendeniz teeddüb idüb oturmadım tekrar emir eyledi yine oturmayınca Kâpûcular Kethüdâsı kolumdan tutup zor ile kuud itdirdi. İbtidâ ki suâli "şevketlü hünkâr hazretleri ne âlemdedir dimâğları çâğmı dır ya'ni mizâcları eyümidür ve hala İstanbul'da mıdır didiklerinde[348] **(5a)** "bendahi beli Şâh'ım elhamdülillah-i teale vücud-u şerifleri sıhhat ve âfiyet üzeredir[349] mukarrer saltanatlarında istirâhat üzredirler" deyü cevap virdim vezir-i a'zamına Farisi lisân üzre benim adımı sordı[350] bendeniz "Şâh'ım ism-i merrâ ezmen persi" ya'ni "adımı Şâh'ım bana sor[351] Dürri'yim Elçi-i Şâh-ı Rum'um herçe fermân Şâh bud mümem didim ya'ni ben Dürri'yim Pâdişâh-ı Rum hazretlerinin elçisiyim her ne ki anlar bana fermân itmişdir anı icrâ işim gerekdir didiğim gibi hey ilçi efendi sen hoş geldin[352] sefâ getürdün yollarda çok zahmet çekdin mi deyü Farisiçe sorı bir kâç cevablar virdim[353] sonra götürün yerinde otursun deyü fermân eyledi Kâpûcılar Kethüdâsı buyurun deyü beni kaldurub Şâh'ın mukâbelesinde oturan Vüzerâ'nın yanına götürüp ikinci vezirin alt yanında yer gösterdiler[354] ve önüme birkaç tabak şeker bile koyup biz dahi şeker yemeğe başladık[355] ammâ Şâh'ın nazarı dâima benden yana olup[356] vezîri ile biraz beni söyleşdiler ammâ ne didiler işitmedim[357] ancak vaz'larından

---

[344] sözümü bitürdükden, H 1432, T 442, T 3228, M 820, M 821, R 1228

[345] Nâme-i Hümâyunu elimden alup ve öpüp elinde tutup H 1432, T 442, T 3228, M 821; Nâme-i Hümâyunu elimden alup ve öpüp başı üzerine koyup elinde tutdı M 820, R 1228

[346] Ba'dehu Kızlar Ağâsına işaret idüp, H 1432, T 442, T 3228, M 821

[347] Şâh bana oturun deyü emir eyledi, H 1432, M821, R 1228, M 820, T 3228, Şâh bana otur deyü emir eyledi, T442

[348] hala İstanbul sarayında mı otururlar didiklerinde, H 1432, T 442, T 3228, M 821, M 820, R 1228

[349] mizâcları gayet a'lâ, H 1432, T 442, T 3228, M 821, M 820, R 1228

[350] vezîr-i a'zamına Farsça benim ismimi suâl eyledi , R 1228, M 820; Farsça benim ismim sordı, H 1432, T 442, T 3228, M 821

[351] ben dahi Şâh'ım ism-i merrâ ezmen pers ya'ni adımı bana sor, H 1432,T 442,T 3228

[352] Dürri'yim İlçi-i Şan-ı Rum'um her çe fermân bud mümem didiğim gibi hây ilçi efendi sen hoş geldin, M 820, R 1228

[353] Farsça birkaç suâller eyledi bendahi iktizâsına göre Farsça cevablar virdim, H 1432,T 442, T 3228, M 821, M 820, R 1228

[354] yer gösterüp, H 1432,T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

[355]şekerler koyup biz dahi şeker yemeğe başlayup, H 1432,T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1288

[356] ve Şâh'ın dâime teveccüh ve nazarı benden yana olup, H 1432,T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

mahzuziyyet ve enbesât terâş eyledim ve tekrar Şâh beni karşusuna talep eyledi[358] Kâpûcılar Kethüdâsı koltuğuma girüp kaldırup Şâh huzuruna götürdi ayak üzerinde bize İstanbul'dan çıkalı ne kadar müddetdir ve Bağdâd'da kaç ayda geldin ne mikdâr meks eyledin[359] ve şevketlü hünkâr hazretleri seninle Bağdâd Vâlisine nevâziş nâmeler gönderdi mi Hasan Paşa hûb adamdır ben anın hem-civârlığından mahzûzum[360] Meşhedine varan züvvârrımıza çok riâyet ider ber-vecihle yahşi kişidir[361] deyü vâfirşinâsen eyledi. Bendahi münasebetle vech-i ma'kul üzre cevap virdim[362] **(5b)** tekrar beni karşusunda yerime gönderdi[363] ve Şâh kendü önünde ki şekerden ikrâman bize vâfer şeker gönderdi[364] iki defa altun ibrik ile çay-ı şırbihi geldi ve kahve geldi ba'dehu[365] nakâra faslına başladılar taâm döşendi tekrar bize mahsus kahve geldi[366] andan sonra kalkup oturduğum yerden veda' idüp hanemize geldik bir haftadan sonra bizi vezîr-i a'zam da'vet eyledi[367] biz dahi devletlü sahib-i devlet efendimiz hazretlerinin mektubların maan alup gitdik[368] i'timâd-üd-devle beni gördüği gibi yerinden kıyam idüp istikbâl eyledi[369] bize kendü yanında yer gösterdi mektub –u şerifi ta'zim ve ikrâm ile öpüp yedine virdik[370] ol dahi alup öpdi[371] başı ucuna kodı ve bize çay şerbeti ve şeker getürdiler kâh Türki kâh Farisi sohbete başlayup[372] eş'ârlar okunarak ve kâh İstanbul ve

---

[357] ammâ ne didiklerini işitmedim, H 1432,T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

[358] tekrar yine beni karşusuna taleb eyledi, H 1432,T 442,T 3228, M 821,M 820, R 1228

[359] Bağdâd'dan çıkalı çok zaman oldı mı, H 1432,T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

[360] ben anın hem-civârlığından razıve hoşnudum, H 1432, T 442,T 3228, M 821,M 820, R 1228

[361] anda Meşhede varan bizim züvvârlarımıza çok riâyet ider her vechle yahşi adamadır, M 820, R 1228

[362] bendahi bil-cümle münâsebatı ile vech-i ma'kul üzre cevablar virüp, H 1432, T 442,T 3228, M 821; bendahi bil-cümle münâsebatı ile vech-i ma'kul üzre M 820, R 1228

[363] karşuda yerime götürdiler, H 1432,T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

[364] Şâh kendü önündeki mahsûs şekeden ikrâmen bize birâz şeker dahi gönderdi, H 1432,T 442,T 3228, M 821, şekerden ikrâmâ biraz şeker dahi gönderdi, M 820, R 1228

[365] çay ve kahve getürdiler içdim sonra sade nakâra faslına başlanup, H 1432, T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

[366] taâm simâtı döşendi taamdan sonra tekrar bize kahve gelüb içilüp, M820,H1432,T442,T3228, M 820 , R 1228

[367] vezîr-i a'zamı tekrar bizi da'vet idüp, H 1432,T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

[368] sadr-ı âli kullarının mektub-u merğubların maam alup yine adâb-ı külli ve nizâm-ı Osmâni üzre varup meclislerine duhûlumde, H 1432,T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

[369] yerinden kıyâm ve odanın nısfına dek istikbâl idüp, H 1432,T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

[370] bize kendü yanında yer gösterüp mektub-u şerifi ta'zim ve tekrim ile öpüp yedeyn virüp, H 1432,T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

[371] öpüp, H 1432,T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

[372] kâh Türki sohbete başlanup, T 442

sair memâlik-i mahrusenin âb-u havâsı letâfet-i nezâfeti sual ve iktizâsına göre cevablar virildi[373] ve ol meclisde vâfir-i işâr okundı erbab-ı maârif-i ce'miyet olmağla[374] keremiyyet üzre sohbet olundı[375] elhamdulillah cümlesi tahsin eylediler[376] Rum-u behcet-i rüsûmde bu mertebe Fârsidân[377] var imiş deyü sitâyişler itmişler ba'dehu musiki faslına başlandı[378] ve taâm gelüp yenüp şerbetler içildi[379] kalkdıkda bize bir donanmış altun rihtelü at piş-keş idüp ammâ rikâbı Timur[380] idi rihti pirinçden idi ammâ üzerinde tahminâ onbeş miskâl mikdârı altun kablayup besâtı[381] dahi ana göre idi binüp konağa[382] geldikde elli kadar kızılbaş ile Mir-âhûr ve Rikâbdâr ve Celâd-dâr namında bile geldiler[383] yine bunlara kırk adet sikke-i hasene ve birkaç zera' sandâl virüp def' eyledik[384]**(6a)** birkaç gün meks üzre iken[385] meğer Şâh biz vardığımızda Isfahan'a menzil ile adam irsâl idüp bizim[386] ile hem sohbet olmak içün erbâb-ı maârifden[387] Muhammed Zeki ve Ağâ Nur Ekber[388] ve Mesrur ve Merkâs[389] ve Ali Naki ve Muhammed Naki namında altı nefer kimesne ve birkaç havânende ve sâzende getürdüp yanımıza ta'yin eylediler ekser evkat anlar ile eğlenüb[390] mukaddem gönderdikleri akçe yevmiye hesabı üzre tamam oldukda tekrar Şâh tarafından[391] dört yüz tumân akçe ki altı bin

---

[373] cevablar virerek, H 1432,T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

[374] ol meclisde vâfir şuarâ ve erbâb-ı maârifden kimesneler var idi, H 1432,T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

[375] keremiyyet üzre kati vâfir şi'r sohbeti olundı, H 1432,T 442,T 3228, M 821, M 820

[376] tahsin-i beliğ idüp, H 1432,T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

[377] adamlar dahi, M 820, R 1228

[378] ğıyabımda sitâyiş itmişler sonra havânendeler m ûsiki faslına başlayup, H 1432,T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

[379] ba'dehu taâm gelüp yenüp ve kahve ve şerbetler içilüp, H 1432,T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

[380] KaraTimur, H 1432,T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

[381] ve rihtin altuni ondört dirhem sâir besâtı, M 820, R 1228

[382] konağıma, H 1432,T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

[383] koşılup H 1432,T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

[384] gönderüp, H 1432,T 442,T 3228, M 821; yüz adet sikke-i Hüsna bahşiş virildi, M 820, R 1228

[385] kendü âlemimizde meks üzre iken, H 1432,T 442,T 3228, M 821

[386] biz vardığımız esnâda Isfâhan'a menzil le adam irsal ve bizim ile, H 1432,T 442,T 3228, M 821

[387] erbâb-ı maârifinden, H 1432,T 442,T 3228, M 821

[388] Akâ Nur Eksir, H 1432,T 442,T 3228, M 821

[389] murtâz, H 1432,T 442,T 3228, M 821

[390] anlar ile sohbet idüp eğlenürdük, M 821, H 1432, T 442, anlar ile sohbet ve işret idüp eğlenürdük, T 3228

[391] yirmi gün mikdârı geçdikden sonra Şâh tarafından, M 820, R 1228

altı yüz altmış guruş ider[392] masraf-ı bahâ[393] gelüp birkaç günden sonra Şâh yine bizi meclisine da'vet eyledi vardığımızda[394] bize nâme-i hümâyunun mazmûnunı ve mucibince etraf memleketlerine tahrir eyledikleri fermânlarını takrirden sonra mukaddemâ oturduğumuz makamda oturup şeker şerbetleri içildi andan[395] bizi karşusuna getürüp ne işlersen eyümisen[396] konağından mahzûzmısen didikde beli Şâh'ım her vechle mahzûzım elhamdulillah-i tealâ zevkimiz vardır didim hünkâr hazretleri şimdi mukarer saltanatlarında mı[397] yohsa sayd ve şikâr ederler mi " hayır Şâh'ım itmezler şikâr-gâh dahi itmezler mi didiklerinde "şikâr-gâh iderler" didim[398] güldiler valide-i mâcidleri ve birâder-i mecidleri sayd-i şikâre mâiller idi bunlar niçün itmezler hususa sayd ve şikâr mülük-ü izâmın şanındandır" gerek idi ki ideler bu kulları cevap virdik[399] Şâh'ım bizim şevketlü Padişâhımız Şehzâdeliğinde tahsil-i maârife gayet sa'y idüp tevârih-i mülük-ü islâmın[400] âsârına hayli tetebbu'ları var idi bir gün tevârih mutâlaa iderken bir mahalle gelmişki Nüşirevân buzer-i cumhura suâl ider ki[401] sayd ve şikârda ne ma'kule şikâr saydi leziz ve faidelüdür[402] haskim âkil cevap virmiş ki[403] pâdişâhım reaya ve ahâlinin **(6b)** kulubuni sayd itmek cümle saydlardan leziz ve latifdir ve ahiretde intifâi ziyadedir[404] dimiş Pâdişâhımız buna vâkıf oldukda[405] kendü kendüne ahd ve yemin itmiş ki [406] eğer hak tealâ bana taht-ı osmâniye cülûs itmek mukadder iderse [407] kat'an sayd ve şikâre gitmeyüp ta'mir kılup[408] ıbâd ve terfiye-i

---

[392] dört yüz tumân ki on üç kise yüz altmış ğuruş ider, H 1432,T 442,T 3228, M 821, dört yüz tumân akçeki on üç kise yüz altmış altı ğuruşdur, M 820, R 1228

[393] masraf-ı bahâ'sı, H 1432,T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

[394] da'vet idüp vardığımda, H 1432,T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

[395] şeker yenüp şerbetler içildikden sonra yine, H 1432,T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

[396] eyümisen hoşmusun, H 1432,T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

[397] hünkâr hazretleri şimdi makarr saltanatlarında eğlenürler mi, H 1432,T 442,T 3228, M 821, M 820

[398] şikâr şikâre iderler didim, H 1432,T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

[399] cevap virdim ki, H 1432, T 442,T 3228, M 821,M 820

[400] tevârihe ve mülük-ü eslâmın, H 1432, T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

[401] bu mahalle gelmiş ki Nevşirvân hakime suâl eylemiş ki, H 1432, T 442,T 3228, M 821, M 820

[402] Sayd ve şikâr ma'kulesinde kanki sayd leziz ve fâidelüdür, H 1432, T 442,T 3228, M 821, M 820

[403] yüz rücümher demiş ki, H 1432, T 442,T 3228, M 821, M 820 , R 1228

[404] cümle saydlardan lezizidir, H 1432, T 442,T 3228, M 821, M 820

[405] bu keyfiyete vâkıf oldukdan sonra, H 1432, T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

[406] kendü kendüye ahd yemin etmiş ki , H 1432, T 442,T 3228, M 821,

[407] Taht-ı âliye baht-ı Osmâniyede cülûs itmek bama müyesser ider ise, H1432, T 442,T 3228, M 821, M 820 , R 1228

[408] kat'â sayd ve şikâr havâsında olmayub reâya ve ahâlinin ta'mir kılup, H1432, T 442,T 3228, M 821, M 820

ahvâl-i bilâd takayyud ideyim deyü[409] cenab-ı bâri ile ahd eylemiş[410] şimdi ol ahde vefa idüp dâima niyet-i sadıkaları celb kılup ve reâyadır aslâ sayd ve şikâra rağbetleri yokdur[411] didiğimde gayet pesend idüp tahsin eylediler[412] ya evkâtların ne ile güzârân iderler ve eğlenceleri nedir deyü suâl eyledi cevap virdimki[413] Şâh'ım "hafta da iki divân iderler vüzerâ ve ulema ve ricâl-i devlet cümle kubbe-i âliyeye umumen cem' olup mesâlih nâsi görürler[414] ve iki gün dahi hala müceddeden bina ve ihyâ buyurdukları kütübhâneye varup[415] ve Şeyh-ül-islâm ve sadreyn[416] ve sair ulema efendiler ce'm olup tefsir-i şerife ve ehâdis-i nebevi' müzâkare olunup kendüleri kafes ardınndan istima' idüp mütelezziz olurlar[417] didim ya iki günlerin ne ile geçürürler didi[418] bende hay "Şâh'ım cum'a günleri müminler bayramıdır abdest alup kuşluk vakti câmi'i şerife teşrif ider işrâk ve duha kılup[419] salave-i cum'ayı cemaat ile edaden sonra iki saat mikdârı vâiz efendinin nush[420] ve pendini istimâ' idüp[421] makarr-ı saâdetlerine gelürler "ya kusur iki günlerin[422] ne ile eğlenürler"didikde bende "Şâh'ım cum'a irtesi vezîr-i a'zamı da'vet iderler umur-u devlete müteallik[423] ne kadar mesâlih ve hall ve akd-ı memleket var ise huzur-u hümâyuna arz ve müzâkere[424] ve ikitizâsına göre hayek virirler çehâr-şenbe güni alessabâh eda salât ve duâ ve evrâd ve ezkârdan sonra[425] rikâb-ı hümâyunda olan tir-endâzlar ve **(7a)** ve tüfenk-endâzler gelürler vakt-i zuhra dek

---

[409] terfiye-i ahvâlleri ile mukayyed olâyım deyü derununda, H1432, T 442,T 3228, M 821, M 820

[410] ahd itmiş, H1432, T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

[411] Reâya ve ahâlidir ol cihetden sayd ve şikâra çandân meyl ve rağbetleri yokdur, R 1228, M 820; kat'â meyl, H 1432, T 442,T 3228,

[412] istihsan idüp, H1432, T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

[413] bendahi, H1432, T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

[414] haftada iki gün Kubbe-i Âli Divânı vardır umumen vüzerâ ve ulemâve ricâl-i devlet varup mesâlih-i nâsi görürler, H1432, T 442,T 3228, M 821; erbâb-ı mesâlih, M 820 , R 1228

[415] kütübhâneyi teşrif, H1432, T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

[416] sadreyn-i muhteremin, H1432, T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

[417] mütelezziz ve müstefid olurlar, H1432, T 442,T 3228, M 821, M 820 , R 1228

[418] ya kusur günleri ne ile geçürürler deyü sorunca, H1432, T 442,T 3228, M 821, M 820

[419] kuşluk vakti câmi'a varub eşrâk ve zahâyı kılub, H 1432, T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

[420] nasihat, M 821

[421] istimâ'dan sonra, H 1432, T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

[422] ya kusur iki gün, H 1432, T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

[423] vezîr a'zamı da'vet idüp umura müteallik, H 1432, T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

[424] müzâkere olunup, H 1432, T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

[425] salât ve evrâdden sonra, H 1432, T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

onları seyr ider[426] ve kendüler dahi tir ve tüfenk endâzlık iderler ve nişân ururlar[427] ve urânlara en'âm ihsânlar iderler[428] ba'de-z-zuhr silahşörler gelürler meydanda cirit ve tir ve nizedârlık iderler anı seyr iderler ve eğlenürler[429]" didiğimde gâyet istihsân eylediler ve vezîrine beni medh idüp[430] döndi bana didi ki "elçi efendi senin gibi elçi bu diyara kim gelübdir ne benim günümde ne babam gününde hiç gelmeyübdür seni hünkâr hazretleri intihâb idüp bana gönderübdür[431]" didi hayır Şâh'ım ben ednâyım devlet-i âliye'de söz sahibi erbâb-ı maârifden vücud-u kâmiller vardur ki ben anların huzurunda kuuda hud-u kudretim yokdur didim[432] hey hey efendi öyle dimeyin bilürüm vâllahi vâllahi hünkâr hazretleri[433] seni intihâb idüp gönderübdür mutemea olsunlar bildimki tahkiki çok çok severler ki seni bana gönderdiler[434] ğâyeb sizden memnun oldum[435] ben ebnâ-yı Rumda senin gibi Fârsidân görmedim[436] hoş geldin sefa getürdün deyü nevâzişler eyldiler tekrar makamıma varub oturdım şeker şerbetleri geldi sonra taâm gelüp döşendi[437] sade nakâreye başladılar âhir oldukda binup konağıma geldim[438] birkaç günden sonra hulûl idüp[439] ânlar nev-rûza gayet

---

[426] tüfenk-endâzler cem' olup vakt-izahire dek anları seyr, H 1432, T 442,T 3228, M 821, M 820

[427] kendüleri dahi bir mikdâr tir-endâzlık ve tüfenk-bâzlık idüp, H1432, T 442,T 3228, M 821, M 820

[428] nişânı urânlara bahşişler ihsân iderler, H 1432, T 442,T 3228, M 821; bahşiş, M 820 , R 1228

[429] silahşörler meydâna çıkup cirid-bâzlık ve nize-endâzlık idüb anı seyr iderler, H 1432, T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

[430] gâyet ile istihsân ve beni vezir-i a'zama medh idüp, H1432, T 442,T 3228, M 821; mu'temed-üd-devlesine, M 820, R 1228

[431] intihâb idüb gönderübdür, H1432, T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

[432] ben ânların ellerini öpüb huzurlarında kuud itmeğe kâdir değilim didiğimde, H1432,T 442,T 3228, elini öpüb, M 821, M 820 , R 1228

[433] vâllahi hünkar hazretleri, H1432, vâllahi vâllahi hünkar hazretleri, T 442,T 3228, M 821, M 820

[434] tahkik itdim ki hünkar hazretleri beni çok sevdiklerinden seni bana göndermişler, H1432, T 442,T 3228, R 1228, M 820; seni bana gönderdiler, M 821

[435] sizin geldiğinizden ğâyet mahzûz oldum

[436] ben ebna-yi Rumda böyle Fârsidân görmedim işitmedim, H 1432, T 442,T 3228, M 821; binâ-yı Rumda, M 820

[437] nevâzişler eyleyüp tekrar beni makâma götürüp şeker şerbetlerden sonra taâm döşenüp H 1432, T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

[438] sade nakâye başlanup âhir oldukdan sonra binüp konağımıza geldik, H 1432, T 442, T 3228, R 1228, M 820, konağıma keldik, M 821

[439]nev-rûz-i sultâni hulûl idüp, M 820, R 1228, T 442, M 821, T 3228, H 1432

[440] anlar nev-rûza ğâyet i'tibâr ve aydâ-i kebir deyü tesmiye idüp, H1432, T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

i'tibâr iderler ve id-i ekber deyü tesmiye iderler[440] id-i ramazân ve id-i eshadan ziyade hâşâ mükerrem tutarlar[441] kangi ayda vâki' olur ise anın nihayetine dek bir şey el urmayub[442] tâze cedid libâslar[443] ile kendülerin donadub gerek a'lâ ve ednâ zikür ve inâs ve nisvân ve sabiyyân-ı sürür ve şâd- mân olub zevk iderler[444] ibtidâ tahvil-i şems **(7b)** burc-i cümle ve duhulunde bil-cümle vüzerâ ve ümerâ â'yân-ı devlet[445] Şâh'ın meclisine cem' olurlar önüne beşyüz bin altun mikdarı altun korlar[446] Şâh anı eliyle karışdırur ve bir kabza alup ibtidâ i'timad-üd-devleye virür[447] sonra cümle hazâr-ı meclise bahş iderler[448] Şâh'ın eli dokunmuşdur deyü halk birbirine teberrük ve ihdâ ider[449] ol gice kulunuzı da'vet eylediler i'tizâr idüp vaki' eyledim[450] irtesi tekrar adam gönderüp da'vet eylediler vardık bize azim-i i'zâz ve ikrâm idüp ba'dehu[451] "hünkâr hazretleri ne âlemdedir heman İstanbul'da mı eğlenürler yohsa beşer onar konak ba'zı şehirlerde geşt-ü güzâr sebz-i sülük[452] iderler mi" deyü suâl eyledi "geşt-ü güzâr buyurduğunuz ne ma'nâyadır[453]" didim buyurdular ki "ba'zı diyarın âb u havası bazının mesire-gâhları eyü olur ol cihet ile varmaz mı[454]" didi bende dahi "Şâh'ım varmazlar" didim "niçün" didi " bizim İstanbul'umuz[455] cenâb-ı bârinin tecellisine

---

[441] hâşâ mükerrem ve eşraf olmak üzre i'tibâr iderler imiş, M 820, T 442, M 821, T 3228, H 1432; R 1228

[442] kanki ayda vâki' olursa ol-âyın nihayetine dek bir işe el urmayup, M 820, T 442, M 821, T 3228,

[443]cedid libâslar, M 820, T 442, M 821, T 3228, H 1432, R 1228

[444] kendülerini donadub gice gündüz zevk şevk ile â'lâ ve ednâ zikür ve inâs ve nisvân ve sabiyyân-ı sürûr şâd-mâni iderler, H 1432, M 820, T 442, M 821, T 3228, R 1228

[445] Tahvil-i şems sâatinde bil-cümle vüzerâ ve ayânı devleti, H 1432, M 820, R 1228, M 821, T 3228; bil-cümle ayân-ı devleti, T 442

[446] Şâh'ın meclisine da'vet ve hazır ve Şâh'ın önüne beşyüz bin mikdarı meskûk altun korlar, M 820, T 442, M 821, T 3228, H 1432, R 1228

[447] Şâh dahi eliyle ol altunı karışdırup bir kabza alup ibtidâ i'timâd-üd-devle vezir-i a'zamına virüp, T 442, M 821, T 3228, H 1432; vezire virüp, M 820, R 1228

[448] tevzi' idüp, T 442, M 821, T 3228, H 1432, tevzi', M 820, R 1228

[449] birbirlerine zu'm-u bâttallarınca teberrük deyü ihdâ iderler, M 820, T 442, M 821, T 3228, H 1432

[450] bu kulunuzı tahvil gicesi da'vet itdiler i'tizâr idüp gitmedim, M 820, T 442, M 821, T 3228, H 1432

[451] irtesi gün adam gelüp tekrar da'vet eylediler vardığımızda gördüm ki yine ikrâm ve hoş geldin didikden sonra yine, M 820, T 442, M 821, T 3228, H 1432, R 1228

[452] seyr-i sülük, T 442, M 821, T 3228, H 1432

[453] bendahi Şâh'ım geşt-ü güzâr buyurduğunuz ne ma'nayadır, T 442, M 821, T 3228, H 1432; bendahi geşt-ü güzâr buyurduğunuz ne ma'nayadır, M 820, R 1228

[454] ba'zı diyarın âbı ba'zının havası ba'zının mesiresi eyü olur ol-cihet ile varmazlar mı, M 820, T 442, M 821, T 3228, H 1432, R 1228

[455] anın içün varmazlar ki bizim İstanbul, M 820, T 442, M 821, T 3228, H 1432,R 1228

mazhâr olmuş zübde-i pây-ı taht mülük-ü âlemdir âlem-i cennetten mâada dünyada âb u hava ve letâfet sizrâ ve cevvibâr ve dest ve küh-sar ve mesire-gâh[456] hususa mecmu'-ül-bahreyn ve iki cânibinde sahilhâ-i zibâlar ki[457] bâğ-i iremdir belki Firdevs yerine[458] numunedir ol-makâm ferah-fezâları[459] güne güne zevk ve safâ ve ab u havası[460] mahsûd-u âlemdir anları bırâgub[461] âhir diyâra gitmek ta'zib-i hayvan bilâ-fâidedir[462] didim " ya İstanbul güzel şehirmidir" deyü sordı bendahi bildiğim mertebe haber virdim çeyrek saat mikdarı İstanbulun Enderun Birunundan ve cevânib-i etrafından[463] ve mesâcid minabârelâ ve medâris ibret-nümâlarından **(8a)** hususâ ki[464] saray-ı cedid-i âmire sultanın tâk revâk ve kasr-ı hümâyun ve bâğçe-i hâssa ve sırça-i sarayda olan tekellifât ve ezcâr-ı eşcâr ve günâ gün ve servistân hıyâbât[465] Sarayburnu mevki'nde olan keyfât ve hâlât[466] ve esrâf gereği gibi takrirden sonra netice-i[467] Şâhân-ı Hind ve Özbek gıbta eylerse değil bi-câ bu cihânda bu sevâd-ı a'zameye[468] kim mâlik olmuşdur mülük-ü içere kime mahsusdur bu hutbe-i vâlâ bunun vasfıda cümle mecmu'[469] hâlâti müberrâdır yâb u rumun hâl ve hacet rûy-i zibâvera deyü hatm-i kelâm eyledim gayretinden bizim Isfahan dahi hûbdur ve mergubdur didi[470] bendahi bendahi setânbul[471] didim Isfahan şenidem şenidim ki bu demânend[472] didim andan sonra biraz tefekkür idüb yine

---

[456] cennetten mâada âlem-i dünyaya ihsân olunan âb u hava ve letafet ve nezâfet ve size-zâr ve cevvibâr deşt ve küh-sâr ver mesire-gâh, M 820, T 442, M 821, T 3228, H 1432, R 1228

[457] sahilhâne-i zibâlar ki , M 820, T 442, M 821, T 3228, H 1432, R 1228

[458] bir kıt'a belki Firdevs yerinden, M 820, T 442, M 821, T 3228, H 1432, R 1228

[459] ferah-efzâların, M 820, T 442, M 821, T 3228, H 1432, R 1228

[460] ve letâfet âb u havası M 820, T 442, M 821, T 3228, H 1432, R 1228

[461] gıbta-i beni adem iken anları bırâgub, M 820, T 442, M 821, T 3228, H 1432, R 1228

[462] bilâ-fâide değilmidir, M 820, T 442, M 821, T 3228, H 1432, R 1228

[463] bendahi bildiğim mertebesi çeyrek saat kadar İstanbul'un Enderun ve Birun ve etraf-ı cevânibinde olan, M 820, T 442, M 821, T 3228, H 1432, R 1228

[464] mesâcid ve menâbir-i bâlâ ve medâris vâlâ ve âyine-i ibret nümâlar hususân, T 3228, H 1432; mesâcid ve menâbir ve medâris ve ayine-i ibret nümâlar hususân, M 821, T 442; yalılar ve saraylar ve mesire-gâhlar ve sâir acâyibât ve garâyibâtını gereği gibi tafsil ve beyan eylediğimde, M 820, R 1228

[465] Servistân ve çemen-istân, M, 821

[466] keyfiyyât ve hâlât, T 442, M 821, T 3228, H 1432

[467] Hândân Pâdişâh-ı Âl-i Osmân, T 442, M 821, T 3228, H 1432

[468] sevâd-ı a'zam, T 442, M 821, T 3228, H 1432

[469] bu hatt-ı mirâ bunun evsâfdan mecmu', T 442, T 3228, H 1432; bu hatt-ı vân mecmu', M 821

[470] gayretinden bizim Isfahan dahi gayet hub ve mergubdur didikde, M 820, T 442, M 821, T 3228, H 1432, R 1228

[471] İstanbul, T 442, M 821, H 1432

[472] Demâneddiden, M 820, T 442, M 821, R 1228, T 3228, H 1432

hünkâr hazretlerini Sultan Ahmed'i ben çok severim[473] şol mertebe ki muhabbetleri kalbimden çıkmaz ekser evkât derün haliyle müşâhede iderim acaba anlar dahi bizi severler mi ve muhabbetleri bizim kadar varmı[474] sen nice bilüyorsun didi vallahi Şâh'ım elbette kalbden kalbe yol vardır[475] bi-çeşm[476] zâhir eğer temaşâ niyet niyete est kesi şâherâ-i delhârâ didim ya'ni zâhir göziyle bakmak mümkün değil ise gönüller şâherâhani kimse[477] bağlamağa kâdir değildir vallahi kalb göziyle[478] birbirinizi müşâhede buyurursuz didim çünki cenâb-ı saâdetiniz bu mertebe anları seversiz anlar dahi sizi severler[479] eğer sevmiyeler idi beni size göndermezler idi ve nâme-i hümâyunda dostluk arz idüp bu kadar zamandır[480] mektubunuz gelmedi ahvalinizden haber alamadık deyü yazmazlar idi lakin şâherâhı mahalli ile irâd eylediğimden gayet mahzuz olup ne güzel ebhâm eyledi deyü vezîrine söylediler[481] bundan sonra havânendeler ve sâzendeler gelüp[482] **(8b)** taâm döşenüp yenüp vedâ' idüp hânemize geldik[483] bir iki günden sonra i'timad-üd-devle haber göndermişler ki bir ilçi hazır idüp kendüleri ile maan refik olmak[484] üzre irsâl ideriz nâme-i hümâyunun cevabını ana viririz[485] ve kendüsi tehiyya giderler zira bizim mukaddemâ Rüstem han ile irsâl olunan nâmemizin cevap[486] Mehmed Paşa merhum ile geldi[487] ilçimiz Rüstem han tehi geldi[488] ve kanun dahi

---

[473] hünkar hazretlerini ben çok severim, M 820, T 442, M 821, T 3228, H 1432, R 1228

[474] varmıdır, M 820, T 442, M 821, T 3228, H 1432, R 1228

[475] elbette kalbden kalbe yol vardır, T 442

[476] beyt bi-çeşm, M 820, R 1228

[477] kimesne, M 820, T 442, M 821, R 1228, T 3228, H 1432

[478] elbette kalb göziyle, M 820, T 442, M 821, T 3228, H 1432, R 1228

[479] bu mertebe seversiz anlar dahi sizi severler, M 820, T 442, M 821, T 3228, H 1432, R 1228

[480] bu kadar zamandan berü, T 442, M 821, T 3228, H 1432

[481] vezîrine söyledi, M 820, T 442, M 821, T 3228, H 1432, R 1228

[482] sonra bizi makamımıza götürüp yine adetleri üzre sâzende havânende gelüp, M 820, T 442, M 821, T 3228, H 1432, R 1228

[483] taâm döşenüp yendikden sonra vedâ' idüp geldim, M 820, , R 1228, M 821, T 3228, H 1432; taâm döşenüp yendikden sonra, T 442

[484] i'timâd-üd-devle haber göndermiş ki bir ilçi techiz idüp kendüleri ile refik olmak, M 820, T 442, M 821, T 3228, H 1432, R 1228

[485] nâme-i hümâyunun cevabını ana yazar viririz, M 820, R 12228, T 442, M 821, T 3228, H 1432

[486] mukaddemâ gönderdiğimiz Rüsten han ile olan nâmemizin cevabını siz, M 820, M 821, T 3228, H 1432, R 1228; gönderdiğimiz ilçimiz, T 442

[487] gönderüp, M 820, T 442, M 821, T 3228, H 1432

[488] Rüstem han dahi tehi gelmişdi, M 820, Rüstem han tehi gelmişdi, T 442, M 821, T 3228, H 1432

ma'lumdur ki nâme iki olmaz[489] bir olur demişler bende didimki bu kanun vaz' iden kimlerdir Pâdişâhlar değilmidir[490] beli öyledir dahi[491] ya öyle olduğu halde gerek bizim gerek sizin ve sâir mülükün Şehzâdeleri taht-ı cülûsden mukaddem[492] te'hil itmek yahud civârı tutmak kanunmıdır[493] didim yok deyü cevap virdiler ya Şâh'ınız[494] birâder ve birâderzâde ve amucazâdelerine cariye virüp tezvic itdirdiler[495] didim Şâh'ımızın merhameti galib olduğundan anları esir giyüp virdi deyü cevap itdi imdi[496] bu takdirce kanunuz bozuldı didim bundan azim kıl ü kâl olup[497] âkibet gayri cevap bulamayup bırâğub gittiler tekrar vezîri bu husus içün bizi da'vet idüp ve varıldıkda vâfir kelâmdan sonra ilzâmı kabul itdi[498] ammâ zâhirâ eğerçe kanun değildir lakin cenâbınız sair ilçilere kıyâs olunmazsız ve Şâh'ımızın size gayet muhabbeti vardır[499] cenâbınıza[500] nâme-i hümâyun cevabı olmak üzere size icmâl üzre bir nâme virilür[501] ve sizden[502] sonra tafsil üzre ilçimiz ile cevâb-nâme yazılur ve irsâl olunur deyü cevap virdiler konağımıza geldik[503] birkaç günden sonra Şâh tarafından birkaç hil'at[504] gelüp bizi nâme almağa davet eylediler biz dahi hil'ati giyüp vardık[505] sâir **(9a)** vakitlerden

---

[489] ve kanun-ı kadim dahi nâme iki olmaz, T 442, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[490] ve didimki bu kanunı vaz' iden Pâdişâhlar değilmidir, T 442, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[491] anlar didiler belli öyledir, T 442, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[492] gerek bizim devletimizde gerek sizin ve sâir mülükün devletlerinde Şehzâdeler tahta cülûs itmezden mukaddem olunup, T 442, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[493] cariye tutmak kanunmıdır, T 442, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[494] ya sizin Şâh'ınız, T 442, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[495] birâder birâderzâde amucazâde avlâdlarına ne içün birer cariye tezvic itdirdi, T 442, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[496] Şâh'ımızın merhameti galibdir anları esir giyüp merhamet idüp virdi imdi, T 442, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[497] bu takdirce kanun bozulmadımı didiğimde bir hayli kıl ü kâl olup, T 442, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[498] i'timâd-üd-devle bizi bu husus içün da'vet vardığımızda vâfir kıl ü kâl ve musâhebetden sonra ma'nân ilzâmı kabul idüp, T 442, H 1432; ma'ni ilzâmı, M 820; musâhebetden sonra ilzâmı, T 3228, ma'nân eczâmı, M 821

[499] muhabbet itmişdir, T 442, M 821, T 3228, H 1432, M 820

[500] hatırınız içün, M 821, T 3228, R 1228 H 1432, M 820; hatırınız, T 442

[501] bir nâme , T 442, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[502] T 442 no'lu yazma burada sona ermiştir.

[503] sizden sonra göndereceğimiz ilçiler ile tafsil yazarız deyü cevap eylediler kalkup yine konağımıza geldik, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[504] Hil'at-i fâhire, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[505] hil'atlerin giyüp vardığımızda, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

tekellüfli[506] bir meclis-i âli tertib eylemişler bizi yine sofamıza kuud itdirdiler ol mahalde[507] kendü hanlarından birkaç hana mansıb tevcih idüp hil'at giydirdiler ve şark ile şımâl arasına vâkı' Dağıstan halkından kimi Müslüman ve kimi kefere doksan dört kabile beğlerinin her kabilesinden[508] beher sene birer nefer ilçi olmak üzre hedâyâler arz eylediler ki[509] rikâb-ı şâhiye iki adet selâseyn ve iki aded kuzi derileri gelüp buluşup maaş ta'yin eyledikleri sâliyâneler[510] alup giderler imiş hikmeti hüdâ ol mahalle müsâdif oldı[511] bu doksan dört nefer kimesne kendüleri u'cube ve libâsları garibe ve peşkeşleri meshureler[512] ve vaz' ve hareketleri ğarâyib gelüp Şâh'ın huzurunda alnı ile kefereli tâifesi secde ider[513] gibi hâşâ Şâh'a secde idüp hediyelerin virüp gitdiler ve bir iki Özbek ilçisi[514] ve Moskov ilçisi[515] var idi anlar dahi ol meclisde Şâh'a buluşdiler lakin Şâh'a karib değil ancak[516] ırâkdan zemin-bûs idüp kâğıdların virüp[517] yolladılar sonra taâm gelüp yendi Şâh beni huzurına da'vet idüp itdiği "bu gördüğün tâife[518] bizim reâyamızdır bunlar gayet fakir-i hâl olup ecdâd atamızdan Şâh Abbas bunlardan[519] her kabileye senevî birer mikdar maaş ta'yin idüp[520] anlar her sene rikâbımıza gelüp serfürû idüp sâliyâne ta'yin olunan her ne ise virüp[521] taleb ideriz" didi bunları sıhhati üzre[522] haber aldım ki bunlar Tatar makulesi bir tâife imiş Şâh Abbas devrine gelince Tatar

---

[506] sâir meclislerden tekellüflü, T 3228, H 1432, M 820, R 1228; Sâir meclislerde tekellüflü, M 821

[507] makamımıza kuud itdirüp ol meclisde, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[508] Dâğıstân ahâlisi Müslüman ve kefere doksan dört kabile olmağla, M 821, T 3228, H 1432, M 820

[509] beher sene her bir kabileden birer nefer ilçi olmak üzre, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[510] maaş ta'yin olunan sâliyânelerin, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[511] hükümet-i ol meclise müsâdif olup, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[512] bu doksan dört nefer ki kendüleri u'cube ve libâsları bü-l-aceb ve peşkeşleri meshure, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[513] Puta secde ider, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[514] Bir iki Özbek ilçileri, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[515] Moskov ilçileri, M 820, R 1228

[516] ol meclise gelüp lakin Şâh'a karib olamayup, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[517] kâğıdların ellerine virüp, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[518] taâm gelüp yendikden sonra Şâh beni huzuruna davet ve hitâb itdi bu gördüklerin, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[519] bizim reâyamız makulesidir gayet fâkir-i el-hâl olmalarıyla ecdâdımızdan Şâh Abbas bunlara merhameten, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[520] ta'yin eylemiş, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[521] her birinin sâliyâneleri ne ise virüp, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[522] ammâ bu kulunuz sıhhati üzre sonra, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

gibi memlekitini daima çapüb akın iderler imiş[523] kurrâ ve kasabât her ne **(9b)** olur ise yağma ve gâret ve esir idüp götürürler imiş[524] Şâh Abbas cülus itdikde bunlar ile dostluk idüp[525] ber takrib ile köle alup her kabileye[526] birer mikdar maaş ta'yin idüp ve her sene Divân-ı Şâha gelüp hil'at giyüp[527] sâliyâne alalar ve min ba'd memleket ve reâyaya taaddi itmemek üzre[528] kavl-ü ahd ve karâr idüb ahidnâmeler yazmışlar[529] meğer bunlar ol-taife imiş ki Dâğıstâniler imiş[530] andan sonra Şâh bizim ile sulh ve salâha muteallik ahval sordı [531]her birinin müddeti ne mikdardır çokmıdır azmıdır cümlenin sulh-nâmesi haylimidir didi " bende[532] "Şâh'ım bunların müddet-i sulhleri mutarraz değildir kimi yirmi sene kimi otuz senedir bunlar[533] cümlesi sulha itdi rica eylediler lakin Devlet-i Âliyye müsâade buyurmayup anların ziyade ricaları ile bu mertebeye güçile rıza virdiler[534] ancak şol şartıyla ki eğer sulha muğayyer bir küstâhâne vaz' ider iderler[535] ise yine cezaları tertip oluna bu ahidnâme-i hümâyunumuzda tasrih olunmuşdır[536] ve her sene tüccar ve ilçi ve hedâyeleri rikâb-ı hümâyuna va'd olunan her ne ise bilâ-vâsıta[537] Divân-ı Âliyede Hazine-i Âmireye teslim olunmak üzere kavl-ü karar olunmuşdur[538] bizim A'ceme karib serhadler ahvalleri[539] suâl eyleyüp bir mikdar Kürdistân

---

[523] Şâh Abbas devrine gelinceye dek Tatar gibi daima bunların memleketine çâpub akın idüp, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[524] kenarlarda olan kurrâ ve kasabâların yağma vâfer ve esir götürüler imiş mâl, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[525] dostluk yüzünden, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[526] her bir aşirete, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[527] Divân-ı Şâhide hil'atlerin giyüp, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[528] sâliyânelerin alup gayri ber-vechle memleket ve reâyalarına teaddi itmemek üzre, M 821, T 3228, H 1432, M 820 , R 1228

[529] kavl ü karar ve ahid-nâme yazmışlar, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[530] meğer bunlar ol tâife imiş ki bu meclise müsâdif olup gitdiler, M 821, T 3228, H 1432, bu meclise müsâdif oldılar, M 820 , R 1228

[531] Şâh bizim sulh ve salâh ahvalini sordı, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[532] cümlenin sulh-nâmesi böylemi yazıldı didiklerinde bendahi, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[533] kimi yirmi beş kimi otuz kimi otuz beş senedir anların, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[534] anların ziyade hevâheş ve ricalarıyla güç ile bu mertebeye rıza virildi, M821,T3228, H1432, M 820

[535] küstâhâne bir vazi' ve hareketleri zuhur iderse, M 821, T 3228, H 1432, M 820

[536] te'dib ve cezaları tertip olunmak üzre ahid-nâme-i hümâyunumuzda tasrih ve testir olunmuşdur, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[537] Rikâb-ı Hümâyunlarına gelüp va'd olunan ne ise kendü yedleriyle bilâ-vâsıta, M 821, T 3228, H 1432; Rikâb-ı Hümâyuna, M 820, R 1228

[538] kavl ü karar virilmişdir, M 821, T 3228, H 1432, M 820

[539] serhad ahvallerin, M 821, T 3228, H 1432, M 820

Beğlerinden teşekki suretin zımnen ezhâr idüp[540] lakin lisana getürmedi ancak şöyle his itdim ki veziri sağ yanımdan turexcludeurdı işaret eyledi[541] ve lâkin bu kulları heman cesürân cevaba tasaddi idüp Şâh'ım zaman-ı saâdet kararlarında[542] serhadde olan Kürdistân Beğleri bil-cümle reyfe-i itâat ve inkıyâdde olup câdde-i istikâmetden serimü inhirâf itmeğe kâdir değildir[543] **(10a)** eğer cüzzi ve külli tahallüf ider ise serhad-ı neşin olan vüzerâ ve Beğlerbeğiler anların cezasın tertip iderler[544] ve Rikâb-ı hümâyun arz idüp yerine oğlu ya karındaşın nasb iderler cenâb-ı saadetinizin esnâ-yi cülûsunda[545] Şehruz ahalisi zuhur ve memaliklerinde teaddi ve tecâvüz iden Baba Süleymân Beğ küstâhlığı nâme-i şâhi ve ilçiniz[546] ile merhum Sultan Mustafa Han-ı Gazi hazretleri cenâb-ı saadetinizin hatır-ı şerifleri içün[547] mezburun evlâdların cümle kahr ve kam' idüp sancaklarını ahire tevcih eyledi ve gasp olan mahalleri size ret eyledi[548] ve mahsus ilçi gönderüp hatır-ı şerifiniz suâl eyledi ma'lumunuz değilmidir didikde[549] "beli efendi sahih söylersin[550]" deyü teslim oldı tekrar itdim "Şâh'ım benim dahi serhadlere müteallik sözüm vardır[551] dir iken veziri kolumu sıkup bana işaret eyledi bendahi[552] sözi çevirüp Pâdişâhlara layık olan kendü serhadlerin iç illeri gibi hıfz itmekdir didim[553] andan sonra nâmeyi elime sundı bendahi ikrâm ile aldım[554]

---

[540] eş'âr idüp, R 1228, M 820, haşmenâk ezhâr idüp, M 821

[541] ketm idüp söylemedi, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[542] Şâh'ım bizim şevketlü azimetlü Pâdişâhımız eazzallah-ı ensâre hazretlerinin zaman-ı saâdet aktarânlarında, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[543] inhirâfe kâdir değildir, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[544] Beğlerbeğimiz anların cezalarını tertip, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[545] ez-cümle mukaddemâ cenâb-ı saâdet-ı meâbın esnây-ı cülûsünde, M 821, T 3228, H 1432, M 820

[546] memleketinize teaddi ve tecâvüz üzre olan Baba Süleyman ki anın küstâhlığını meş'ur bir iki defa nâme-i nâhi ve ilçileriniz geldikde, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[547] merhum ve mağfurle Gazi Sultan Mustafa Han aliye-r-rahmete ve'l gufrân hazretleri cenâb-ı saâdet-i meâbların hâtır-ı şeriflerini sıyâneten, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[548] sancaklarını ahire ihsan ve gasp olunan mahalleri girü size ret, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[549] Nâme-i hümâyun ile hâtır-ı eşrafınuzı tatayyub eyledikleri ma'lum-u saâdetiniz değilmidir didiğimde, M 821, T 3228, H 1432; hâtır-ı şerifinizi, M 820, R 1228

[550] belli sahih söylersin öyledir, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[551] tekrar bendahi Şâh'ım benim dahi serhadde müteallik cevablarım vardır, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[552] vezir-ia'zam kolumı sıkup lütuf ile söyleme deyü işaret eylediğinde M 821, T 3228, H 1432, M 820

[553] kendi serhadlerini iç ilden ziyade hıfz ve mabeynde münakid olan sulh ve salâh dostluğu mürâât itmekdir didim, M 821, T3228, H 1432; kendü serhadlerini memâlik-i mahrusesinden ziyade, M 820, R 1228

[554] andan sonra nâme-i elime sunup bendahi ikrâm ile aldıkdan sonra M 821, T 3228, H 1432, M 820

“hünkâr hazretlerine çok çok selamlar idü dualar buyurasız arz-ı muhabbetler götüresiz[555] diğeri emaneti[556] olsun şöyle dirsin ki hakk teâlâ anlara ve bize çok yıllar ömürler virsün ve daima beynimizde[557] böyle ilçiler gelüp tarafından ebvâb-ı mürâselât-ı küşâde olsun ben anları severim ve duacısıyım[558] anlar abâan-ı ceddin gazi hünkârlardır daima evkâtların gaza ile geçürüp anların duası bize farz-ı ayndır böyle niyâz-mendim ki anlar dahi bizi mübarek zamirlerinden[559] mehcûr itmeyüp dua-yı hayrdan ferâmüş buyurmayalar[560] zira anlar Gazi Hüdâvendigar olmak ile dualar[561] dergâh-ı hakda makbuldur” deyü hatm-ı kelâm eyledi[562] biz dahi adâb (**10b**) üzre vedâ’ idüp gitdi konağımıza geldik [563] irtesi gün harc-i râh olmak üzre …….. akçe gönderdiler ……. akçe ider[564] biz dahi devlet-i âliyenin şanına layık getüren adamlarına çukâ ve kumaş ve bir mikdar sikke-i hasene-i şehriyâri virüp gönderdik[565] andan sonra yol tedâriki şuruuna mübâşeret eyledik[566] tekrar vezîri[567] bizi da’vet eyledi vardıkda azim-i a’zâz [568]ve ikrâmdan eyledi ve musâhebata şürû’ olundı vezîre itdiği Şâh Cimcâh hazretleri meclisinde serhad ahval söyleme deyü niçün didiniz didim[569] cevap itdi ki belki tab’ Şâh keder virecek bir madde olada bizi muâtib ideler[570] şimdi buyurun bakalım didi bendahi işiddim ibtidâ ……sulh-nâmesinde[571] musarrah iken Mir Veys zuhurunda[572] niçün

---

[555] dualar buyurub arz-ı muhabbetler idersin, M 821, T 3228, H 1432, M 820 , R 1228

[556] tekri emâneti , M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[557] mâbeynimizde, M 821, T 3228, H 1432

[558] ebvâb-ı mürâselat-ı küşâde olsun ben anların duacısıyım, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[559] zamir-i enverlerinden, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[560] hayr ile yâd buyuralar, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[561] anların Gazi Hüdâvendigâr oldukları hasebiyle duaları her vechle, M 821, T 3228, H 1432, M 820

[562] hatm-ı kelâm idüp, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[563] biz dahi adâb üzre vedâ’ gelüp gitdik konâğımıza geldiğimizin, M 821, T 3228, H 1432, M 820

[564] irtesi güni bize harc-i râh olmak üzre yedi yüz tuman akçe ki yirmi üç kise ider gönderniş, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[565] biz dahi getüren adamalarına Devlet-i Âliyenin şân-ı vâlâsına lâyık çukâ ve kumaşlar sikke-i hümâyun ile meskuk bir mikdar sikke-i hüsna virüp, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[566] gayri yol tedarikimize şürû’ eyledikde, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[567] vezîr-i a’zamı, M 821, T 3228, H 1432

[568] vâfer-i a’zâz, , M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[569] Şâh Cimcâh meclisinde, serhad hususunı söyleme didiniz ne içün idi, M 821,T 3228, H1432, M 820

[570] cevap itdi ki korkdum ki Şâhın tabiatına keder virecek bir madde olupda sonra Şâh bizi muâtib eyliye anın içün mani’ eyledim, M 821, T 3228, H 1432, M 820 , R 1228

[571] mâkü kal’asını söyledim esnây-ı sulhde hedm olunup tarafından âbâd olmamak üzre Gazi Sultân Murâd Han aliye-l- rahmete ve-l-gufrân hazretlerinin sulh-nâmesinde, H 1432, Amâkü kal’asını, M 821, M 820, T 3228, R 1228

ma'mur idüb içine adam kodunuz[573] kezâlik[574] Bağdâd sınurunda Baclân havâlisinde bir iki mahal harabe[575] var iken sizin falan filan aşiretiniz anda varup bâğ ve bâğçeler[576] ile ma'mur idüp tevattun itdiler bir defa mani' olunmuş iken[577] tekrar yine gelüp mahal-i mezbûri şin ve abâdân idüp hala sâkinlerdir[578] ma'lumunuz değilmidir ve bundan mâada işbu senede Van eyâletinde vâki' Hakkari hâkimine iki ma'mur karyeler kendü aktâr ve fermânınız[579] ile taraf-ı şâhiden maaş olmak üzre ve yetmiş tuman akçe gönderdiğiniz halâkmıdır[580] bizim ile dostluk iddiâ idersiz bu makûle hareket münâsibmidir[581] Devlet-i Âliye tarafından muvâhez iderler ise ne cevap idersiz didim[582] alemellahu hicâbından baş aşağı salup kızılbaş iken başının herareti çehresine urdı ve i'tizâr idüp didi ki "Şâhın başı içün bundan haberim yokdur didi **(11a)** ve der-akab münşi-i memâliki yanına çağırup biraz kulaklaşdı ve hemân sadd-i defterleri getürüp[583] fermânları terkin ve giru döndürmelerin fermân eyledi[584] erbâb-ı maârif gelüp şiir sohbetine şüru' olundı[585] ve bizim yanımıza mukaddemâ ta'yin eyledikleri maârifden dört nefer kimesne anda hazır idi[586] havânende ve sâzende musikiye ağâz idüp bir hayli keremili meclis oldı ol esnada bir şair dahi vezîr-i

---

572 musarrah ve mestur iken Mir Üveysin zuhuri esnalarında, , M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

573 ma'mur- ı âdâb idüp içine asker kodınız, M 821, T 3228, H 1432, M 820 , R 1228

574 kezlik, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

575 harabezâr, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

576 orada bâğ ve bâğçe diküp, M 821, T 3228, H 1432; anda bâğ ve bâğçe diküp, M 820 , R 1228

577 hâneler binâve tütün itdiklerinde bir def'a mani' olunmuş iken müteniyye olmayup, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

578 mahal-i merkumeleri şen ve âbâdân idüp hala sâkina idindikleri, M 821, T 3228, H 1432, M 820

579 iki adet ma'mur karyeleri memleketinizden ıktâ ve fermânınız , M 821, T 3228, H 1432, M 820

580 mûmâ-ileyh taraf-ı şâhiden maâş ve yetmiş tuman akçe dahi gönderdiğiniz halakmıdır, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

581 çünki bizim ile dostluk iddiâ idersiz bu makule hareketleriniz dostluğa münâsibmidir, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

582 Devlet-i Âliye tarafından mün'akis olup müvâheze iderler ise buna cevâbınız didiğimde, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

583 münşi-i memâliki yanına çağırup biraz kulaklaşup heman ol sâat defterleri getürüp, M 821, T 3228, H 1432; Münşi-i memâliki yanına çağırup biraz kulaklaşup ba'dehu, M 820, R 1228

584 fermânların beri terkin ve giru döndürmeler içün adamlarına ta'yin eylemek üzre tenbiye eylediler ba'dehu, M 821, T 3228, H 1432, ta'yin olunmağiçün, M 820 , R 1228

585 erbâb-ı maârifleri ile şi'r sohbetine şüru' olunup, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

586 erbâb-ı maârifden dört nefer kimesneler dahi ol meclise gelüp, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

a'zama bir kaside virdi bir mikdar atiyye virdiler[587] taâm ve kahve ve şerbetler gelüp konağımıza gitdik[588] birkaç günden sonra Şâh'ın emiriyle Devlet-i Âliyeye gidecek[589] ilçi bizi da'vet eyledi Şâh takımı ile ikrâm ve ziyafet eyledi biz anda vezîr-i a'zam bize bir tezkire yazub[590] Kâpucılar Kethüdâsıyla göndermiş kerem itsünler bize uğrasunlar azecık görüşelim sonra hânelerine teşrif buyursunlar deyü niyâz eylemişler[591] biz dahi da'vete icabet idüp[592] vardık meğer Şâh'ın sarayının ard kapusı[593] imiş ve Şâh gizlü yerde oturup biz vezir ile ne mukâleme [594] idersek işidir imiş vezir bizi istikbâl idüp[595] yanına aldı ve lakin bir kendüsi ve bir bendeniz kaldım halvet eyledi musâhabet açdı[596] memleket ahvaline dair mukâlemeye başladı selefi olan vezîr-i a'zamdan şikayet yüzin gösterdi mesela anların adam-ı ihmâlleri[597] sebebiyle Devlet-i İrân zemin-i kahtâl ve müşevveş olmağa yüz tutti[598] hatta kadimden reâyamız olan Mir Veys aşiretleri devlete el özendi ve bir taraftan Lezgi çengâneleri câ-be-câ taraf-ı devlete edebsizlik idüp[599] ba'zı mertebe memleketimizi tahrip ve teaddi **(11b)** sadedinde olup murâdları buna Şâh Cimcâh hazretleri tarafından bunlara adam ve hil'at gönderilüp[600] siz bizim kadimi bendelerimizsiz yine cürmünüz afv eyledim rikâbımıza gelüp rûyimâl eyliyesiz murâdınız[601] ne ise musâade olunur deyeler Şâhımız ise ısrar idüp ben

---

[587] ol esnada bir şair dahi vezîr-i a'zama bir kaside sunup bir mikdar atiye virilüp, M 821, T 3228, H 1432; atiye virüp, M 820 , R 1228

[588] taâm döşenüp şerbet ve kahveden sonra konağımıza gelüp, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[589] gelecek, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[590] bir tezkire ile, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[591] konaklarına varsunlar deyü niyâz itmişler, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[592] da'vete icâbet şartındandır diyerek, T 3228, H 1432, şartındandır deyüp, M 820,R 1228; şartındandır didik, M 821

[593] ard kapusı, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[594] söyleşdiğimizi, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[595] vezîr yine bizi ikrâm ile istikbâl, M 821, T 3228, H 1432, Veziri bizi , M 820, R 1228

[596] bir kendüsi bir dahi bendeniz âher kimesneyi içerü komayup, halvet idüp şeker getürüp musâhabete başlandıkda, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[597] adem-i ihtimâmları, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[598] Devlet-i İrân muhattal ve müşevveş olmağa yüz tutup, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[599] Mir Üveys aşiretleri ve berü tarafda Güzgi tâifesi çengâneleri câ-be-câ edebsizliğe başlayup, M 821, T 3228, H 1432, Lezki tâifesi, M 820, R 1228

[600] Şâh Cimcâh tarafından bunlara hil'at gönderilüp, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[601] me'mûlunuz, M 821, T 3228, H 1432, M 820 , R 1228

anlara adam göndermem[602] deyü ta'vik ider kendüleri gelüp cerâyim-i güzeştelerin isti'fâr itsünler der[603] Şâh'ımız merhameti[604] galib olup bir külliyetlü asker tertip idüp cezaların virmeğe dahi rıza virmezler[605] mübadâ ki içlerinde bi-günâhlar dahi ara yerde helâk olup[606] ahrette muânib oluruz deyü bu takrib ile bir mikdâr memleketimiz perişandır ba'dehu[607] hala gice ve gündüz havâb rahatı terk idüp ıslâh ve nizâmına say'i[608] itmedeyim eğer ikrâmınızda taksirât olundı[609] ise afv ile muamele buyurasız cenâbınızın[610] kaderin bilmez değiliz …… Pâdişâhları hususa bu hünkâr hazretleri celâlet ve kaderi ve fehm-i kemâl ve fazıl ve ferâseti ve cemi-i fününda mehâreti ve âlat-ı harb isti'mâlinda[611] reayâperverliğinde ve bizim Şâh Cimcâh hazretlerine olan muhabbeti ve harameyn-i şerifeyn varan züvvârımız himâyetleri[612] bil-cümle ma'lumunuzdur Hind ve Özbek'den ziyade bizi severler[613] hele elhamdülillah-i tealâ kefere ile dahi sulh ve salâh olub rahat oldınız acaba sefer yok şimdi hünkâr hazretleri ne ile eğlenürler zira[614] Pâdişâhlara elbette boş durmak olmaz bir şey ile mukayyed olmak iktizây-ı şâhândır didi[615] bendahi cevap eyledim ki "Hanım ben İstanbul'da iken ol esnada

---

[602] musâade olunur deyü hatırlarını ele alalar Şâh ise inadında ısrar itmişdir ben anlara hil'at ve adam göndermem, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[603] ta'vik ve tehir itmededir ki kendüleri gelüp rikâblarına yüz sürüp cerâyim-i güzeştelerin isti'fâ ideler, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[604] merhameti, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[605] cezaların virdirmeğe rızaları yokdur, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[606] mübâdâ ki makâtele olunup içlerinde olan bi-günâhlar dahi ara yerde helâk olalar, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[607] bu takrib ile memleketimize perişanlık târi olup, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[608] Sa'i ve ihtimâm, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[609] taksirâtımız vâkı' olduysa, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[610] Bizler sizin, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[611] Âl-i Osmân Pâdişâhlar hususa iş bu hünkâr hazretlerinin celâlet kaderi ve fazl ve kemâli ve fehm ve ferâset ve akl ve gıyâseti ve şân-ı vâlâları ve cemi' fününda ve âlât-ı harb isti'mâlinde olan mehareti ve rây ve tedbiri, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[612] Reâyaperverliği ve bizim Şâh Cimcâh hazretlerine olan muhabbetleri hususa Haremeyn- i Şerifeyn tarafına varan haccâc ve züvvârımıza olan himâyet ve sıyâanetleri, M 821, T 3228, H 1432, M 820

[613] Hind'den ve Özbek'den ziyade biz anları sever ve duaların ideriz, M 821, T 3228, H 1432, M 820

[614] Hünkâr hazertleri ne ile eğlenürler niyetleri nedir, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[615] elbette Pâdişâhlar boş durmaz bir şey ile mukayyed olmak muktezây-ı şânlarındandır deyu söyledikde, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

etraf eknâfa fermanlar tahrir ve ta'yin ve mübâşirler irsâl iderler idi ki[616] Rum-ili ve Bosna ve More **(12a)** eyâletleri ve Anadolu ve Kürd-istan ve Arab-istan ve Şam ve Haleb ve Mısır Kahire varınca ve Haremeyn-i şerifeyn ve Cedd Bahr-i Siyâhın cevânib-i erbaası ve Kırım tarafları[617] ve Tatar Hanın makarri olan memâlik[618] ve Bahr-i Sefidde olan Cezâyirler ki Girid adası ve Sakız ve Kıbrıs ve İstanköy ve Rodos[619] cezireleri ki yedi yüzden ziyade[620] cezireler ve Sebte boğazında varınca Tunus ve Trablus ve Cezâyir ve Devârhan ve bunun emsali ne mikdar deryâda ve karada bilâd-ı şehir ve kasabalar var ise anlarda olan cevâmi'[621] ve mesâcid ve medrese ve imâret ve han ve hân-gâh ve dar-ül hadis ve tekkeyeler bil-cümle ecdâd-ı atamları hayrâtları anların keşf ve defter idüp[622] ta'mir ve termim ve mürtezikaları ve zâyif ve ulûfelerini eda ve sâir kılâ' ve husûn[623] ve cebehâneler ve mühimmâtların ve top ve humbara sâir âlât tecdid ve ta'mir ve tekmil olunup nizâmları virilmek üzre cevânib erbaaya fermânlar irsal olunur idi[624] bendeniz[625] ol esnada bu tarafa me'mur oldum hala bir seneden ziyade oldı galiba şimdiye dek haberler gelmişdir[626] didim ammâ han benim ile söyleşür iken taharri iderek dâima kulağı pencerede idi[627] hatta merhum Sultan İbrahim'in velâdet-i bâ-saâdetleri müjde haberi[628] Bağdâd vâlîsi vezîr-i mükerrem Hasan Paşa hazretlerine geldiği

---

[616] bendahi cevabında didimki hanım İstanbul'dan bu tarafa azimet eylediğim esnalarda etraf ve eknâfa fermân-ı âliler tahrir ve mübâşirler ta'yin olunur idi bu mezmunda, , M 821, T 3228, H 1432, fermânlar tahrir , M 820, R 1228

[617] ve berü tarafda Bahr-i Siyâhın cevânib-i erbaası ve Kırım yakası, M 821, T 3228, H 1432, M 820

[618] Memleketler, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[619] Bahr-i Sefidde olan cezireler ki Sakız ve Girid ve Kıbrıs ve Rodos ve İstanköy hâsılı, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[620] mütecâviz, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[621] Bilâd-ı kasabât varsa eğer cevâmi', M 821, T 3228, H 1432, M 820, R1228

[622] mesâcid ve medâris hânkâh ve dar-ül hadis ve tekkeye-gâh ve eğer han ve hamam ve imâret hâne ki bil-cümle ecdâd- azimi enârâllah bir hanım hazretlerinin hayrâtlarıdır anların, M 821, T 3228, H 1432, mesâcid ve medâris hânkâh ve dar-ül hadis ve tekkeye-gâh ve eğer han ve hamam ve imâret hâne ki, M 820, R 1228

[623] erbâb ve zâyifin ulufeleri ve kılâ' ve yakâ' ve bıkâ', M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[624] cebehâne ve top ve tüfenk ve sâir âlât ve edevâtın tecdid ve tekmil nizâmları virilmek üzre cevânib-i erbaaya irsâl olunur idi, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[625] bendahi, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[626] haberleri gelmek gerekdir, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[627] cevap virüp ve kulağı kafesli pencerede idi, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[628] hatta merhum mağfurle Şehzâde Sultan İbrahimin velâdet-i bi-saâdetleri müjdesi, M 821, T 3228, H 1432, M 820 , R 1228

gibi anlar dahi menzil ile bize bir Divân Çâvuşu ve bir Çukadâr gönderüp Şehzâde[629] civân-baht efendimizin[630] ve velâdet-i hümâyûnlarına bir tarih-i mergub inşa acele ile tarafımıza irsâl idesiz ki devlet-i âliyeye giderelim[631] deyü bize müekked-i mektup tahrir idüp irsâl itdüği haberi[632] Şâh'ın sem'ine **(12b)** ilkâ olunmuş vezîr-i a'zamı ol meclisde Şehzâde hazretlerinin[633] tarihin isteyüp bu takrib ile şevketlü hünkârımızın ve merhum Sultan Mustafa han efendimizin ve sâir şehzâde-gân aduların suâl eyledi[634] ve huzur ve rahatları varmıdır deyü suâl eyledi bendahi aduların ale-l-infirâd bilmem[635] ammâ yirmiden ziyade olmak[636] vardır ve sâkin oldukları mekan ol-kadar müferreh ve dil-güşâdır ki cennet-i asâdır ve kat'â taşra çıkmak istemeyüp[637] ekser tahsil-i maârife taliplerdir meşk ve ders havâceleri[638] ve kütüb-i nefise ve envâ'-i âlât-ı harb yanlarında mevcut ve birbirinin hâtırları neye meyl ider ise kat'â mâni' yok[639] diledikleri ma'rifeti[640] tahsil iderler hak tealâ hazretleri bunlara bir isti'dâd[641] virmiş ki sâir talebenin bir haftada tahsil idemedikleri maârifi[642] bi-tevfik-i Allah-ı teâla bir günde tahsil idebilürler ez-cümle şimdi şevketlü azimetlü Pâdişâhımız Sultan Ahmed Han[643] hazretlerinin Sultan Süleyman namında bir şehzâde-i vâlâ nijâdları vardır ki[644] âdâb ve

---

629 elbette Şehzâde, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

630 civân-baht efendimiz hazretlerinin tarihini isteyüp biz dahi, M 820, R 1228

631 irsâl eyliye seninle devlet-i âliyeye göndereyim, M 821, T 3228, H 1432, seni ki M 820, R 1228

632 bir müekked-i mektup tahriri ve kemâl-i mertebe tekid eyledikleri birkaç gün mukaddem, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

633 vezîr-i a'zam bu meclis âhirinde Şehzâde-i civân-baht hazretlerinin, M 821, T 3228, H 1432, Şehzâde-i civân-baht efendimiz hazretlerinin, M 820, R 1228

634 merhum mağfurle Gazi Sultan Mustafa'nin evlâdı ve sâir Şehzâd-gân adedde ne mikdar olur ve oldukları mekan mergubmudur, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

635 suâl eylediklerinde bendahi adları, ale-l-infirâd ma'lumum değildir, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

636 olmak ihtimali, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

637 dil-güşâ kendülerinin zevk ve safâsı ol-rütbedir ki kat'â dışare çıkmağa heves itmezler, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

638 ekseri tahsil-i maârife talip ve okuyup yazmağa râgıb müteadded ders ve meşk havâceleri, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

639 her birinin hâtır-ı havâhi meyl-i tabiatı ne ise kat'â mani' mezâhim yok, M 821, T 3228, H 1432, meyl-i tabi'i neye ise, M 820, R 1228

640 ma'rifet-i fenni, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

641 isti'dâd-ı mâder-zâd ihsân itmişdir ki M 821, T 3228, H 1432, isti'dâd-ı mâder-zâd ihsân buyurmuşdur ki, M 820, R 1228

642 tahsil ideceklerini, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

643 şevketlü azimetlü hünkârımız Sultan Ahmed Han Gazi, , H 1432, Şevketlü azimetlü kudretlü hünkârımız Sultan Ahmed Han Gazi eazallah-ı ensâre, M 820, T 3228, M 821, R 1228

erkân ve fazl-ı irfânda muhayyer ukul sanâdid-i fuhûldur alem-ül Allah teâlâ güya vücud-u behcet nümûdları[645] envâ'-i cevâhir ma'rifetinde mürekkeb bir nur-i mücessemdir[646] tahmina şimdi on iki yaşındadırlar hatta cum'a günleri maân câmi'-i şeriflere vardıkda hususan[647] aydın-ı mükrimin alayları oldukda beyt şehâsetâre-i sıbhem[648] ve men setare-i sıbh hemişe piş-rev af-tâb-ı mibâşid masdukı yürüyüp bir[649] mazmunı işrâb ider ki Pâdişâhım ben seher yıldızıyım ki seher yıldızı dâima âf-tâbın önünce yürür hak budur ki Pâdişâhımız **(13a)** tal'at[650] rûz-efzûn ile af-tâb-ı âlemtab ve ferzend-i dülbend Şehzâde efendimiz Sultan Süleyman[651] seher yıldızı gibi berrâk ve pertev-endâzdır hak teâlâ ömür ve devletlerin kaim eyliye didim hizâr-ı mahalli azim-i besend eylediler andan sonra itdiği cenâbınıza virdiğimiz nâme-i murâd[652] olunan maddenin icmâlidir inşâllah-u teâlâ tafsili Murteza Kulı Han ile irsâl olunur sizlerde garip nevâzlık idersiz[653] ve dostluk hakkını yerine getürürsiz deyü tavsiye eylediler ba'dehu veda' idüp konağımıza geldik sonra beş râ's at bir katâr kâtır ve bir katâr deve gönderüp biz dahi iktizâsına göre bahşişlerin virdik[654] ve birkaç günden sonra hareket ve savb-ı merâme müteveccih olduk emr-i risâlet tamam oldı bundan sonra mezbûrların[655] keyfiyet-i saltanat ve ahvalleri ve memleketlerinin icmâl-i hâlleri[656] budur ki evvela Şâh-ı A'cemin divân bu tarz siyâk üzre kurulmuşdur ki ancak kendüsi halkdan[657] ma'ruz bir yüksecek sofada yalnız oturup fakat bir yasdığı vardır ki ana arka virmişdir bundan[658] gayri yasdık yokdur Şâhdan ğayri kimesne yasdık kullanmağa kâdir değildir vezîr-i a'zam olana

---

[644] Şehzâde-i vâlâ nijâd ve felâtun isti'dâdları vardır ki, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[645] nümûdi zekâ ve fetanet, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[646] nur-i mücessem ve ruh-u musavverdir, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[647] ve akser füru şevket başında ve cum'a güni câmi'lara vardıkda hususa, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[648] şehâsetâre-i sıbhem, M 821, T 3228, H 1432

[649] masdukı üzre yürürler ya'ni lisân hâlle, M 821, T 3228, H 1432, lisân hâl ile, M 820, R 1228

[650] şevketlü azimetlü hünkârımız ol tal'at, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[651] Şehzâde Sultan Süleyman efendimiz, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[652] dâim ve kâim eyliye andan sonra size virdiğmiz nâme-i murâd, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[653] irsâl ideriz vardıkda garip nevâzlık idüp, M 821, T 3228, H 1432, garib nevâzlık ile, M 820, R 1228

[654] konağımıza geldikden sonra beş re's at bir katâr deve ve bir katâr kâtır bize gönderüp biz dahi iktizâsı üzre bahşişlerin virüp, , M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[655] birkaç günden sonra hareket ve savb-ı merâme müteveccih olduk simâ mezbûrların, , M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[656] ahval-i memleketlerinin icmâli, , M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[657] Şâh'ın divânı bu tarz bu siyâk üzeredir ki kendüsi halkdan , M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[658] arka virüp, , M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

i'timad-üd devle dirler divânda tahmina Şâhdan beş zerâ' mikdarı aşağı oturur ve anın altı yanında Defterdârları ve Reis ve sâir erbâb-ı menâsıb oturur[659] karşu sofada Vüzerâsı pâyesinde olan Ser-askerleri oturur alt yanında Yeniçeri Ağası ve sâir Vüzerâsı ve Beğlerbeğiler otururlar Şâhın sağ yanında[660] Kızlar Ağası Beyaz Kapu Ağası makâmında tavâşiler ve musâhibler dururlar Şâh'ın başı **(13b)** ucunda kırk kadar taze civânlar ki han-zâdeler ve Gürci beğ-zâdeleri ve Çerkes dilberleri dururlar[661] han-zâdeler gayet nâzik ve dilberdirler[662] lakin ân ve câzibe yokdur[663] beyt bilen han Setanbuldur[664] rüsûm-i şiveh ve nâzi "kenarın dilberi nâzikde olsa nâzenin olmaz" masdâki üzre nezâketleri olmaz mı olur lakin nâzik değillerdir[665] Şâh A'cemin dahi libâsları ve kıyâfeti u'cûbedir ve yakışıksızdır meselâ beyt[666] "eyyâ-ı hedeyyu cihân-bân-ı mülk-ü Osmâni sinn-i yegâne-i dehr itdi halk-i çûn bir A'cemi buladır der-gâh da Şâh-ı Acem tenâsübi yakışıksız libası nâmûzûn" ammâ memleketlerinin[667] altmış konak tûlı ve elli konak arzı olub gayet ma'mur ve âbâdândır her karyesi dört beş yüz hâneli bin hâneli çifte hamamlı ve her iki üç karye arasında bir şehir yahut kasaba vardır çarşu ve karbân saraylar sermâyedâr bâzir-gânlar ve vafir ve karye ve kasabalarında[668] envâ'-i kumâşlar kutunler işlenür ve alaca tokunur ehl-i hiref çokdur ekinci

---

[659] anın alt yanında Defterdârlar durulmuş ve sâir dâire-i devletleri erbâb-ı munâsabi otururlar, , H 1432, anın alt yanında Defterdârlar ve Reis ve sâir dâire-i devletleri erbâb-ı munâsabi oturur, M 820 M 821, T 3228 R 1228

[660] sağ tarafında, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[661] Şâh'ın başı ucunda kırk kadar tâze hân-zâdeler Abaza ve Çerkes ve Gürci kölelerdir, , H 1432, Şâh'ın başı ucunda kırk kadar tâze hân-zâdeler Abaza ve Çerkes köleler turur, R 1228, M 820; Abaza ve Çerkes ve Gürci köleler turur, M 821, T 3228,

[662] ancak han gayet dilber ve nâzik oluyorlar eğerçe tâb ve tarâvetleri yerinde, T 3228, H 1432, ancak Hân-zâdeler, M 820, R 1228, ancak han gayet dilber ve nâzik oluyorlar eğerçe tâze ve tarâvetleri yerinde, M 821

[663] candân ân ve cazibeleri yokdur, M 821, T 3228, H 1432, Çandân ân ve cazibeleri yok, M 820, R 1228

[664] Hâk İstanbul, M 820, M 821 , R 1228

[665] masdukı üzre nezâketleri vârdır âncak nâzenin değillerdir, M 821, T 3228, H 1432, lakin nâzenin değillerdir, M 820, R 1228

[666] Şâhlar'ının libâs ve kıyafeti gayet u'cube ve yakışıksızdır, M 821, T 3228, H 1432, yakışıksızdır kat'a, M 820, R 1228

[667] bunların memleketi aslında, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[668] her bir karyesi üçer yüz beşer yüz biner hânelü ve hamamlu ve her ikişer üçer karyeden sonra çarşu pazarıyla bir kasaba ve iki üç kasabadan sonra bir şehr-azim olub ekser şehr-istân ve eğer kasaba ve kurrâlarında tüccâr ve sermaye sahibleri vâfer olup, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

ve çiftçi kıllet üzre olub arpa ve buğday ve makulat kısmı Rum'un iki bahâsınadır[669] ammâ malbûsât kısmı çokdur fakiri kıllet üzeredirler kendülerinin isti'mal etdüği malbûsât kendü metâaları aher yerde gelmeğe ihtiyaçları yokdur[670] ancak şâl keşmiri ve Fransız çukâsı gelür anı dahi nadir isti'mal iderler bunda döşeme makûlesi cümle kendüleri işlerler[671] bu kadar büyük memâlikde ancak kal'aları vardır ki biri serhad-ı Hind-istân Mir Veys hurûc itdüği Kandehar kal'asıdır ve biri dahi **(14a)** Heşderhândır ve biri Van kal'asıdır[672] sâir vilâyetleri bütün Üsküdâr gibi açıkdır[673] ve kal'âların dahi mâadâ şehirleri topları yokdur[674] ve cebehâneleri yokdur ve candân rağbetleri dahi yokdur kemâdârlık ve tüfenk- endâzlık fenninde mâhirlerdir ve hala bunlara askerinin rağbetleri vardır[675] mezbûr Mir Üveys binyüz on sekiz senesinde Kandehar havâlisinden hurûc idüp ve kal'a-ı Kandeharı bir takrib ile Gürci Rüstem Abdullah Han elinden bir nez' ve ahz idüp ve girüp içinde cülûs eyledikde etrafında[676] birkaç konak yere dek cevânib-i erbaasın zabt eyledi ve Şâh-ı A'ceme karşu koyup[677] Şâh tarafından kahr istilâlarına kal'a tahlisine ta'yin olunan kızılbaş leşkerin[678] her sene bozup ve kırûb altı seneye dek bu minvâl üzre hükümet idüp sikke ve hutbeyi kendü

---

[669] bil-cümle katını ve atlas ve alâca tokunur ehl-i hirfeti çok ve ekinci rençberi kıllet üzere olduğundan ârpa buğdây ve mâkûlât kısmı mu'teber olub bizim diyârlarımıza göre ikşer kat bahâ ile, M 821, T 3228, H 1432, tüccâr çok ve ekinci rençberi kıllet üzere olduğundan ârpa buğdây ve mâkûlât kısmı mu'teber olub bizim diyârlarımıza göre ikşer kat bahâ ile, M 820, R 1228

[670] ancak iştirâ olunur ammâ malbusât kısmı ana göre erzândır fakiri kıllet üzeredir ve kendilerinin isti'mâl eyledikleri elbise makûlesi yine kedü vilayetlerinin muetıdir elbise hususunda âher devlet ihtiyaçları yokdur, M 821, T 3228, H 1432, ana göre erzândır ve ahâlilerinin ekseri sâhib-i miknet olub fakiri kıllet üzeredir, M 820, R 1228

[671] fakat şâl keşmiri ve bir dahi Fransızın kaba çukâsı anları dahi isti'mâl iden nâdirdir ve fâreş ve döşemeleri hep kendü metâalarıdır, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[672] mecmu' memleketlerinde fakat üç kal'a vardır biri Hind serhadinde Mir Üveysin hurûc itdiği Kandehardır bir dahi Heşderhân tarafında biri dahi bizim Erzurum'a karib olan Revan kal'asıdır, M 821, T 3228, H 1432, biri dahi Ejderhân, M 820, R 1228

[673] bil-cümle açıkdır, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[674] ve kal'alalarından mâada şehr-istâb ve kasabatında topları nâdirdir, ve top cebehâneye çandân rağbetleri yokdur ve lakin, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[675] ve hala ikisine dahi askerinin hayli rağbetlrei vârdır, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[676] Kandeharı ve Gürci Abdullah Hanın yedinden bir takrib ile nez' ve ahz ve gasp ve girüp içinde cülûs ve tasallutan idüp, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[677] zabt ve Şâh'a karşu koyup, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[678] Şâh tarafından mezburun kahr ve istilâsını def' ve kal'a-i mezbûrun tahlis içün ta'yin olunan kızılbaş askerin, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

namına okudup[679] bu etdi beyt sikkesi budur ki[680] "sikke-i zed bir dirhem dâr-ül karar Kandehar Han-ı Adil Şâh-ı âlem Mir Üveys nâmıdâr altı seneden sonra Mir Üveys vefat idüp ve karındaşı veliahd eyledi lakin kızılbaş hükümet ricâlinden olmamak hasebiyle hal' olunup[681] altı aydan sonra Mir Üveys oğlu Mahmud Han[682] hükümet-i mezbûre ile ser-efrâz olup hala babası gibi her sene kızılbaşlar ile ceng ü cidâl ve harb ve kıtal üzre olup Kandehardan tahmina yirmi konak berüye gelmişdir hala[683] Kirman ve Meşhed havâlilerine akın itmededirler bunların ismi aslından Avgân tâifesidir ve lakin[684] A'cem bunlara Poliç ta'bir iderler **(14b)** ehl-i sünnet cemâatdendirler ve ekseri namazı[685] cemâat ile kılarlar askerinde at ve kâtır azdır ikişer üçer nefer bir deveye binerler ve koyun bağırsağına su doldurup bellerine bağlarlar susadıkca ucunu çözüp içerler yine kuşanurlar[686] Tatar askerinden sebük-bârdır ve Herat şehri bir muazzam şehirdir[687] kadimden Sultan Hüseyin Baykara'nın ve niçe Şâh'ının pây-ı taht idi[688] Timur evlâdı elinden Şâh A'cem almışdı şimdi iki senedir ki mezbûr Avgân tâifesinden Bahadırlu namında bir aşiret beği Mir Üveys oğlu Mahmud'un hurûcun işidüp ol dahi hurûc eyledi ve[689] Özbek serhad[690] olmağla Özbek Hanları ile dostluk idüp imdat istedi ve kızılbaş memâlikine akın idüp[691] şehr-i Heratı zabt itdi birkaç senedir ki bu dahi hayli memâlik zabt itmişdir hatta Meşhed bir büyük şehirdir gelüp anı muhâsara itmiş biz çıkmazdan mukaddem[692] Meşhed ahalisinden arz ve mahzarlar gelüp ya bize sahip çıkup imdat idin yahut vilâyet Bahadırlu Hana teslim idelim deyü yazmışlar

---

[679] okutdurup, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[680] hatti sikkesi bu beyt idi, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[681] Mir Üveys vefât ve karındaşın veli-aht idüp lakin karındaşı hükümet ricâlinden olmamağla hal' olunup, , M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[682] Mir Üveysin oğlu Mir Mahmud, , M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

[683] yirmi konak yürüyüp gelüp, H 1432, Yirmi konak berüye gelüp, M 821, M 820, T 3228, R 1228

[684] ve lakin hala T 3228, M 821, M 820, H 1432, R 1228

[685] ekseriyâ namazını, T 3228, M 821, M 820, H 1432, R 1228

[686] bellerine kuşak yerine kuşanurlar imiş susadıkça ucunı çözüp içerler yine bellerine bağlarlar, T 3228, M 821, M 820, H 1432, R 1228

[687] Tatar tâifesinden sebük-bâr imişler ve Herat şehri ki, T 3228, M 821, M 820, H 1432, R 1228

[688] kadimden Sultan Hüseyin Baykara'nın pây-ı tahtı idi, T 3228, M 821, M 820, H 1432, R 1228

[689] Ol dahi mukaddemâ A'cemin elinde olup şimdi anı dahi yine mezbûr Avgân tâifesinden Bahadırlu nâm bir aşiretin beği nez' ve ahz idüp, T 3228, M 821, M 820, H 1432, R 1228

[690] Özbek serhadinde, T 3228, M 821, M 820, H 1432, R 1228

[691] imtizâc idüp ve kızılbaşa akın idüp, T 3228, M 821, M 820, H 1432, R 1228

[692] birkaç seneden berü o dahi bir hayli bilâdin zabt ve Meşhede karib olub hatti biz çıktığımız esnalarda, T 3228, M 821, M 820, H 1432

idi[693] ve biri dahi Dağıstân ve Derbendi olan Şirvan taraflarında ki şark ile şimâl arasında[694] Lezgi tâifesi[695] vardır ki bunlar dahi ehl-i sünnet ve cemâatdir A'cemin Şirvan ve Semahi ve Karabağ taraflarına karib hala anlar bir hayli kabâil ve aşâirdirler[696] Başbuğ olanları[697] İbrahim Sultan ve Hacı Davud Beğ dirler anlar dahi hurûc idüp üç senedir ki kızılbaş kasabaların ve karyelerin **(15a)** yağma ve târâc iderler ve bu sene-i mübârekeden[698] Semahi nâm şehri kızılbaş bundan alup zabt eylediler ve Gence istilâ idüp Derbend'e yürüdiler hala memâlik-i A'cemde Sünni ve senevi mezheb kati çokdur[699] ve her kasabada ve şehirde bulunur[700] ve lakin haklarından izhâr idemezler[701] ba'zı kasaba ve kurrâları bütün Sünni ve senevidir[702] cevâmi' ve mesâcidleri ma'mûrdur ve ibadetleri âşıkâredır hâsılı şimdi memâlik-i A'cemde belki sülüs mertebesi müslüman ve Sünnidirler[703] hususan Şirvan[704] ve Semahi ve

---

[693] Meşhed ahalisinden arz ve ve mahzar gelüp ya bize sahip çıkarsız yahut vilâyeti bunlara teslim ideriz deyü yazmışlar idi, T 3228, M 821, M 820, H 1432, R 1228

[694] berü Dağıstân ve Derbend tarafları ki şark ile şimâlin mabeyninde, T 3228, M 821, M 820, H 1432

[695] Güzgi tâifesi, H 1432, Lazge taifesi, M 821

[696] ve A'cemin Şirvan ve Semahi ve Gence ve Karabâğ tarafına kariblerdir ve hala sikke ve hutbeleri Âl-i Osmân Pâdişâhlarının nâmınadır anlar dahi bir hayli aşâir ve kabâildir, H 1432, T 3228, M 821, M 820

[697] Başbuğlarına, T 3228, M 821, M 820, H 1432, R 1228

[698] yakınlarda hurûc idüp iki üç seneden berü kızılbaşın kurrâ ve kasabaların taht ve tarâc ve emvâl ve esârâların alup işbu sene-i mübârekede serhadde olan, H 1432, T 3228, M 821, emvâl ve eşyaların, M 820, R 1228

[699] Semahi nâm şehir ki magbût bilâd- ı İran idi hala anı alup ve Genceye istilâ eylediler ve bu memâlik-i A'cemde Sünni mezhebinden kati çol ehl-i islâm vardır, H 1432, T 3228, M 821, M 820, R 1228

[700] şehirlerinde vâfer bulunur, H 1432, T 3228, M 821, M 820, R 1228

[701] izhâr idemezler hafiyeten kullanurlar, H 1432, T 3228, M 821, M 820

[702] bütün Sünni ve câmi', M 820, R 1228; bütün Sünni ve cevâmi', M 821

[703] memalik-i A'cemin belki sülesi mertebesi müslümandır, H 1432, T 3228, M 821, hatta ibtidâ sınurlarına dâhil olduğumuzun on ikinci günü Cezire dirler bir kasabalarına uğradık mecmu' ahalisi Sünni olup içinde cevâmi' ve mesâcidleri ma'mur ve salah-ı cum'a ve aydın ve sair ibâdetleri aşikâre olmağla bizi iki üç saat mikdarı mesafe istikbâl ve bil-cümle sıbyân ve nisvân ve ahalileri sancaklar ile karşu gelüp allahümme sall-i âla seyyidinâ Muhammed ve ali âle ve ashâbe deyü bülend avâz ile çağırışub zârı ve feryâd iderek elimize ve ayağımıza sarılup "sizler Mekke ve Medine hâdimi olan şevketlü azimetlü kudretlü Âl-i Osmân Pâdişâhının mübarek cemâl-i bakmalarını görmüşsüz biz sizin yüzünüze bakmak ve elinizi ve ayağınızı öpmek bize farz-ı ayn makamındadır ve biz bunı ibâdet ad ve onla tefâhür ideriz deyü ağlaşarak niyaz eylediklerinde alem-ul Allah-ı teâli bizim bağrımız hûn olup bi-ihitiyar bangır bangır ağlaşdık aslında kasaba-i mezbûre ilçilerin memri olmayup ehl-i sünnet yüzine hasret olduklarından bizim mulakâtımızı ni'met-i azmi ad idüp üç gün üç gece ikram ve ziyafetler ile teşyi idüp gönderdiler kasaba-i mezbûre sâkinlerinden a'ze-i evliya-i elleheddin Şeyh Kitabullah ki meşhur-ı afâkdır anların evlâdlarıyla görüşdük hâlâ yine tarikleri üzre tekkeye-gâhları ma'mur ve haftada iki gün alenâ zikr-i cehri iderler ve bunlar harc-ı Sünni deyü Şâh tarafına senede vâfir akçe virirler hâsılı şimdi memâlik-i A'cemin belki sülesi mertebesi müslümandır, M 820, R 1228

Gence ve Karabâğ semtleri bil-cümle Sünnilerdir belki hamısı Sünnidir kızılbaş azdır kızılbaşın mecmu' memâliki şin ve abâdândır harabesi kati azdır[705] ancak gösterişde[706] güyâki devletleri ınkırâza karib olmuşdur hafiyeten ve alaneten ahvallerini mubemmu tedkik itdim cümle memleketlerin gayet ma'murdur ve lakin devletlerinin ricâli yokdur güyâ kaht ricâldir ol ciheddemi nizâmları muhattel ve müşevveş ve devletleri mütezelzel olup ol tarafda olanlar üzerlerine[707] hucum ideyorlar bunlar def'ine kâdir olamayup[708] cem' etdikleri asker dahi bir tarafda firar iderler ammâ ricâl-i devleti olanları söyletsin asla fuzûlluğu elden komayup[709] Mir Üveys oğlu bizim reâyamızdır ancak Şâh'ımız ile nâz ve niyâz ider elbet yakında gelür Şâh'a serfürû ider Şâh dahi günahından geçer[710] riayeti kabul ider dirler ammâ hakikatde öyle değildir tahkik budur ki anların büyük düşmanlarıdır zira üzerine ta'yin itdikleri sefere gideler leşkerleri bile me'yûs giderler[711] Allahın emri ile üzerlerine bir nekbet çökmüşdür asla yüzleri gülmez ve cümle erbâb-ı maârifin ittifâk budur ki[712] Şeyh oğlunun devri dündi ya'ni Şâh'ın devleti tamam oldı[713] **(15b)** karib-ül inkırâzdır deyü aşikâre halk şöyle severler idi ve kulunuz dahi niçe erbâb-ı maârif ve sâhib-i nücûm olan kimesnelü ile müzakare-i hakkı ider idik tahkik iderler idi köle Ahmed bu hizmet-i Pâdişâhıyla İran zemin taraflarına gelüp sınurlarına dâhil olduk iki aydan ziyade vakitde makarr-ı saltanat Şâh'a vâsıl oldukda ve üç ay dahi misafir olup cemi' ahvallerine vâkıf olduk andan sonra nâme-i hümâyun şevket-makrunun cevabıyla rücû' idüp elli günde dahi serhad-i Âl-i Osmân olan kal'a-i Van'a çıkınca[714] hâsılı altı buçuk ay mürûr eyledi altı buçuk ayda Şâh tarafından bu kullarına virilen harc-ı râh olmak

---

704 hususa bu Şirvan, H 1432, T 328, Nev-Şirvân, M 820, R 1228 Şirvân, M 821

705 belki hamısı kızılbaş bulunmaz ve bu kızılbaşın mecmu' memleketi şin ve ve âbâdân ve ma'murdur harabesi kati azdır, H 1432, T 3228, M 821, M 820, R 1228

706 ayâzan billah gösterişde, H 1432, T 3228, M 821, M 820, R 1228

707 etrafdan üzerlerine, H 1432, T 3228, M 821, M 820, R 1228

708 kâdir olamuyorlar, H 1432, T 3228, M 821, M 820, R 1228

709 firâr itmededirler ricâl-i devleti makamında olanlar söyletsün fuzûlluğu elden komayup, H 1432, T 3228, M 821, M 820, R 1228

710 günahlarını bağışlar yine, H 1432, T 3228, M 821, M 820, R 1228

711 otur dirler ammâ hakikadde öyle değildir, tahkik üzre anların kuvvi düşmanıdır sefere varacak ser-askerleri bile meyus ve mahrum gibi varıyorlar, H 1432, T 3228, M 821, varırlar, M 820, R 1228

712 bir nekbet ve nuhûset çökmüşdür asla yüzleri gülmez ve cümlesi müttefikdirler, H 1432, T 3228, M 821, M 820 R 1228

713 Şeyh oğlunun ya'ni Şâh'ın devri dünmüş devleti gitmiş ve müddeti tamam olmuşdur, H 1432, T 3228, M 821, M 820 R 1228

714 deyü âşikâre söylerler ve bu kulları sınurlarına dâhil olub iki aydan sonra Şâh'ın mukarrine vâsıl ve üç ay meks ve kırk elli günde dahi Van'a çıkup, H 1432, T 3228, R 1228, M 820; kırk günde, M 821

üzre virdikleri cem'ân yekûn elli üç kise akçe virdiler[715] orada olan mâkulât ve melbûsât ve zuhûrât masârıfımıza sarf olunup[716] kusûr kalan on beş kise akçe ile Van'a çıkup anı dahi cümle validemin hayratına sarf idüp mesâcid ve bir medrese ve bir tekye ta'mir idüp ve çeşmeler ihyâsına ve sadakata sarf eyledik[717] elhamdulillah kudretlü şevketlü azimetlü efendimiz Pâdişâh-ı âlem-penâhileri ve kuvvetlü inayetlü merhametlü sâhib efendimizin Şâh-ı şerifleri âliyy-ül-vâlâ olmasına iftihâr içün **(16a)** harc eyledim devletlü inayetlü merhametlü efendim hazretleri sağ olsun[718] benim murâdım ancak efendilerimize ve din ve devlete bir hizmet idi[719] elhamdülillahi tealâ efendilerimizin hüsn ve teveccühleri berekatiyle me'mulleri üzre eda ve tekmil idüp devlet-i aliyyenin azam-ı şânı ve celâlet kudret ve kuvveti nişânı[720] eda-yı dine gereği gibi bildirdiğim amme âleme ma'lum-u devletdir bâki fermân devletlü inâyetlü efendim Sultan hazretlerinindir[721] enâm şedide 25 şevval el-mükerrem sene 1140 elhamdülillahi rabbil âlemim âmin.

---

[715] hâsılı altı buçuk ayda bize mecmu' yevmiye ve gelürken harc-ı râh virdiği elli üç bize akçe olup, H 1432, T 3228, M 821, virdiği elli üç kisedir, M 820, R 1228

[716] harc olunup, H 1432, T 3228, M 821

[717] bil-cümle validemin hayratına ve mesâcid ve medâris ve tekkeyler ta'mirine ve tasaddukat sâire ve çeşmeler ve köprilerirn ihyâsına ve sâir hayrat ve hasenât, H 1432, T 3228, M 821

[718] ve şevketlü azimetlü efendimiz Pâdişâh-ı âlem-penâh hazretlererinin ve inayetlü evliyâ-i na'm efendilerimizin nâm şânlarının âliyy-ül- vâlâ olmasına iftihâr içün harc ve sarf eyledim devletlü inâyetlü âtüfetlü efendim hazretleri sağ olsun, H 1432, T 3228, M 821

[719] benim murâdım devlet-i aliyyeye bir hizmet idi, H 1432, T 3228, M 821

[720] kadir-i kuvvet ve kudretini, H 1432, T 3228, M 821

[721] ammenin ma'lumıdır ol bâbda emr-ü fermân devletlü mürvetlü efendim sultanımındır, H 1432, T 3228, M 821, M 820 R 1228

Ek-1 İran Sefaretnamesinin El yazma Nüshası (Metin)

سعادتلو علی اغامک عمت الله نوالحجه نک یکرمی سکزنجی بازار ایرتسی کیجه سی بر دختر پاکیزه اختری
وجوده کلدی حق تعالی عمر طویل الحسان الطیبه
٢٨٢ من

سفارت دری افندی
بجانب ایران
بخط تعلیق
سطر
٢٣

بعنایت الله تعالی و توفیقه غرّهٔ محرم الحرامک غرّه سنده بغداددن نهضت
با اذن حرکت و اونجی کونی ابتدا عجم سنورینه داخل اولدق بغداد
والیسی وزیر مکرم حسن پاشا حضرتلری بزم اول طرفه مأموریتمزه مقدما
شاه حمید خانه و سنوره قریب اولان کرمانشاه خانه تحریر
ایتمکله خان مرقوم طرفندن مهماندار نوع خدمتلره برمحمد آغا نامی کلوب بزی
استقبال و اغا زمام ایله کتوروب بشنجی کونی کرمانشاهه ورود
اوزره بکاک اولنوب کرمانشاه خانی اتباعیله استقباله کلمک
ایکن بیم ماتمم وار دیو کلمدی و کندو یرینه محبوب فرزندینی و صوفی
قدر قزلباش ایله استقباله کوندرمش بو قوللری احضار دار تمثیلی
صورتنی کوسترروب بونلره ازار بوزندن بن شیوه‌سنلر انسانیت دن
طرفندن مخصوص اهلی و ناتمه‌ها بون خاصی اولامدی بو عبارتی برخانه
نمی استقبال ایتمیه و الله عظیم تا که بو محلده خان کلیه بر قدم ایلرو وار
و بونک کستاخلغی شاهه عرض ایدرم صو قلم الدفده بر قاچ ملو
القا ایدوب خان مرقوره واروب احوال اعلام ایلمشلرایجاب ایلدکده اوزره
انه سوار اولوب تا بمحلکه کلدی و بزه تعظیم تمنا ایدوب
معا کرمانشاهه نزول اولندی ایکنجی کون مکث ایدوب بعده بزی
سرایینه دعوت ایلدی و برزنشار اشکلش و یروب بعده محلنه
مزبوره‌دن حرکت و درد نجی کون دیکر قصبه‌سنه نزول ایتدک مرحله

بو سببله مهماندارلق خدمتنه نجف قولی خان بک نام بر قپوجی باشی
یوز قدر آدم ایله کلوب بزی استقبال ایدوب و ایکیوز آلتی
غروش ذخیره بها و برلکت اوزره شاهدن فرمانلر کتوروب
و ایکی کون مکث ایدوب اندن دردنجی کون دار الملک قدیم اولان
همدان شهرینه نزول و حاکمی کلب علی خان بالنفس کندوسی الیوز
قدر اتلو و پیاده ایله بزی استقبال و بر واسع سرایه نزول و اوج
کون مکث ایدوب ضیافتدن صکره ینه حرکت و دوقوزی یوللر خرابه
آبادان اولمامغله صباغ و صوله مسارف بکرم قوناق بری کوجنه قوق
کونده قطع ایدوب مسکن شاه سلف اولان قزوین شهرینه واصل
و اوج طوغلی پاشا سنی اولان حاکمی طهماسب خان بک قدر پیاده
و سواری ایله و نای کرنای و توفنک و کوجک طوپلر ایله شنلک
ایدوب استقبال ایدیلر و بر واسع سرایه قوندروب بش کون مکث
ایدوب عظیم اکرام و ضیافتلر ایدوب اندن دخی حرکت و رای
مملکتنده واقع طهران نام قصبه که اول دفعه شاه جماعه مقری ایدی
بزلر دخی اول جانبه توجه ایدوب بش کونده وصول و اثنای وصولده
رستم خان نام بر وزیری اوج بیک قدر اتلو و پیاده عظیم شنلکلر
و عادتلری اوزره الایلر ایدوب ایکی ساعت برده بزی استقبال
ایدوب بزی کتوروب بر باغچه‌لی و حوضلی واسع سرایه قوندروب
و شاه طرفندن کندی مطبخی و عمده‌سی کلوب آلتون و کمش طاقملری
ایله اوج کون اوج کیجه بزه ضیافت ایدوب و اغلبوب کندیلر
بوانه ده بکرمی آلتون و آلتی زراع صندال سرکارلرینه و سکسان آلتون
دخی پاشنش اولان عمله و برلدر اوج کوندن صکره بز کندی مطبخمزی
قپادوب اکلنور ایکن طقوزنجی کون اعتماد الدوله که وزیر اعظم مقامنده

دربزی حضرتلرینه دعوت ایدوب واردیغمزده بزی گوردیگی کبی قیام و
استقبال ایله اوده نکث تقفینه دک گلوب تکرار یرینه اوتوردی دیو بزی
یانینه دعوت ایدوب خوش گلدک صفا گتوردک دیوب در عقب
صاحب دولت افندمزک مکتوبلرین طلب ایلدیلر اما بزم ایلچیلک ایله
اول طرفه وارمامزدن بونلر عظیم خوفه دوشوب چونکه مملکتلری احوالی
پریشان و برنج طرفدن هجوم اعدا ایله نظام حاللری یمان اولمغله گویاکه
بز بونلردن سنوره قوب برقاچ سنجاقلق یر طلبنه یادخی غیری تکلیفه
گلمش اولا یوز ملاحظه سیله بزم ایچون مقدم مشاوره لر ایدوب
گاه زوانه وگاه کرکوک طرفنده بعض محللری ویرمک اوزره تصمیم ایتمشلر
ولکن برقاله افراغ ایده میوب بزم پیدا آیله برایلچی گوندرمک اوزره
قرار ویرمشلر بزم گلدیگمزی استماع ایلدکلرنده تاخیر ایدوب تعالم نه
خصوصه گلوردیو توقف ایتمشلر اما ماده یه واقف اولمق اوزره عجله
ایله بزدن وزیر مکتوبلرین طلب ایتمکه باعث بودر بزم کرالسه مقدم
بومشاوره لرین وخوف وخشیتلرین ومتزلزل اولدقلرین دفعاتیله
ضرالوب وقوف تحصیل ایتمشیدم وصاحب دولت افندمزک مکتوبلرین
اولگتورمیوب حسن پاشا حضرتلرینک کتخداسینک مکتوبلرین گوتورمشدم
مقدم مکتوب طلب ایلدوکی کبی وزیر مکتوبلرین ویردم در عقب جوب
باقدقده بو حسن پاشانک مکتوبلریدر یا قنی وزیر اعظم مکتوبلری دیو
تنبیه سئوال ایلدکده بنده کرهی خانم عجله ایتمه نامه همایوندن مقدم وزیر
اعظم مکتوبلرین صونمق ویرمک دولت علیه دابی وقانونی دگلدر بی
شوکتلو عظمتلو افندم شاهجهان طرفنه گوندرمشدر ایشداروب بو
تشورز وامانت کرا اولان نامه همایونی تسلیم ایدرم اندن صکره وزیر
اعظم مکتوبلرین صونمق ویررم دیدکده همان ایکی الیلرین دزلرینه اوروب

ولی

خوش ایدی رضاء الله‌کدر زیرا که صغنور سزك اولدن بو نیت کردار
ایدی شمدی کلدی ظهوره ایندی بن ایندم خانم نیتمزندر دیدکده مقدما و
وزیر اعظمکز اولان علی پاشا خنکار حضرتلرینه زور ایله تحریك ایدوب
وارادندن صکره بزم اوزریمزه کلمجك ایدی اما الله تعالی حضرتلرینك
رضاسی بو ایمش که وارادن معرکه‌سنده شهید اولدی دیدی
بنده دخی جانم سز بو نیکمدن استماع ایدیکز دیدم اول زمان
بزم روان خانه بو احوالی یازمشیدی دیدی بن ایندم خانم سنك
جمجاه ایله شهادة استراره متعلق امور مملکته وار مشاوره یه
روان خانه واقف اولورمی خبر دیدی یا بزم خنکاریمز حضرتلرینك شهادة
وزیری ایله اولان مکالمه نیجه واقف اولور کذب ایتمش بیایه
سونمش عاقل اولان بو معقوله سوزه اعتماد ایدرمی و بوندن قطع نظر
غازی سلطان مراد خان جنت مکان علیه الرحمة حضرتلرینك
عهدنامهٔ همایونندن بو آنه دك تمام سکسان بش سنه در وحالا
بدنجی پادشاه عظیم الشاندر بونلرك اصلا بزیله صلح و صلاحه مغایر
اوزریمزه کلمك اوزره سوء قصدلری اولمیوب بونلر عاقل و
فاضل و کامل و دیندار و عاقبت اندیشه و طرفینك راحتی و عجزه
و مساکینك استراحتی ملحوظ طبع همایونلری اولان پادشاه جم جاه
رعایا پرور در بو کار ناهنجاری ارتکاب ایدرمی خصوصا سلسلهٔ
علیه ربع مسکونده بیلینور سنه در که شجاعت ایله شهرت شعار اولان
آل عثمان اولان اولاد امجاد تیغ زنلك ایله مشهور عالمدر سزك بو
پریشانلقکزده سوء قصد ایله زبون نصالق ایتمك شان شجاعتلرینه
لایقمی بوندن قطع نظر نیجه کره دیدیکم نامهٔ همایون شوکتمقرونی افوادن
مسموعکز [illegible] اولیوب جزوی و کلی وقوف ایدیکز وارمی یا خود

اثنای گذارده بر استقبال ایله بر نسنه گوستردیگزمی اولمشدر دیدم یوق
دیو قسم ایلدیلر بکا معقول بو دخی شویله دور سؤال اولهلم بزم قدرتلو
آل عثمان پادشاهی اعوانه انتساب حضرتلرینک رکاب همایونلرینه منسوب
اولان ایلچیلرکه یوز بو قدر زحمت و تعب ایله دن گلدک الیوم سیزه
مسافر اولمش ایکن و انک اعتماد الدوله سیز حالا حل و عقد امور
سزک الکزده در و جمله مکالمه‌مز سیزکله اوله گرکدر هنوز گوروشدک
و حال عظم امور ایلوب بو مقدار اتفاق مصاحبت اولنمدی مؤاخذه بولنمز
بو مناقشه مجلس اولمز ... اگر بوندن بر مرادیکز وار ایسه سیزکله
مناظره اوزره مکالمه ایده لم دیدکده بن اداب مناظره بیلمم دیو
جواب ویردی بنده دخی نه‌دن صکره سنکله مکالمه ایتمم و مجلسه گلمم بنی
شوکتلو قدرتلو پادشاهم حضرتلری شاه عجم حضرتلرینه گوندرمشدر
وار ایلر ایله مکالمه ایدرم ات خاطر انسونلر قوناغه گیدرم دیو
گوکتا وزره ایکن همانکه اول دفترداری و رئیس الکتاب باقیه
قلوب بنی طوتوب لطف ایله کرم ایله اعتماد الدوله حضرتلرینک مرادی
بو دکلدر انجق سهو ایلدیلر معذور بیورک دیوب بزی الیقویوب
اندن خواننده‌لر و سازنده‌لر گلوب موسیقی فصلنه باشلیوب
ارابهر اتفاقی وافر صمیمیلر اولدیلر اما بنم طبعم حیدان انجلیوب طوتما
ذکرها بعض سؤاله جواب ویردک طعام گلوب بندر اتا ورزی
کمال انصافندن سرخ سرایکن سرخ رو اولدی و حیدان مصاحبته
نقش ایدوب طعام اولدی مسطر ... گلوب نوب
قوناغه ... مهماندار و قبوجیلر کتخداسی
گلوب بنده استاندن ایله هر دری دعوت ایدوب گیزلر
برادره ... قیام ایدوب باشلیوب و بر زهد اعواض ایدوب

الچی قزی

الحی افندی دونکی کون رنجیده ایندک بزه خاطر مانده اولدیلر
لطف ایلسونلر بن اکی ایلق وزرم لسان دولتی همرزی بارشدر
تقصیراتمزی عفو ایتسونلر دیو بزه دمی بکرمی اوتوز طبق شکر ومیوه
کوندرمشلر ونیش الی کوندن مسکه وار دکمزک اون التنجی
کونی ایدی شاه طرفندن بزه یومیه مصارفمز ایچون سکسن تومان
اقچه کوندرمشلرکه بزم حسابمزه الی بیک اوتوز اوچ غروش
ایدر اوتوز قزل باش ایله قپوجیلر کتخداسی کتوروب تسلیم ایتدیلر
قهوه وشربت وبخور اکرامندن صکره الی صغار التون ونیم

قدرقالدقده صاغ الندن نامۀ همايونی الوب بالاطوتوب وصول الم
ايله اداب مجلس ملوكانه اوزره تمنا ايده رك السلام عليكم اعوذ
بالله من الشيطان الرجيم بسم الله الرحمن الرحيم هذا كتاب ينطق عليكم
بالحق جهانگير جهانبانی ممالك عثمانه سلطان البرين وخاقان البحرين
ثانی اسكندر ذو القرنين خادم الحرمين الشريفين السلطان ابن السلطان
ابن السلطان شوكتلو قدرتلو عظمتلو سلطان غازی احمد خان ابن السلطان
غازی محمد خان ابن السلطان ابراهيم خان نصره الله انصاره حضرتلرينك
نامۀ همايون شوكتمقرونلريدركه شاهجهان خورشيد كلاه حضور
سعادتلرينه چوق چوق سلام اهدا ايدوب خاطرلرين سؤال ايدرلر
ديوادان بابه سيلابلنداوآوازايله سويلدم بن بو كلامى قفوانث اوزره
ادا ايدركن اعتماد الدوله صاغ طرفمده نيمله برابر طورر ايدی ايكی دفع
نامۀ همايونه توجه ايلدی بن اصلا التفات ايتمدم بر دفعه دخی شاه
كندولری بالنفس القمه ميل ايلدی اما بو قوللری نقريرمی تمام ايتمدكجه
قطعا بر طرفه باقمدم سوزمی تمام ايتدكده شاهك اوچنجی دفعه
ميلنده نامۀ همايونی ايكی دفعه تقبيل وباشم اوزره قيوب شاهه
صونديغمده ديزی اوزره قالقوب نامۀ همايونی ايكی الی ايله الدن
الوب واوپوب باشنه قودی والنده طوتوب اندن قزلباش
اغاسنه اشارت ايدوب اول دخی شاهك الندن الوب
واوپوب باشی اوزره قيوب النده طوتدی شاه بكا اوتور ديو
امر ايدرسنده كرنادب ايدوب اوتورمدم تكرار امر ايلدی ثانيه
اوتورمنجه قبوجيلر كتخداسی قوللرندن طوتوب زور ايله قعود ايتديردی
ابتدا اكر سؤالی شوكتلو خنكار حضرتلری نه عالمده در دعا علايی
جاعمدر يعنی مزاجلری ابو ميدر وخالا اسنابنوله ميدر ديدكلرنده

بنم

بنده خویلی شاهم الحمد لله تعالی وجود شریفلری صحت و عافیت
اوزره در مهر سلطنتلرنده استراحت اوزره درلر دیو جواب
ویردم وزرای عظمنه فارسی لسان اوزره بنم آدمی صوردی
بنده کر شاهم اسمم مراد ازمن برس یعنی آدمی شاهم بکا صور
دربیم ایلچی شاه رومم هرچه فرمان شاه بود مومم دیدم
یعنی بن دربیم و پادشاه روم حضرتلرینک ایلچیسیم هر نه که
انلر بکا فرمان ایتمشلر آنی اجرا ایتمم کرکدر دیدم وکمکی های
ایلچی افندی سن خوش کلدک صفا کتوردک بو یولده چوق
زحمت چکدیکی دیو فارسیجه صوردی بر قاج جوابلر ویردم صکره
کتوروب بر ینده اوتورسون دیو فرمان ایلدی قپوجیلر کتخداسی
یوروک دیو بنی قالدروب شاهک مقابلهسنده اوتوران
وزرانک یاننه کتوروب ایلتدی وزرک الت یاننده بر کوشه دیلر
واوکه بر قاج طباق شکرلمه قویوب بر دخی یمکه باشلدق اما
شاهک نظری داٸما بندن یکا اولوب وزرایله بر زبنی سویلشلر
اما نه دیدیلر ایشتمدم لکن وضعلرندن خصوصیت وانبساط
اثری ایلدم تکرار شاه بنی قرشوسنه طلب ایلدی قپوجیلر
کتخداسی قولتوغمه کیروب قالدردی شاه حضورینه کتوردی ایاق
اوزرنده بزه استانبولدن چقالی نه قدر مدتدر و بغداده قاج
ایده کلدک و نه مقدار مکث ایلدک و شوکتلو حنکار حضرتلری
سنکله بغداد والیسنه نوازشنامه لر کوندردی می حسن پاشلوب
آدم در انک همواره لطفندن خصوصیم مشهدینه واران زوارلر
چوق رعایت ایدر بر وجهله بخشش کشیدر دیو افرناسز
ایلدی شیخی مناسبنده وجه معقول اوزره جواب ویردم تکرار

نکارزمن فارنیوسنه ره برنه کندردی وش کندر اوکنده کمشکر
اکرامنه بزه وافر تشکر کندردرایکی دفعه النون ابریق ایله جا...
کلدی دفعه وه کلدی بعده ساده تباره فضلنه باشلدیلر طعام
دوشندی تکرار بزه مخصوص قهوه کلدی اندن صکره فالقوب
اونوردوغم برزن وداع ایدوب خانمزه کلدک برهفته دن
صکره بزی وزیراعظم دعوت ایلدی بز دخی دولتلو صاحب
دولت افندی حضرتلرینک مکتوبلرک ویره الوب کندک اعتماد
الدوله نی کوردوکمزده یرندن قیام ایدوب استقبال ایلدی
بزه کندی یاننده برکوستردی مکتوب شریفی تعظیم واکرام ایله
الوب بدینه ویردک اول دخی الوب اوپدی باشی اوجنه قودی
بزه خاطر شریفنی وشکر کتوردیلر کاه تورکی وکاه فارسی صحبته
باشلیوب اشعارلر اوقنه رق دکاه استانبول وسائر ممالک
محروسه نک آب وهواسی لطافتی سؤال واقتضاسنه
کوره جوابلر ویرلدی اول مجلسده دخی اشعار اوقندی ارباب
معارف جمعیت اولمغله کرمیت اوزره صحبت اولندی الحمدلله
جمله سی تحسین ایلدیلر ردم کهنه روسومدن لوفرینه فارسیدان
دارامش بوستانجیلر انمشلر بعده موسیقی فصلنه باشلندی و طعام
کلوب یونوب شربتلر ایچلدی وفالقدقده بزه بر دونانمش النون
رختلی ات تشنش ایدوب اتارکانی ... ایدی وزخنی برکجه لن
ایدی آتا اوزرنده بمن ایدن انشر منقال مقدار النون فالوب
نساطی دخی آغا کوره ایدی ... فوناغه کلدکده الی قدر ...
ایلدیلر ... ورقابدار وجبابه دارنا هنده بیله کلدیلر نه بوناره ...
نه دسته قسنه وبر ... زرع ... ال ویروب دفع ایلدک

برقاج کون کمک اوزره ایکن ملکشاه بزوارد نغرده اصفهانه منزل
ایلدیکم ارسال ایدوب بزم ایله بهم صحبت اولنمق ایچون ارباب معارفه
[illegible] و اغانور ایکبر مسرور و مرفاس و [illegible] و [illegible]
نامنده ایلچی نفرکسنه و برقاج خواننده و سازنده کنوروب
باهمره تعیین ایلدیلر اکثرا اوقات ایلر ایله اکلنوب مقدم کوندردکلری
ایلچی بومتعاقب اوزره تمام اولدقده تکرار شاه طرفندن [illegible]
[illegible] ایچه که ایلچی بیک [illegible] بر معرفه ایله کلوب برقاج
کوندن صکره شاه بنه بزی مجلسنه دعوت ایلدی وارد نغرده بزه
نامه همایون مضمونی و موجبنجه اطراف ممالکلرینه تحریر ایلدکلری
فرمانلری تقریردن صکره مقدما اوتوردوغمز مقامده اوتوروب
شکرشنلری ایچلدی اندن بزی قرشوسنه کتوروب ایشلرسن
ایوسن [illegible] مخلوقاتسن دیدکده بلی شاهم مهر و جهلر
[illegible] نظم المرسه عالی [illegible] دیدم شکار [illegible] تعدی مقرر
سلطنته بنده [illegible] شکار ایدرلرمی حضرت شاهم ایمرلر
شکار [illegible] شکار کوه ایدرلر دیدم کولدیلر
والا [illegible] و شکاره مائل ایدی بونلر
ایچون [illegible] ملک [illegible] شاهنشندن در
[illegible] دیدکده [illegible] جواب ویردکه شاهم بزم شوکتلو
پادشاهمز [illegible] عمارف غایت سعی ایدوب
نوایج ملوک [illegible] علی شیعلری وار ایدی برکون
[illegible] نوشیروان بوزرجمهره سئوال
ایدرلرکه [illegible] و شکاره [illegible] شکار صیدی لذیذ دوانده
لو [illegible] عاقل جواب ویرمشکه پادشاه بهم رعایا واهالینک

قلوبنی صید ایتمک جمله صیدلردن لذیذ و لطیفدر و اوغورنده انتفاعی
زیاده در دیمشلر پادشاهمز بونه واقف اولدقده کندو کندویه عهد
ویمین ایتمشکه اگر حق تعالی بکا تخت عثمانیه جلوس ایتمک مقدر ایدیسه
قطعا صید و شکاره گیتمیوب تعمیر قلوب عباد و ترفیه احوال بلاد ایله
تقید ایدهیم دیو جناب باری ایله عهد ایلمشلر شمدی اول عهده وفا
ایدوب دائما نیت صادقه‌لری جلب قلوب و رعایادر اصلا صید و
شکاره رغبتلری یوقدر دیدکده غایت پسند ایدوب تحسین
ایلدیلر بابا و قاتلرین نه ایله گذران ایدرلر و گلنجه‌لری ندر دیو سؤال ایلدی
جواب ویردمکه پادشاهم هفته‌ده ایکی دیوان ایدرلر وزرا و علما
و رجال دولت جمله قبهٔ عالیه‌یه عموما جمع اولوب مصالح ناسی گوررلر
و ایکی گون دخی حالا مجددا بنا و احیا بیوردقلری کتابخانه‌یه واروب
و شیخ الاسلام و صدرین و سائر علما افندیلر جمع اولوب تفسیر شریف
و احادیث نبوی مذاکره اولنوب کندیلر تقریرلرندن استماع
ایدوب متلذذ اولورلر دیدم بو ایکی گونلرک نه ایله گوررلر دیدی
بنده دخی پادشاهم جمعه گونلری مؤمنلر بیرام ایدرلر ایدرسنت الوب
قوشلق وقتی جامع شریفه تشریف ایدر و اشراق و ضحی قلوب
و صلوة جمعه جماعت ایله ادا اولنسکه ایکی ساعت مقداری واعظ
افندینک نصح و پندینی استماع ایدوب مقر سعادتلرینه گلورلر
باقی ایکی گونلرک نه ایله گلورلر دیدکده بنده پادشاهم
جمعه ایرتسی وزیر اعظمی دعوت ایدرلر و امور دولته متعلق نقدر مصالح
و حل عقد ممالک وار ایسه حضور همایونه عرض و مذاکره و اقتضاسنه
گوره ختام ویررلر و چهارشنبه گونی علی الصباح ادای صلوة
و دعا و اوراد و اذکاردن صکره کتابخانه همایونده اولان تیراندازلر و

قلر

هرج جمله دخولنده بالجمله وزرا و امرا و اعیان دولت شاهک
مجلسنه جمع اولورلر و اوتنه نشانوزیک آلتون مقداری آلتون
قورلرشه انلر البته فارشدررر و رقیقنه اولوب اشبد اعتماد
الدولهیه و یررلرسکه جمله حضار مجلسه بخشش ایدررلرشه مقابلت
الی صوتمندریجو خلق مرتبه تبرک و اهدا ایدررا اول کیجه قوکلر
دعوت ایلدیلر امنیدار ایدوب دفع ایلدم ایرتسی تکرار آدم
کوندروب دعوت ایلدیلر واردق بزه تعظیم و اعزاز و اکرام
ایدوب بعده خنکار حضرتلرینه عالمده درهمان اسنانبولده می
اکلنورلر نوخته لنبیرا وزرفوناق بعض شهرلره کشت و کذار و سیر
و سلوک ایدرلرمی دیو سؤال ایلدی کشت
و کذار یوررو دنیکر یمغنا یه دردیدم یوردیلرکه بعض دیارک
آب و هواسی و بعضنک مسیره کاهلری اولور اول جهتله
وارورمی دیدی بنده دخی وارورلر دیدم نیچون دیدی
بزم اسنانبولمز جناب بارینک خلقتنه مظهر اولمشدر
زنده پای تخت ملوک عالمدر عالم جنتندن ماعدا دنیاده آب
هوا و لطافتی سبزه زار و جویبار و دشت و کوهسار و مسیره کاه
خصوصا مجمع البحرین و ایکی جانبنده ساحلهاء زیبالرکه باغ
ارم درلکی و فردوس مرتبه نمونه در اول مقام فرحفزالر کونه کونه
ذوق و صفا و آب هواسی خصوصنده عالمدر الدرر انوب اتو دباره
کلمات نغمه جوان بابا فانش دریدم با اسنانبول کوزل
شهرمیدر دیو صوردی بن دخی بلادکم مرتبه خبر ویردم جمیعت
ساعتنه مقداری اسنانبولک اندرون بیرونندن و جوانب
اطرافندن صوصت جد منابره و مدارس عمارتلرندن

حمودن

مصفا که سرای جدید عامره ساحاتنک لطافت رونق ونقوشی
دباغچهٔ عاشقه وصفحه سرای اولان تکلیفات وازهار
کوناکون وسروستان وخیابان وسرای نورنک موقعنک وبان
کیفات وحالات واسراف کرکه کی تقریردن مستغنیه

شاهان هند واورنک ضبط ایلرسه دخی بو

جهانده بوسواد اعظمه کیم مالک اولمشدر ملوک عجم که محسوددر
بوغبطه والا بونک وصفنده جمله جمیع حالاتی بیرادریاب ورنک
خال وخط آینه خاجت روی زیبا وار دلو خضم هادم ایلدم
بهرشندن بزم اصفهان دخی خوبدر ومرغوبدر دیدی بن دخی
شنبول دیدم اصفهان شنیدم شنیدم کی بود مانند دیدم
اندن صکره براز تفکر ایدوب بنه عفقار حضرتلری سلطان حمدی
بن چوق سوررم شول مرتبه که مجلسلری قلبمدن جبغتی اکثر اوقات زرون
خالبله مشاهده ایدرم عجبا انلر دخی بزی سوررلر می ومجلسلریزم
قدر وارمیسن بنجه بلورسون دیدی وانه شاهم السنده قلبدن
قلبه یول واردر بچشم ظاهر اکرنمک سنت بنه تسینه لسنرلر
دلهارا دیدم یعنی ظاهر کوزلر نعمق ممکن دکلسه کوکلسنا هاهی به
تعلمغه قادر دکلدر وانه قلب کوزلیه بربریکزی مشاهده سورزسر
دیدم چونکه جناب سعادتکز بو مرتبه انلری سوسرز انلر دخی سزی
سورلر اکر سوسه لر ایدی بنی سزه کوندرمزلر ایدی ونامهٔ همایونلره
دوستلق عرض ایدوب بوقدر زماندر مکتوبکز کلدی احوالکزدن
خبر المدق دیو یازمازلر ایدی لکن شاهم آنی عملی ایدرلر اد
ایلدکدن غایت محظوظ اولوب نه کوزل ایهام ایلدی ایلدی دیو
وزیرنه سو یلدیلر بوندن صکره جوانننده اروب زنده ارکلوب

وتفنك انداز لركلوب لر وقت ظهره دك اتلر سبق ايدرلر وبنده وار
دخی تیر و توفنك انداز لق ايدرلر ونشان اورر لر وانلره
انعام واحسان ايدرلر بعده الغهر سلحشورلر قلوب لرسنده
جريد وتير ونيزه دار لق ايدرلر انى سير ايدرلر وعادتلرى
دنبه وكيده غايت استحسان ايلديلر ونى وزيره مدح ايدوب
دوندى بكا ديدكه ايلچى افندى سنك كبى ايلچى بو دياره كم كلوبدر
نيم كورمده ونه بابام كورمده هيچ كلمه‌مشدر سنى خنكار حضرتلرى
انتخاب ايدوب بكا كوندره روبدر ديدى جيرسنا يم بن ابنام
دولت عليه‌ده سوز صاحبى ارباب معارفدن وجود كاملرى وار دكر
بن انلرك حضورنده قصوره خود قدر كم بو قدر ديدم هاى هاى
افندى ايله ديمه بن بيلورم وانه واسه خنكار حضرتلرى سنى انتخاب
ايدوب كوندره روبدر معترا ولسونلر بيلديكه تحقيق جوق خوش كوزلر
سنى بكا كوندرديلر غايت سزدن ممنون اولدم بن ابناء روده
سنك كبى فارسيدان كورمدم خوش كلدك صفا كلدوردن
ديو نوازش ايلديلر تكرار مصافحه واروب اوتوردم شكر
شربتلرى كلدى صكره طعام كلوب دوشندى وساده نقاره
باشلديلر اخر اولدقده نوب قونقانه كلدم بر قاج كوندن صكره
حلول ايدوب انلر نوروزه غايت اعتبار
ايدرلر عيد اكبر ديو بونك ايدرلر عيد رمضان وعيد اضحى دن
زياده حكشا مكرم طوترلر قنغى ايده واقع اولور ايسه انكك زمانه
دك بر شى ال اورميوب تازه جديد لباسلر ايله كندولرين
دوناتوب كرك اعلا وادنا ذكور واناث ونسوان وصبيان
سرور وشادمان اولوب ذوق ايدرلر ايشته تحويل تمثر

طعام دوشندی ییوب وداع ایدوب خانمزه کلدک برایکی
کوندن صکره اعتماد الدوله خبر کوندرمشلر که برالچی خاطر ایدوب
کندولر ایله معا رفیق اولمق اوزره ارسال ایده زز نامه همایونک
جوابنی انه ویره‌زکندویی نهی کیدرلر زیرا مقدما رستم خان
ایله ارسال اولنان نامه‌مزک جواب محمد پاشا مرحوم ایله کلدیلر
ایلچیمز رستم خان نهی کلدی وقانون دخی معلومدرکه نامه ایکی
اولمز براولور دیمشلر بنده دیدمکه بوقانون وضع ایدن کمسنه‌لردر
پادشاهلر دکلمیدرلر اولردر دخی پادشاه اولدیغی حالده کرک
بزم کرک سزک وسائر ملوکک شهزاده‌لری تخت جلوسدن
مقدم تأهل ایتمک یاخود جواری طوتمق قانونمیدر دیدم یوق دیو
جواب ویردیلر پادشاهکز برادر وبرادرزاده وکوچه زاده‌لرینه
جاریه ویروب تزویج ایدرلر دیدلر دیدم شاهمزک مرحمتی غالب
اولدوغندن انلری اسیر کیوب ویردی بوجواب ایدی ایمدی
بونقدیرجه قانونکز بوزلدی دیدم بوندن عظیم قیل وقال اولوب
عاقبت غیری جواب بوله‌میوب برایچوب کندیلر تکرار وزیری
بوخصوص ایچون بزی دعوت ایدوب واردقده وافر کلامدن
صکره الزام قبول ایتدی اما ظاهرا اگرچه قانون دکلدر لکن
جنابکز سائر الچیلره قیاس اولنمازسز وشاهمزک سزه غایت
محبتی واردر جنابکزه نامه همایون جوابی اولمق اوزره سزه جمال
اوزره برنامه ویره‌لم وسزدن صکره تفصیل اوزره الچیمز ایله
جواب نامه یازیلوب ارسال اولنور دیو جواب ویردیلر قوناغمزه
کلدک برقاچ کوندن صکره شاه طرفندن برفاخر خلعت کلوب
بزی نامه الموغه دعوت ایلدیلر بزدخی خلعتی کیوب واردق سائر

وقتدن

وقتلردن تكلفلی بر مجلس عالی ترتیب ایلملرزی بونده مسعوده قعود
ایدردیلر اول محلده کلند و خانلرندن بر قاچ خانه مخصوص توجه
ایدوب خاص کیدردیلر و شرف ایله نمالرا کسنده واقع دا
داغستان خلقندن کمی مسلمان و کمی کفر طغیان درت
قبیله بکلرینک هر قبیله سندن هر سنه بر نفر الچی اولمق اوزره
بدایا لرعض ایلدیلر که رکاب شاهه اکی عدد قلابین و اکی نیزه د
توزی دربلری ایله کلوب بولنوب معاش تعیین ایدلکلری سنابنهالر
الوب کیدرلر ایمش حکمت خدا اول محله مصادف اولدی
بو طغیان درت نفر کسنه کندیلری الجوبه و بیلکلری غریبه
و بیکشلری مسخره لر وضع و حرکتلری غرایب کلوب شاهک
حضورنده عینی ایله کفرلی طایفه سی سجده ایدرکبی خشانه
سجده ایدوب هدیه لرین ویروب کندیلر و برلکی اوزرلک
لجبسی و مسقو الجبسی وار ایدی الدر دخی اول مجلسده شاهه
بولشدیلر لکن شاهه قریب دکل الحق ارافدن زمین بوس
ایدوب کاغدلرین ویروب بولندیلر صکره طعام کلوب
بندی شاه بنی حضورینه دعوت ایدوب انبدلکی بوتور
دورکن طایفه بزم رعایامزدر بونلر غایت فقیر الحال اولوب
اجداد عظامزدن شاه عباس بونلردن هر قبیله یه سنوی
بر مقدار معاش تعیین ایدوب الدر هر سنه رکابمزه کلوب
تشرف ایدوب سالیانه تعیین اولنان هرنه ایسه ویروب
تطییب ایده رز دیدی بونلری صعمنی اوزره جبرالدملی بونلر
تاتار معقولی بر طایفه ایمش شاه عباس دورنده تاتارکبی
مملکتی دائما چاپوب افان ایدرلر ایمش فقرا وقعسات هرنه

اولور ایسه یغما وغارت واسیر ایدوب کتوررلر ایمش شاه عباس
جلوس ایتدکده بونلر ایله دوستلق ایدوب بر ترتیب ایله قوله الوب
وهر قبیله یه بر مقدار معاش تعیین ایدوب وهر سنه دیوان شاهه
کلوب خلعت کیوب سالیانه الهلر ومن بعد مملکت ورعایایه
تعدی ایتممك اوزره قول عهد وقرار ایدوب عهدنامه لر ویرمشلر
مگر بونلر اول طایفه ایمش که طاغستانلو ایمش اندن عسکر شاه ایرم
ایله صلح وصلاحه متعلق احوال صوردی وهر برینک مدتی نه مقدار
درجه قدر از مقدار جمله نك صلحنامه سی قبله مقدار دیدی بنده
نك بیلم بونلرك مدتی صلحلری معطل دکلدر کیمی بیلدرمی سنه کیمی
اوتوز سنه در بونلر جمله سی صلح ابدی رجا ایلدیلر لکن دولت
علیه مساعده بیورلموب انلرك زیاده رجالری ایله یوم زیبه
کوصبله رضا ویردیلر الحق شول شرطیله که اگر صلحه مغایر کستاخانه
وضع ایدرلر ایسه تنبیه وجزالری ترتیب اولنه دیو عهد
نامه همایونمزده تصریح اولنمشدر وهر سنه تجار والچی وهدایالری
رکاب همایونه وعدا اولنان صرنه ایله بلا واسطه دیوان
علیه ده خزینه عامره یه تسلیم اولنمق اوزره قول وقرار اولنمشدر
بزم عجمه قریب سرحدلر احوالری سؤال ایلیوب بر مقدار کور
دستان بکلرندن شکوی صورتنك ضمناً اظهار ایدوب لکن
لسانه کتوردیکی الحق شو بله حس ایتدمکه وزیری صاغ یانمندن
طورردی اشارت ایتدی ولکن بوقوتلو حضوردن جوابنی
ایدوب سن بیم زمان سعادت قرارلرنده
سرحدده اولان کوردستان بکلری بالجمله تبعه اطاعت وانقیاده
اولوب جاده استقامتدن سرمو انحراف ایتمکه قادر دکللردر

اکوزی

اگر حوزی وقتی تخلف ایدرایسه خدمتشین اولان وزرا و جمله
بگلربگیلر اناری جواسن ترتیب ایدرلر و رکاب همایون عرض ایدرب
برینه یا اوغلی و یا قرنداشین نصب ایدرلر جناب سعادتمآب
انن جلوسلرنده شهروزنامه‌سی ظهور ... انلرنده عهدی و علاوه
ایدن بنه سلیمان بک کستانچلی زاده ناشی و جبکر ایدرعوم
سلطان مصطفی خان غازی حضرتلری جناب سعادتمآبلرکت
جانم شریفلری اچون قبورکت اولادلرین جمله قهر وقمع ایدوب
منی قلرین اجزه توجیه ایلدی و منصب اولان محلدرسینره
ایلدی و خصوص الی کونده روب خالص شریفلرکه سنول ایلدی
معلوملرکز دکلیدر دیدکدن علی افندی صحیح سویلرسن سوشیم
اولدی تکرار ایدم شاهم نیم دخی سرحدلره منعلق سوزم وار
دردبرلکن وزیری قولی منصوب بکلشرت ایلدی بندجی
سوزی جوردب پادشاه حضرتلره لایق اولان کشند و سرحدلرین
اچ اللری کبی حفظ ایتملدر دیدم اندن صکره ناشیمه صورندی بندخی
اکرام ایلر الدم حضرتلرینه چوق چوق سلاملر ایدوب دعالر
بیوروسیز عرض محبتلر کنوره سز و نکری امانی اولسون شویله دیسنکی
حق تعالی انلره و بزه چوق یللر عمرلر ویرسون و دائما بیمزحج بولر
الجلبلر قلوب ظرفیندن ابواب مراسلات کشاده اولسون
بن انلری سوزم و دعاجیسیم انلرا بائین جدن غازی خنکارلردر
دائما دوقنلرکت غزا ایلرکجوروب ایلدک و دعاجی بزه فرض ایتدیلر
بولنمیا زمند حکه انلرحم بزی مبارک ضمیرلرندن محو ایتمیوب
دعای خیردن فراموش بیورمیه‌لر زیرا انلر غازی خدا ... اولوق
ایله دعالر درکاه حقده مقبولدر دیو ختم کلام ایلدی بر دخی دوب

اوزره وداع ایدوب کتدیکی قوناغمزه کلدک ایرتسی کون خرج
راه اولمق اوزره اقچه کوندردیلر اقچه
ایدرسز دیدکی دولت علیه‌نک شاننه لایق کتورن آدملرینه خوجه
وقونشلر وبر مقدار سکه حصه شهریاری ویروب کوندردک
اندن صکره بول نه ارودکی شروعنه مباشرت ایلدک تکرار
وزیری بزی دعوت ایلدی وارد قده عظیم اعزاز واکرام ایدیلر
ومصاحبه شروع اولندی وزیره ایندکی شاه جمجاه حضرتلری
مجلسنده سرحد احوال سویلمه بو نخجوان دیدیکز دیدم جواب ایتدیکز
بلکه طبع شاه کدر ویره جک بر ماده اولمیه بزی معاتب ایده
شمدی بیورک تکالم دیدی بندخی ایندم ابتدا
صلح نامه سنده مصرح ایکن مهر ولسر ظهورنده
نخجوان معمور ایدوب ایچنده ادم قودیکز کذالک بغداد دستورنده
باجلان جوالسنده برایکی محل خرابه وار ایکن شرکت فلان فلان
عشیرتکز انده واروب باغ وباغچه‌لر ایله معمور ایدوب توطن
ایتدیلر بر دفعه منع اولنمشیکن تکرار ینه کلوب محل مزبوری نشین
وآبادان ایدوب خالا ساکنلردر معلومکز دکلمیدر ونوندن
ماعدا اشبو سنه‌ده وان ایالتنده واقع حکاری خاکنه ایکی
معمور قریه‌لرکند وافطار وفرمانکز ایله طرف شاهیدن معاشر اولنق
اوزره نمشر تومان اقچه کوندردیکز خلاف میدر بزم ایله دوستلق دعا
ایدرسز بو معقوله حرکت مناسب میدر دولت علیه طرفندن موخذ
ایدرلر ایسه نه جواب ایدرسز دیدم علم ایله محابندان بشر اشاعی
ساتوب قزلباشلر ایکن باشنک حمرنه مهره سنه اوردیکی مسنداد
ایدوب دیدیکی شاهم باشیچون بوندن خبرم یوقدر دیدی

دریغ

اگر چوزی وقتی خلاف ایدرایسه مسند نشین اولان وزرا و جمله
جمله‌لری انلرک جواسنی ترتیب ایدرلر و رکاب همایون عرض ایدوب
برشی یا اوقلی و یا فرمانلرینی نصب ایدرلر جناب سعادتمآب
اننی جلوسلرنده شهروز بالسبی ظهور [illegible] ملکلرنده تعدی و تجاوز
ایدن بنه سلیمان بک گستاخلغی نامه‌شاهی و جبکر ایدرحوم
سلطان مصطفی خان غازی حضرتلری جناب سعادتمآبکزک
جانم نثر تغلری ایچون قبول ایدرلر اولادترین جمله قهر و قمع ایدوب
منی فلرین اغزه توجیه ایلدی و عجب اولان مخلدریسنه‌ره رنج
ایلدی و خصوص الی کونده روب حاله شریفکزی سئوال ایلدی
معاونتکز دکلیدر دید مکده ملی افندی صحیح سویلرسن خوش سنیم
اولدی تکرار ایندم شاه‌همشیم دخی سرحدلره متعلق سوزلر وار
دردیرا لکن وزیری قوللری صفوف بکاشنه‌رنده ایلدی بندجی
سوزی چوردوب بادشاه هله لایق اولان کشیدر و سرحدلرین
ایچ الری کبی حفظ ایتمکدر دیدم اندن صکره نامه‌لی صوندی بندجی
اکرام ایله الدم حضرتلرینه چوق چوق سلام ایدوب دعالر
بیوره سزدرعرض ممنونیت کتوره سز و نیکی امانی اولسون شونلره دستکی
حق تعالی انلره و بزه چوق بیللر عمرلر ویرسون و دائما بینمزده بولیه
الحبیله قلوب ظرفیندن ابواب مراسلات کشاده اولسون
بن انلری سوزم و دعاجیسیم انلرا بانم جد غازی حضرتلرده
دائما دعا ایلرک غزا ایلرکوروب انلرک دعایی بزه فرض [illegible]
بویلیه [illegible] مکه انلرحم بزی مبارک ضمیرلرندن [illegible] انموب
دعای خیردن فراموش بیورمیه‌لر زیرا انلر غازی خداوندگار اولنق
ایله دعالر درگاه حقده مقبولدر دیو صکره قلام ایلدی بر دخی ادب

صدده دنده اولوب مراد اولو که شاه عجم حضرتلری طرفندن بونلره
ادم و خلعت گوندرلوب سزه رم قدیمی بینلرنه یو مکر
عفو ایلدم رعایا مزه ظلوب رو عال ایله ابلیه سز مراد کزنه ایسه مساعده
اولنور دیه ار شاه عجم ایله اعزاز ایدوب بن انلره ادم گوندرمم
دیوب تعویق ایده گلد و ارا ظلوب جوابم گذشته لرینه
استغفار ایتدیلر درشاهم مرحمتی غالب اولوب
بر قلبنلو لشکر ترتیب ایدوب بو الرین و برملکه دخی رضا
ویرمزلر مبادا که ایلچیلرنده بیچاره لر دخی ایذا ایرر هلاک اولو
اغونده بر مناسب الوزور و بو تعریب ایله بر مقدار ممالکمز
بر ظفر رینش حالا کیم و گوندرور جواب راضی ترک
ایدوب اصلاح نظامنه سعی ایتمده یم اگر اکرامکرده تقصیرات
اولندی ایسه عفو ایله معامله بو یسر جنابکزک قدرک بلمز
دگلز [illegible] پادشاهلری خصوصا بو خنکار حضرتلری
جلالت وقدرتی و تمام کمال و فضل و فراستی و جمیع فنونده
مهارتی و الات حرب استعمالنده و رعایا پرورلکده و رزم
شاه عجم حضرتلرینه اولان محبتی و خوجلن انلر یقین وارن
زوا بعض ما بینلری بالجمله معلوم دکلمی و ازکیدن زیاده
نزی شوارلره الحمد لله تعالی که ایلرده دخی صلح و صلاح اولوب
راحت اولدیکز عجبا سبب توقف نمدی ضعفا حضرتلری ترابایه اکلنورلر
زیرا پادشاهلره النده بو شرد زمین اولماز ترکنی ایده مفید
اولمز افضا شاهانه دیدی بیلدکی جواب ایلدیکی خاتم
بن اسناد اوله ایقن اول اثناده اطراف اکناف فرمانلر کز
و نعمت و مملکه اس ایدرلر ایدیکه روم ایلی و بوسنه و
ایلنلر

ایالتلری وآناطولی وکوردستان ودغستان وشام وحلب
ومصر قاهره وارنجه وحرمین الشریفین وجده وبحر سیاهک
جوانب اربعه سی دقریم طرفلری وتاتارخانک منقری اولان
ممالک وبحر سفیدده اولان جزایرلرکه کریدا طه سی وساقز
وقبرس واستانکوی ورودس جزیره لریکه بدیوزدن زیاده
جزیره لردر سینه بوغازنده طونه وطرابلوس وجزایر ودخان
وتونسک امثالی نه مقدار دریاده وقریه لر بلاد شهر
وقصبه لروار ایسه آنلرده اولان جوامع ومساجد ومدرسه وعمارت
وخان وخانقاه ودار الحدیث وتکیه لر بالجمله اجداد عظاملری
خیراتلری انلرک کشف ودفتر ایدوب تعمیر وترمیم ومرتزقه
لری وظائف وعلوفه لرینی ادا وسائر قلاع وحصون
جبه خانه لر مهمانلرین وطوب وخمبره وسائر آلات تجدید وتعمیر
وتکمیل اولنوب نظاملری ویرلمک اوزره جوانب اربعه یه فرمانلر
ارسال اولنور ایدی سنین کذا اول اثناده بوطرفه مأمور اولدم
خالا برسنه دن زیاده اولدی غالبا نه مدته دک خبرلر کلمندر
دیدم آقا خان بنم ایله شویله شوراکن تحری ایده رک دائما
قولاغی بخبرده ایدی حتی مرحوم سلطان ابراهیمک ولادت
باسعادتلرینی مژده خبری بغداد والیسی وزیر مکرم حسن پاشا
حضرتلرینه کلدیکی کبی انلر دخی منزل ایله بزه بر دیوان چاوشی
ویروب قدار کوندروب شهزاده جوانبخت افندمزک و
ولادت همایونلرینه بر تاریخ مرغوب انشا وعجله ایله طرفمزه
ارسال ایده سز که دولت علیه یه کیدرم دیو بزه مؤکد
مکتوب تحریر ایدوب ارسال ایتدوکی خبری شاهک سمعنه

الفا اولنمشن وزراعظم اول مجلسده شهزاده حضرتلرینک تاریخک
انتسوب بونقربیاتیه شوکتلو خنکاریمزک ومرحوم سلطان
مصطفی خان افندیمزک وسایر شهزادهکان عددلرین سؤال
ایلدی وحضورده حاضری وار میدر دیو سؤال ایلدی بنده‌کی
عددلرین علی الانفراد بلمم اما یکرمیدن زیاده اولمق واردر
وساکن اولدقلری مکان اولقدر مفرح ودلکشادرکه عنبت
[illegible] ورو قطعا حضره جتمق [illegible] اکثر تحصیل معارفه چالشیردر
مشق ودرس خواجه‌لری وکتب نفیسه وانواع آلات طرب
یانلرنده موجود وهر برینک حظلری نه میل ایدر ایسه قطعا مانع
یوق دیدیکمی معرفتی تحصیل ایدرلر حق تعالی حضرتلری بونلره
بر استعداد ویرمشکه سایر طبقه نکت بر [illegible] تحصیل ایده‌مدیکی
معارفی بتوفیق الله تعالی بر کونده تحصیل ایدرلر [illegible] ازجمله
شمدی شوکتلو عظمتلو پادشاه سلطان احمد خان حضرتلرینک
سلطان سلیمان نامنده برشهزاده‌لری والا نژادلری واردرکه
آداب وارکان وفضایل عرفانیه تحصیل معقول ومنقولده [illegible]
علم الله تعالی کویا وجودی [illegible] انواع جواهر معرفتله
مرکب برنور مجسم [illegible] شمدی اون ایکی یاشنده در [illegible]
جمعه کونلری معا جامع شریفه وارورلر [illegible]
الایدی اولدقلرنده [illegible]
همیشه جهتروافتاب می باشد [illegible]
استقراب ایدرکه پادشاه هم بن [illegible] که سحر
یلدزی دائما افقلرندنک [illegible] حق بودرکه پادشاه عمر

طلوع

طلعت روز افزونه ایله آفتاب عالمتاب و فرزند دلبند
شهزاده افندیمز سلطان سلیمان سنجر ییلدیزی بی براق و برنور
انداز درحق نعالی عمر و دولتلرین دائم ایلیه دیدم حضار مجلس
عظیم پسند ایدیلر اندن صکره اینجی بکی دیدیمکه و بر دیکم
نامه مراد اوزره ماده نک اجمالدر انک ایله خالی تفصیلی
مرتضی قولی خان ایله ارسال اولنور سز دخی غریب نوازلق
ایدرسز و دوستلق حقیقت مرتبه سنه ایرشورسز دیو توصیه ایلدیلر
بعده وداع ایدوب قوناغمزه کلدک صکره بشنجی [illegible]
آت و بر قطار قطر و بر قطار دوه کوندروب بزدخی دعاسنه
کوره بخششلرین و برذک ویرنلری کوندرمشدر صکره حرکت
وصوب مرامه متوجه اولدق امر رسالت تمام اولدی بوندن صکره
مزبورلرک کیفیت سلطنت واحوالری و مملکتلرینک احوال
حاللری بوذکر اولنان مجمالک دیوان بو طرز وسیاق اوزره
قورلمشدرکه اینجق کندوسی خلوتنده معتبر بیوک [illegible] مقدم
یالکز اوتوروب فقط بر بیعدوقی واردر [illegible]
بوندن غیری [illegible] یوقدر [illegible]
قوللغنه قادر دکلدر وزیر اعظم اولنان [illegible]
دیوانده [illegible]
وانک الننی یانده دفترداری و [illegible] ارباب
مناصب اوتورر ترشو صفهده وزرا [illegible] اولنان عسکری
اوتوررالت یانده بکجری آغاسی و سایر وزرانک و کتخدالر
اوتوررلر [illegible] قپوداغی
مقام [illegible]

اوجونزه فوق قدر نازه جوانلر که خانزاده لر وکورجی بکزاده لری وچرکس
دلبرلری دورر لر خانزاده لر غایت نازک ودلبر درلر لکن آن وجه ایله
بو قدر   بیت   بلن خاک سنبوله رسوم شیوهٔ نازی
کنازک دلبری نازکن اول نازنین اولمز   مصداقی اوزره
نزاکتلری اولمزلر ولور لکن نازک دکلدر درشت عجمک دخی
لباسلری وقیافتلری بجوبه دروبا قشقشدر مثلا بیت
ایا خدیو جهانبان ملک عثمانی   سنی یگانهٔ دهر ایدی خالق بیچون

برایچ لوله دردر مکر که شاه عجم
ننکبی یاقشقش سنی ناموزون

اما ممالکلرینک اکثرسی قوناق صولو وایلی قوناق ارض اولوب
غایت معمور واباداندر هر قریه سی درت بشیوز خانه لی بیک
خانه لی وجفته حاصلی وهر ایکی اوج قریه آراسنده برشهر یاخود
قصبه واردر چارشو وکاروان سرایلر وسرمایه دار بازرکانلر
وافر وقریه وقصبه لرنده انواع قماشلر قطنیلر اشنو والاجه
طقنور اهل حرف چوقدر اکنجی وجفتجی قلتدر اوزره اولوب
اربه وبغدای وماکولات قسمی رومک ایلی یاقینده در
اما ملبوسات قسمی چوقدر فقیری قلتدر اوزره درلر
کندولرینک استعمال اتدوکه ملبوسات کندی منسوجاتلری
اغر بردیه کلمکه اعتنا ملری بوقدر انجق شال کشمیری
وفرنسز چوقه سی کلورانی دخی نادر استعمال ایدرلر دیوان
دوشمه معوکسی جمله کندولری اشلرلر وبو سفره بیوک
ممالکده انجق قلعه لری واردرکه برکاشر خند عقند سستان
میرویس خروج اتدوکی قندهار قلعه سیدر وبری دخی
هشترخان

قدر خاندر وبری وآن قلعه‌سیدر سائر ولایتلری بتون
اسکدار کبی اجقدر و قلعه‌لرنده ما عدا شهرلرده طوبلری
بوقدر وجبه‌خانه‌لری بوقدر وجبه‌خانه رغبتلری دخی بوقدر
کمانداراق وتوفنکک اندازلق فنده ماهرلردر وحالا بونلره
عسکرلیک رغبتلری واردر مزبور میراویس نیک بوز ادی کبر
سنه‌سنده قندهار حوالیسنده خروج ایدوب وقلعه‌یی
قندهاری بر تقریب ایله کورکین رستم عبد الله خان الندن نزعه
واخذ ایدوب وکیروب اکجه جمعیتلری ایدکده اطرافنده
بر قاچ قوناق یره دک جوانب اربعه‌سن ضبط ایلدیکی
عجمه قزلباشلر قیوبیک طرفندن قهر استیلالرینه وقلعه تخلیصنه
تعیین اولنان قزلباش لشکرین هر سنه بوزوب وقیروب
التی سنه‌یه دک بو منوال اوزره حکومت ایدوب سکه وخطبه
کندو نامنه اوقندروب بورتوی دیت سکه‌یی بودرکه
سکه زد بر درهم دار القرار قندهار
خان عادل شاه عالم میراویس نامدار
التی سنه دنصکره میراویس وفات ایدوب قرنداشی [illegible]
ایلدی لکن قرنداشی حکومت رضا کلمدیکی اوغلی میر حسین خلع
اولنوب التی آیدن صکره میراویسک اوغلی محمود خان حکومت
مزبوره ایلیسر قرار اولوب حالا باباسی کبی هر سنه قزلباشلر ایله
جنک جدال وحرب وقتال اوزره اولوب قندهاردن
[illegible] قوناق برویه کلمشلردر حالا کرمان ومشهد
[illegible] اقین اتمده درلر بونلرک اسم اصلندن
[illegible] سیدر ولکن عجم بونلره بو لهجه تعبیر ایدرلر

اهل سنت و جماعتدن در و اکثری تازه مجاعت ایله قلاع عسکریه
ات و قطر ازدر ایکیشر اوچر بر دوه یه بینرلر و قیون
باغر صغنه صو طولدروب بللرینه باغلرلر صو صادق اولدقچی
جز دوب اجزلرینه قوش بوزرلر تا تا عسکرنده سبیلدر
و هرات شهری بر معظم شهردر قدیمده سلطان حسین
بیقرانک و تخت ناک ابای [illegible] ایدی تیمور اولادی
الندن شاه عجم المشهدی ممدی اکلر سنه [illegible] تیمور
اغاوان طایفه سی الندده بهادرلو نامنده بر عشیرت
بکی میراویس اوغلی محمودک خروجنه اشتدوب اول
دخی خروج ایلدی و اوزبک سرخدار [illegible] اوزبک طائفه سی
ایله دوستلق ایدوب امداد استدی و قزلباش [illegible]
افغان ایدوب کلوب شهری هرات ضبط ایتدی [illegible] تاریخ
سنه درکه بو دخی تبدیل ممالک [illegible] دخی
بر سوک شهردر کادب ات [illegible] انمش بر جمع [illegible]
مخدوم مشهدا اهالیسنده عرض و تحثیر کلوب [illegible]
جمعوب امداد ایده یا خود ولایت بهادرلو [illegible] تسلیم
ایده لم دیو یازمشلر ایدی و بری دخی طاغستان
دربندی اولان شیروان حدلرینه شرق ایله شمال اراسنده
لزکی طایفه سی واردر که بونلر دخی اهل سنت و جماعتدن
بجملة شیروان و شماخی و قره باغ حدلرنده قریب [illegible]
انلر بر خیلة قبایل دغستان برداریلک بوغ اولانلری
ابراهیم سلطان و حاجی داود بک [illegible] انلر دخی خروج
ایدوب اوچ سنه درکه قزلباش قبیله لرنک و قریه لرنک

یغما و تاراج

قزلباش شهری نام شماخی که مبارکه بوسنه و ایردیلر تاراج و یغما
یوردیلر دربند ایدوب استیلا و گنجه‌یی ایلدیلر ضبط اولوب بیننده
ده قصبه هر قدر چوق تنی مذهب سنوی و سنی عمده ممالک حالا
قصبه بعض لر ایدرمز اظهار خوفلرندن ولکن بولنور ده شهرده و
معمور در جدلری مساجد و جوامع سنویلر و سنی بتون قرالاری و
ندنك بلکه عجمن ممالك تمدی حاصلی در اسکاده تاتاری و معماری
قره باغ و گنجه و شماخی و شروان خصوصا درلر سنی و مسلمان مرتبه‌جی
قزلباشك و ازدر قزلباش سنیدر کمس بیلکی بر و سنیلر بالجمله سکنه‌لری
شدر کوشش آنجق در از قتی سی خرابه اندر وابا سنین ممالکی مجموع
اخوالدی علانیةً و خفیةً اندر اولمش غرب اغراضه جی دولتنه کوباك
دولتلونك و لکن معمور در غایت مملکتلرن حمد ایتدم تدقیق مونجو
شوکت و تحمل نظامری جهده اول رجالدر قحط کویا قدر بو رجالی
هجوم اوزرلرینه اوننرا طرافده اول اولوب تنزل منزل و قونلری
عسکر اتدکلری جمع اولیوب لدرا قادر دنعه لرنوبلر ایره‌یورلر
یلنسنك اولنلریجا دولتی رجال اما ایدرلر فرار طرفنده بر دخی
در قزرعایا نرم اوغلی اوسیر میر قوموب الدم انجی فغتو اصلا
سنه دکلور یقیند البت ایدر نیاز نماز ایله لمز آنجق
زدلر بر قبول عبنی تجربر کنا هندن دخی ده ایدرسه فروا سر
زیر دشمانلر یوك انلرك که بودر تحقیق دکلدر دیو حقیقتده اما
یوس بایله لشکر سرل کبیده سفر کلری اند تعیین ازرینه اوزرا زیرا
اصلا را شد کمه چوق تکبت بر ازرلرینه امرالیا اللهك لر کیدر
شیخ که بودر نفاق معارفك ارباب وصلا کولمز یوزلری
اولدی تمام دولتی هك شیعی بعنی دوندی دوری اوغلنك

قرب الانغوا صدر ویو امشلرده نفاق سوقیله سنورلره ایب
وقولکز دنی نیجه ارباب معارف وصاحب نجوم اوله
کمسنه لر ایله مذاکره خفی ایدرایدیک تحقیق ایدرلر ایدی
فلله الحمد بو خدمت پادشاهیه ایران زمین طرفلرینه
کلوب سنورلرینه داخل اولدق ایکی ایدن زیاده
وقتده مقر سلطنت شاهیه واصل اولدقده
واوچ ای دخی مسافر اولوب جمیع امورلرینه واقف
اولدق اندنصکره نامه همایون شوکتمقرونک
جوابیله رجوع ایدوب اللی کونده دخی سرحد
ال عثمان اولان قلعه وآنه جهتنجه صلی النبی [illegible]
مرور ایلدی التی یچق ایده شاه طرفنده بو قولرینه
ویریلان خرج راه اولمق اوزره ویردکلری یومیه
یکون اللی اوچ کیسه اقچه ویرزیلر اوراده اولان
ماکولات وملبوسات ومظهورات مصارفنده
صرف اولنوب قصور قلان اون بش کیسه اقچه ایله
وانه جعفوب ایندی دخی جمله والدیمک خیراتنه صرف
ایدوب مساجد وبر مدرسه وبر تکیه تعمیر ایدوب
وجمله لراجیکسنه وصدقاته صرف ایلدک الحمد
قدرتلو شوکتلو عظمتلو افندمز پادشاه عالمپناه حضرتلری
وبو قولری عنایتلو مرحمتلو صاحب افندمزک شاه
سفرینکلری عالی ووالا اومسنه آنفی راجوی

خرج ایلدم دولتلو عنایتلو مرحمتلو افندم حضرتلری دماغ اولسون

بنم مرادم آنجق افندیلریمزه ودین دولتنه بر خدمت

ایدی الحمد لله تعالی افندیمزك حسن توجهلری

برکاتیله مأمولری اوزره اداء وتکمیل

ایدوب دولت عثمانیه نك عظمت شاننی

وجلالت قدرت وقوتتنی

اعدای دینه کوکرکی بلدردکم

عامه عالمه معلوم دولتدر

باقی فرمان دولتلو عنایتلو

افندم سلطانم حضرتلرکدر

اتمام شد در ۵ جمادی الا

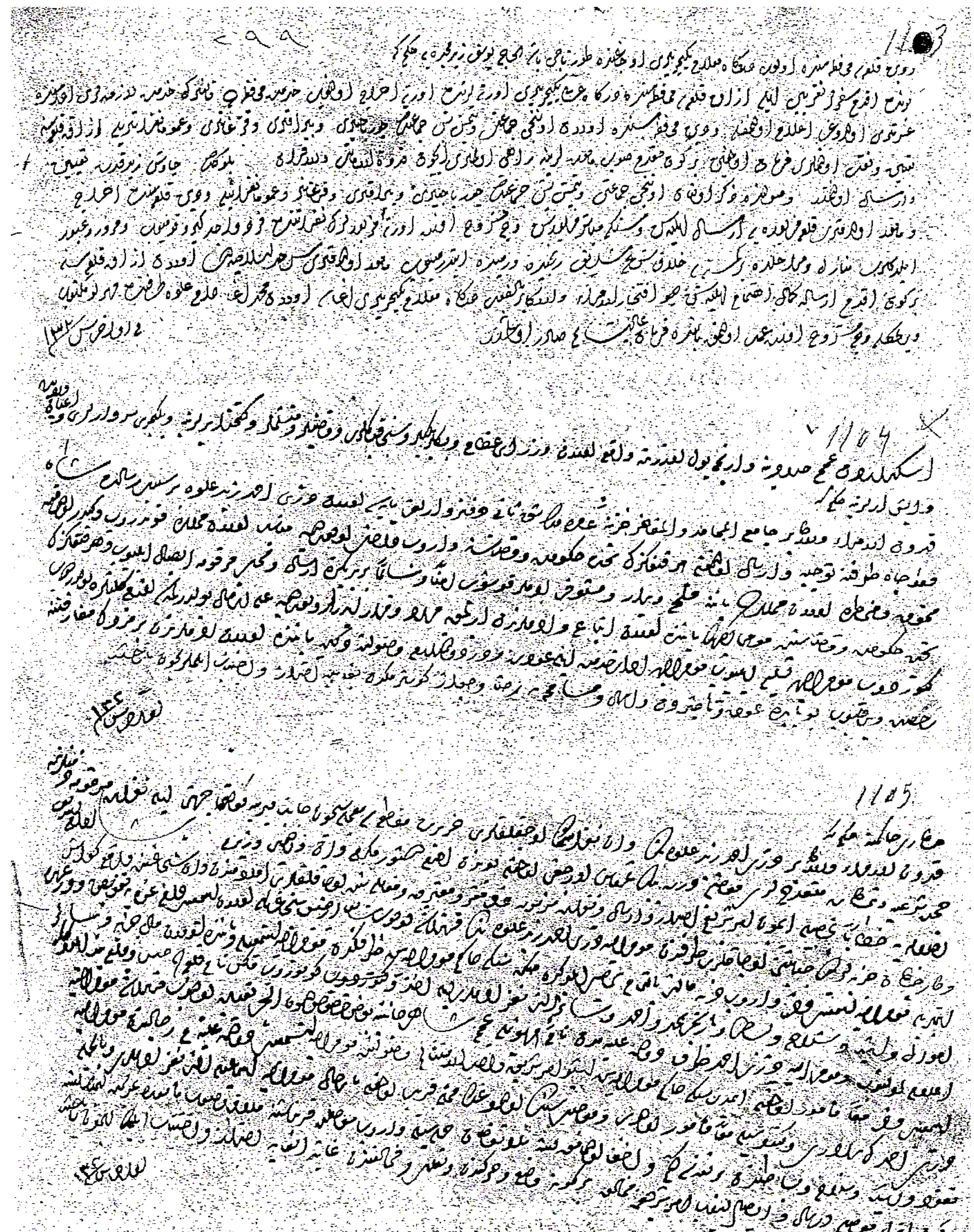
الاکرم سنه ۱۱٤٠

الحمد لله رب

العالمین

آمین

م

Ahmed Dürri Efendi'nin elçiliği için yol üzerindeki eyalet valilerine gönderilen emirler

1173 [illegible]

[illegible]

1174 [illegible]

[illegible]

1175 [illegible]

[illegible]

1176 [illegible]

1053

[illegible]

[illegible]

1054

[illegible]

[illegible]

1055

[illegible]